IULII CASTELLANI FAUENTINI DE HUMANO INTELLECTU LIBRI TRES

Giulio Castellani

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
7 0
28

AD COSMVM

MEDICEM

FLORENTINORVM,

AC SENENSIVM DVCEM

PRAESTANTISSIMVM,

IVLII CASTELLANII FAVENTINI

De Humano Intellectu libri tres.

Bononiæ apud Alexandrum Benaccium.

M D L X I.

COSMO MEDICI FLORENTINORVM, AC SENENSIVM DVCI PRAESTANTISSIMO

Iulius Castellanius Fauentinus

P. D. F.

VM multa ſint in Philoſophia, PRAESTANTISSIME COSME, & grauia, & utilia accuratè, copioſeq; à Philoſophis pertractata, maximè omnium magnifica, & ſalutaris uidetur eſſe de Mente Humana diſputatio. Nam cùm is locus totam Philoſophiam ſummopere illuſtrat: tum ad firmandam fidem, et pietatem erga Deum pulcherrimus eſt, & ad moderandam religionem neceſſarius; eaq; niſi, quæ huc pertinent, rectè diiudicentur, in ſummo errore, neceſſe eſt, hominem, atque in maximarum rerum ignoratione uerſari. Quamobrem illud iam tritum à Delphico præceptum Apolline, NOSCE TE IPSVM, toties à Platone celebratur, itaq; Primo in Alcibiade exponitur, ut animum noſtrum,

ac huius præcipuè partem, in qua uirtus, intelligentiaq; residet, diligenter intueri, considerare, & agnoscere debeamus: quòd hæc sit hominis summa sapientia, ut se ipsum ignorare, est summæ dementiæ. Cæterùm, ut aliorum nunc scholas prætermittens de Aristotelis philosophia, quæ est longè omnium nobilißima, sermonem habeam, uniuersam eam mihi peruertere, ac inquinare uidetur, qui hanc perperam partem, & negligenter tractauerit. In quem sanè errorem delapsi sunt quàm plurimi homines non leuiter eruditi, qui celeberrimi huius Philosophi opinionem de hac re interpretari uoluerunt. Quanquam enim is locus à tota Peripateticorum familia tractatus fuit uberrimè; adhuc tamen (meo quidem iudicio) non admodum exploratè percepta est, nec satis apertè doctißimi hominis, & Philosophorum facilè principis explicata sententia. Quamobrem decreui ego, SAPIENTISSIME DVX, ea mandare literis quæ sentirem de hac re; cum superiori hyeme ad philosophandum & otij, & temporis mihi tantum esset, quantum appetere debebam. Nec me deterruit copia librorum, qui de eadem materia à nobis græcè, latinèq; legantur, cùm quia hic fuit mos patrius philosophorum, ut eadem tractarentur à multis

neque

neque iuniores Academicos, Stoicos, Peripateticos, et Epicuros unquam à scribendo tardarent, quæ eadem prius ab eiusmodi sectarum senioribus & copiosè, & eleganter disputata fuerant; ex quo libris planè omnia referserunt, nec non Philosophia ex humili loco ad summum & dignitatis, & laudis gradum peruenit: tum præterea, quòd multi interpretum Latinorum libri (ut de istis præsertim loquar) neque distinctè, neque distributè, neque eleganter, neque ornatè de hac re scripti esse uidentur; ex quo profectò censueris eorum authores intemperanter abusos fuisse & otio, & literis. Iam uerò, cum honesta, satisq; laudabili ratione motus latere nollem hos meos commentarios, Tibi eos potißimum (qualescunque essent) dicandos, ILLVSTRISSIME COSME, atque in diuino ac immortali nomine tuo duabus maximè de causis emittendos esse duxi. Primùm, quòd ego incredibili ardebam desiderio Tibi significandi maximam meam erga Te pietatem & obseruantiam, quæ mecum semper adoleuit in me à pueris orta, postquam ex parentibus sæpe meis audiui, Petrum Nicolaum patruum meum, eruditissimum illum uirum, atque Philosophiæ, & aliarum bonarum artium studio præstantißimum, Maio

rum

rum tuorum singulari eximiaq; uirtute hominum studiosissimum semper fuisse, & illis carissimum, quo tempore maxima cum sui laude & gloria Pisis Philosophiam publicè profitebatur; ac deinde suos pulcherrimos de animorum nostrorum immortalitate libros Clementis VII. & II. ex clarissima gente Tua summi Pontificis, nomini consecrasse, & ab eo sanctissimo ac beatissimo uiro egregijs sanè laudibus honestatum, et summis amplificatum honoribus fuisse. Altera uerò causa me impulit, quoniam hanc meam de Humana Mente disputationem proprio Tibi iure deberi intelligebam: quippe qui omnibus Clarissimis uiris, qui sunt, fuerunt, erunt, mente, uirtute scilicet, ac sapientia præstas. Nam quanta æquitate animi, atque modestia (ut à primis laudibus Tuis capiam exordium) quamuis tunc decimum et octauum annum uix ageres, ad rei Florentinorum publicæ gubernationem à tuis ciuibus uocatus accessisti? Quàm uirili constantia, sapientiq; consilio præclarum deinde imperium, quod Tibi summa Dei prouidentia datum esse, iam diuinaueras; quanquam maximæ authoritatis uiri te ad deponendum illud hortabantur; cunctis animi, & corporis uiribus tueri, & conseruare uelle, significasti? Quàm incredibili pruden-

tia,

tia, quàm celeritate mirabili paucis post mensibus eadem penitus nocte, et hora ad Montem Murlium, Bactianamq; Abbatiam, satis inter se distantes locos, inimicorum ciuium, qui conspirauerant contra dignitatem tuam, impetum præuenisti? profligasti copias, & occidisti? tanti facinoris principes authoresq; cœpisti? seditiosorum, ac turbulentorum hominum uires penitus fregisti? & clandestinum bellum aduersus Te commotum, graue sanè, & periculosum extinxisti? Quid autem loquar de maxima humanitate ac benignitate tua in multos exules eodem bello captos, qui, cum ob nefarium ab eis patratum scelus digni etiam essent morte nefaria, admirabilis clementiæ tuæ iudicio sunt conseruati? Quid iterum dicam de ea inusitata inauditaq; clementia, qua alios tot exules, & relegatos ante ab Alexandro agnato Tuo, Principe sanè magnanimo, atque fortissimo, in patriam restituisti; eosq; ueteris oblitus iniuriæ perpetuò fouendos, et honestandos suscepisti? Quid ponam ante oculos nouas abs Te fundatas urbes, munitas priscas & instauratas, nouas erectas, atque constructas arces, nouas colonias abs Te deductas, suppletas ueteres, noua concilia cœtusq; hominum singulari eximiaq; uirtute tua sociatos? Quid alterum

rum

rum nunc Senense bellum commemorem tam magno, prudentiꝗ; consilio à Te susceptum, & ita prosperè feliciterꝗ; confectum? In quo superato à Te, atque prostrato fortißimo uiro, ac summo Imperatore, perpetuo illo, acerrimoꝗ; hoste tuo, qui tam magnis copijs uniuersam premebat Hetruriam, ac imperium tuum summum in periculum atque discrimen adduxerat, eam Tibi laudem, & gloriam comparasti, quæ cum maximorum omnis memoriæ Imperatorum, & clarißimorum Regum rebus gestis facilè conferri poßit; atque non solùm nostris; sed penè omnium gentium literis, ac linguis celebrari debeat. Atque hæc à me hucusque dicta nisi quiuis ita magna esse fateatur, ut ea uix mente nostra aut cogitatione percipi poßint, amens sit. Verùm in Te maiora sunt alia, MAXIME DVX, quibus multò maioribus etiam dignus es laudibus. Immo uerò illa, quæ mox dicturus sum, eam Tibi gloriã pepererunt, in qua socium habuisti neminem, cuius nullam omnino partem centurio, nullam præfectus, nullam cohors, nullam sibi prorsus illa ipsa rerum humanarum domina fortuna uendicare potest: sed eiusmodi gloria, quæ certè maxima est, tua tota, & propria censenda est, tota est tuarum singularium, ac propè diuinarum

rum

rum uirtutum fructus. Eæ porrò illæ sunt, quas Plato sapientißimus uir, atque diuinus Principem optimum, & hominibus colendum, ac summo Deo carum efficere prædicauit; rei inquam familiaris, ac publicæ regendæ prudentiam, temperantiam, atque iustitiam. Quæ quidem tres longè omnium uirtutes clarißimæ in Te uno summæ sunt, EXCELLENTISSIME COSME, easq; ita semper amplexus fuisti, coluisti, exercuisti, ut nusquam nec priuatus homo, nec princeps res domesticas Te melius tueatur, & lautius; neque ulla alia in toto terrarum orbe respublica nobili Florentinorum, Senensiumq; natione administrata prudentius, nec melioribus temperata institutis, ac legibus esse dicatur, ac præterea neminem habeas (quæ tertia tua est summa laus, & immortalis) qui in moderandis cupiditatibus, & regendis animi motibus Tecum comparari queat: quippe qui maximè omnium noueris, neminem moderari alios, et in officio satis continere posse, qui se ipsum ante moderari, & continere non didicerit; nec non temperantiam conseruatricem ueluti quandam esse prudentiæ, & iustitiæ altricem, ac omnium, quæ fiunt, quæque dicuntur, præclarum sanè modum, & ordinem. Hinc sanctitas, omnis

✠✠ hinc

hinc religio, hinc tuus extitit erga Deum Opt. Max. ac cæteras beatas mentes incredibilis amor et pietas. Ideo Te iure meritò exteræ nationes & gentes, non modò nostræ, summis efferunt laudibus, Teq; unum, ueluti clarißimũ iustitiæ lumen, & speculum, ac optimi principis exemplar de cœlo lapsum, intuẽtur, admirantur, & colunt. Soleo sæpe ego, MAGNANIME COSME, alios familiæ tuæ prudentißimos, & clarißimos uiros, Pontifices, Cardinales, Duces, Imperatores, ac illud Præstantißimi Patris Tui immortalitate dignum ingenium mihi ante oculos ponere, eorumq; uirtutes eximias, & laudes contemplari, quæ perpetua historiarum memoria sunt celebratæ. Sed in illis me hercle non fuit tanta prudentia (summam obsecro modestiam Tuam, ut me liberè, quæ uera sunt, loqui patiatur) non fuit tanta grauitas, tanta constantia, tanta innocentia, tam mira facilitas, tanta temperantia, tam acre, & magnum ingenium; tam incredibilis probitas, tanta fides, tam excellens denique in omni genere uirtus, ut maior atque perfectior in Te à prudentibus uiris cerni non posſit. Illi quidem suis egregijs uirtutibus omnem laudem uicerant superiorum: Tu uerò incredibili Tua, diuinaq; sapientia omnem Maiorum

Tuorum

Tuorum gloriam longè superasti. Unde illud etiam affirmari poßit, certè non absq; diuino numine Tibi præclarum adeò nomen ab initio impositum fuisse: quippe qui futurus eras totius orbis splendor & ornamentum: nec ulli mirum uideri debeat, si hucusque ope auxilioq́; eiusdem Dei, in cuius tutela es, tam sæpe paratas Tibi ab improbis hominibus insidias uitaueris, totq́; coniurationes prius manifestè deprehenderis, quàm conflatæ ab inimicis tuis, & ad exitum perductæ essent: si ex ELEONORA *maximè illustri atque clarißimo in Hyspanijs Toletanorum Principum sanguine orta, singulari quidem fide, honestate, ingenio muliere, Tibi à* CAROLO V. *Summo, ac Optimo Imperatore in matrimonium collocata, tot magnanimos, ac pulcherrimos filios habueris, & præcipuè* FRANCISCVM PRINCIPEM, IOANNEMQ; CARDINALEM *eximia spe summæ uirtutis adolescentes, qui ob excellens utriusq; ingenium, & quòd sunt ueræ quædam, ac uiuæ paternæ probitatis imagines, summopere ab omnibus diliguntur, & obseruantur, ac Tibi sunt uita ipsa iucundiores. Neminem præterea mirari oportet, si Te cæteri omnes Europæ Principes tanti*

faciunt, tantumq́; tribuunt iudicio tuo grauißimo & maximo: Si anno præterito PIVS IIII. PONTIFEX MAX. *Te Romæ præsentem uidere, Te amplexari tanta humanitate, tanta mansuetudine, Tecum manere, suauißimos Tecum, & grauissimos habere sermones concupiuit; si tam incredibili affectus sit gaudio Tua præsentia, ut huic Sanctissimo homini in maxima felicitate, & in summo omnium dignitatum gradu collocato illo aduentu, eaq́; Tua per duos fere menses in urbe mansione nil uisum sit potuisse maius, nihil euenire iucundius. Tu enim ille es,* POTENTISSIME DVX, *in quem unum Italiæ populi, cæteriq́; Principes conuersi lumen animi, ingenij, consilijq́; Tui ostendi, ac porrigi omnes sibi expetunt. Desinant iterum mirari homines, si Tibi fuit ad amplitudinem & gloriam, & ad res magnas bene gerendas quædam semper diuinitus adiuncta fortuna, ac si à Deo Opt. Max. tot, & tantas res optare nemo audeat, quot, & quantas Deus Opt. Max. ad Te non detulerit, ac maiora indies deferat. Hæc enim omnia, quæ extera dicuntur bona, felicitatem Tuam, quæ sita est in præstantißimarum uirtutum actionibus, cœlesti quadam ui, diuinoq́; numine ornant,*

& co-

& comitantur: ſiquidem optimum Principem iuſtè, temperatè, prudenter ſuas gubernantem gentes, ac populos, tanquam ſimulachrum eius ſanctißimum, perpetuò diligit, tuetur, ac fouet Deus, in eiusq; poteſtate fortunam ponit, ac beneuolentiam ipſi omnium conciliat, & gratiam, benigneq; ſemper, & liberaliter omnia largitur ex animi ſententia. Hæc igitur ea ſunt, BEATISSIME PRINCEPS, *quibus non modò præſens mea diſputatio, ſed omnium etiam bonarum artium lucubrationes et monumenta proprio Tibi iure quodammodo debentur, maximæ nimirum Tuæ, clarißimæq; uirtutes, quarum difficilius eſt exitum, quàm principium inuenire: nullius enim tantum eſt flumen ingenij, nulla dicendi, aut ſcribendi tanta uis, tantaq; copia, quæ non dicam amplificare, ſed ſummas earum laudes enumerare poßit. Spero autem, hos meos cōmentarios, cum ex Ariſtotelijs fontibus hauſti ſint, Tibi pergratos fore: Tu enim aliter ſentis, ac alij multi Principes, qui eiuſmodi rerum diſputationes ſibi minime decoras putant; quaſi oporteat Clarißimorum hominum aut tacitos eſſe congreſſus, aut ludicros ſermones, aut rerum colloquia leuiorum. Immo uerò Tu,* PRVDENTISSIME COSME, *Philo-*

ſophiam

ſophiam optimo, atque ampliſsimo quoque digniſsimam eſſe iudicas, & ad regendos populos quàm plurimum huius conferre notionem, multumq; ſplendoris et gloriæ ad populares Principum, illuſtresq; laudes adiungere. Quamobrem magis cùm aliarum pulcherrimarum rerum ſcientiæ, tum Philoſophiæ deditus es, quàm, qui ſtudia Tua ignorant, arbitrantur, & grauiſsimis, ac ſanctisſimis Philoſophorum ſermonibus maximè delectaris, eosq; magna ſemper beneuolentia amplexus es, fouiſti, auxiſti, & honeſtaſti. Quam præclarisſimam tenere uiam, perge quæſo, OPTIME omnium PRINCEPS; atque, quò diu ſis felix, & maiora etiam accipias à Deo, prudentiam, ut cœpiſti, iuſtitiamq; cole.

Ad Iulium Castellanium Philosophum Antonij Sulphrinij Epigramma.

Dum IVLI *aureolo tuo libello*
Docto (iuppiter) ac pereleganti
Romano eloquio explicas uetustum
Magni Aristotelis librum politè,
Humana ille ubi disputare tentans
De mente ambiguè fuit locutus;
Aūt Aristoteles tibi ministrat
Dicta se se animis tuis remiscens,
Aut Aristotelem nouum uetustæ
Aetas te tulit æmulata nostra.
Ast idem aureolo tuo libello
Dum sensus dubios refellis omnes,
Et, quæ religio docet uerenda,
Comprobas pius, impiosq; damnas,
Et negas animos perire morte,
Næ mentem superum tibi benignus
Inspirat Pater ipse ter beatam.
Hinc Aristoteles tibi ipse cedit:
Hinc uerè aureolus tuus libellus.

Eiusdem Sulphrinij de eodem.

Humanæ uires animæ dum fortè requirit,
Incidit in tenebras magnus Aristoteles:
Hisq; diu nox illum, & inextricabilis error,
Detinet, atque auras ille uidere nequit,
IVLIVS *ast hominis sortem miseratus iniquam*
Arte noua illum atris elicit è tenebris:
Mox humili eductum linquit tellure sub auras,
Et cœli pennis ardua templa petit.
Hîc uidet ille animæ nostræ immortalis honores,
Hîcq; beatorum præmia magna uidet.
IVLIVS *estne igitur magis hic, an Dædalus alter*
Iàm magno uisus maior Aristotele?
IVLIVS *est (fateor) sed quem contendere contra*
Viribus ingenij Dædalus ipse neget.

COSMO MEDICI FLORENTINORVM, AC SENENSIVM DVCI PRAESTANTISSIMO

Iulius Caſtellanius Fauentinus

P. D. F.

VM multa ſint in Philoſophia, PRAESTANTISSIME COSME, & grauia, & utilia accuratè, copioſeq; à Philoſophis pertractata, maximè omnium magnifica, & ſalutaris uidetur eſſe de Mente Humana diſputatio. Nam cùm is locus totam Philoſophiam ſummopere illuſtrat: tum ad firmandam fidem, et pietatem erga Deum pulcherrimus eſt, & ad moderandam religionem neceſſarius; eaq; niſi, quæ huc pertinent, rectè diiudicentur, in ſummo errore, neceſſe eſt, hominem, atque in maximarum rerum ignoratione uerſari. Quamobrem illud iam tritum à Delphico præceptum Apolline, NOSCE TE IPSVM, toties à Platone celebratur, itaq; Primo in Alcibiade exponitur, ut animum noſtrum,

ac huius præcipuè partem, in qua uirtus, intelligentiaq; residet, diligenter intueri, considerare, & agnoscere debeamus: quòd hæc sit hominis summa sapientia, ut se ipsum ignorare, est summæ dementiæ. Cæterùm, ut aliorum nunc scholas prætermittens de Aristotelis philosophia, quæ est longè omnium nobilissima, sermonem habeam, uniuersam eam mihi peruertere, ac inquinare uidetur, qui hanc perperam partem, & negligenter tractauerit. In quem sanè errorem delapsi sunt quàm plurimi homines non leuiter eruditi, qui celeberrimi huius Philosophi opinionem de hac re interpretari uoluerunt. Quanquam enim is locus à tota Peripateticorum familia tractatus fuit uberrimè; adhuc tamen (meo quidem iudicio) non admodum explorate percepta est, nec satis apertè doctissimi hominis, & Philosophorum facilè principis explicata sententia. Quamobrem decreui ego, SAPIENTISSIME DVX, ea mandare literis quæ sentirem de hac re, cum superiori hyeme ad philosophandum & otij, & temporis mihi tantum esset, quantum appetere debebam. Nec me deterruit copia librorum, qui de eadem materia à nobis græcè, latineq; legantur, cùm quia hic fuit mos patrius philosophorum, ut eadem tractarentur, à multis

neque

neque iuniores Academicos, Stoicos, Peripateticos, et Epicuros unquam à scribendo tardarent, quæ eadem prius ab eiusmodi sectarum senioribus & copiosè, & eleganter disputata fuerant; ex quo libris planè omnia referserunt, nec non Philosophia ex humili loco ad summum & dignitatis, & laudis gradum peruenit: tum præterea, quòd multi interpretum Latinorum libri (ut de istis præsertim loquar) neque distinctè, neque distributè, neque eleganter, neque ornatè de hac re scripti esse uidentur; ex quo profectò censueris eorum authores intemperanter abusos fuisse & otio, & literis. Iam uerò, cum honesta, satisq; laudabili ratione motus latere nollem hos meos commentarios, Tibi eos potißimum (qualescunque essent) dicandos, ILLVSTRISSIME COSME, atque in diuino ac immortali nomine tuo duabus maximè de causis emittendos esse duxi. Primùm, quòd ego incredibili ardebam desiderio Tibi significandi maximam meam erga Te pietatem & obseruantiam, quæ mecum semper adoleuit in me à pueris orta, postquam ex parentibus sæpe meis audiui, Petrum Nicolaum patruum meum, eruditißimum illum uirum, atque Philosophiæ, & aliarum bonarum artium studio præstantißimum, Maio

rum

rum tuorum singulari eximiaq; uirtute hominum studiosissimum semper fuisse, & illis carissimum, quo tempore maxima cum sui laude & gloria Pisis Philosophiam publicè profitebatur; ac deinde suos pulcherrimos de animorum nostrorum immortalitate libros Clementis VII. & II. ex clarissima gente Tua summi Pontificis, nomini consecrasse, & ab eo sanctissimo ac beatissimo uiro egregijs sanè laudibus honestatum, et summis amplificatum honoribus fuisse. Altera uerò causa me impulit, quoniam hanc meam de Humana Mente disputationem proprio Tibi iure deberi intelligebam: quippe qui omnibus Clarissimis uiris; qui sunt, fuerunt, erunt, mente, uirtute scilicet, ac sapientia præstas. Nam quanta æquitate animi, atque modestia (ut à primis laudibus Tuis capiam exordium) quamuis tunc decimum et octauum annum uix ageres, ad rei Florentinorum publicæ gubernationem à tuis ciuibus uocatus accessisti? Quàm uirili constantia, sapientiq; consilio præclarum deinde imperium, quod Tibi summa Dei prouidentia datum esse, iam diuinaueras; quanquam maximæ authoritatis uiri te ad deponendum illud hortabantur; cunctis animi, & corporis uiribus tueri, & conseruare uelle, significasti? Quàm incredibili pruden-

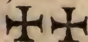
tia,

tia, quàm celeritate mirabili paucis post mensibus eadem penitus nocte, et hora ad Montem Murlium, Bactianamque Abbatiam, satis inter se distantes locos, inimicorum ciuium, qui conspirauerant contra dignitatem tuam, impetum præuenisti? profligasti copias, & occidisti? tanti facinoris principes authoresque cœpisti? seditiosorum, ac turbulentorum hominum uires penitus fregisti? & clandestinum bellum aduersus Te commotum, graue sanè, & periculosum extinxisti? Quid autem loquar de maxima humanitate ac benignitate tua in multos exules eodem bello captos, qui, cum ob nefarium ab eis patratum scelus digni etiam essent morte nefaria, admirabilis clementiæ tuæ iudicio sunt conseruati? Quid iterum dicam de ea inusitata inauditaque clementia, qua alios tot exules, & relegatos ante ab Alexandro agnato Tuo, Principe sanè magnanimo, atque fortissimo, in patriam restituisti; eosque ueteris oblitus iniuriæ perpetuò fouendos, et honestandos suscepisti? Quid ponam ante oculos nouas abs Te fundatas urbes, munitas priscas & instauratas, nouas erectas, atque constructas arces, nouas colonias abs Te deductas, suppletas ueteres, noua concilia cœtusque hominum singulari eximiaque uirtute tua sociatos? Quid alterum

rum nunc Senense bellum commemorem tam magno, prudentiq; consilio à Te susceptum, & ita prospere feliciterq; confectum? In quo superato à Te, atque prostrato fortissimo uiro, ac summo Imperatore, perpetuo illo, acerrimoq; hoste tuo, qui tam magnis copijs uniuersam premebat Hetruriam, ac imperium tuum summum in periculum atque discrimen adduxerat, eam Tibi laudem, & gloriam comparasti, quæ cum maximorum omnis memoriæ Imperatorum, & clarissimorum Regum rebus gestis facile conferri possit; atque non solùm nostris; sed pene omnium gentium literis, ac linguis celebrari debeat. Atque hæc à me hucusque dicta nisi quiuis ita magna esse fateatur, ut ea uix mente nostra aut cogitatione percipi possint, amens sit. Verùm in Te maiora sunt alia, MAXIME DVX, quibus multò maioribus etiam dignus es laudibus. Immo uerò illa, quæ mox dicturus sum, eam Tibi gloriā pepererunt, in qua socium habuisti neminem, cuius nullam omnino partem centurio, nullam præfectus, nullam cohors, nullam sibi prorsus illa ipsa rerum humanarum domina fortuna uendicare potest: sed eiusmodi gloria, quæ certè maxima est, tua tota, & propria censenda est, tota est tuarum singularium, ac propè diuinarum

rum

rum uirtutum fructus. Eæ porrò illæ ſunt, quas Plato ſapientiſſimus uir, atque diuinus Principem optimum, & hominibus colendum, ac ſummo Deo carum efficere prædicauit, rei inquam familiaris, ac publicæ regendæ prudentiam, temperantiam, atque iuſtitiam. Quæ quidem tres longè omnium uirtutes clariſſimæ in Tè uno ſummæ ſunt, EXCELLENTISSIME COSME, eaſq; ita ſemper amplexus fuiſti, coluiſti, exercuiſti, ut nuſquam nec priuatus homo, nec princeps res domeſticas Te melius tueatur, & lautius; neque ulla alia in toto terrarum orbe reſpublica nobili Florentinorum, Senenſiumq; natione adminiſtrata prudentius, nec melioribus temperata inſtitutis, ac legibus eſſe dicatur, ac præterea neminem habeas (quæ tertia tua eſt ſumma laus, & immortalis) qui in moderandis cupiditatibus, & regendis animi motibus Tecum comparari queat: quippe qui maximè omnium noueris, neminem moderari alios, et in officio ſatis continere poſſe, qui ſe ipſum ante moderari, & continere non didicerit; nec non temperantiam conſeruatricem ueluti quandam eſſe prudentiæ, & iuſtitiæ altricem, ac omnium, quæ fiunt, quæque dicuntur, præclarum ſanè modum, & ordinem. Hinc ſanctitas, omnis

 hinc

hinc religio, hinc tuus extitit erga Deum Opt. Max. ac cæteras beatas mentes incredibilis amor et pietas. Ideo Te iure meritò exteræ nationes & gentes, non modò nostræ, summis efferunt laudibus, Teq; unum, ueluti clarißimũ iustitiæ lumen, & speculum, ac optimi principis exemplar de cœlo lapsum, intuẽtur, admirantur, & colunt. Soleo sæpe ego, MAGNANIME COSME, alios familiæ tuæ prudentißimos, & clarißimos uiros, Pontifices, Cardinales, Duces, Imperatores, ac illud Præstantißimi Patris Tui immortalitate dignum ingenium mihi ante oculos ponere, eorumq; uirtutes eximias, & laudes contemplari, quæ perpetua historiarum memoria sunt celebratæ. Sed in illis me hercle non fuit tanta prudentia (summam obsecro modestiam Tuam, ut me liberè, quæ uera sunt, loqui patiatur) non fuit tanta grauitas, tanta constantia, tanta innocentia, tam mira facilitas, tanta temperantia, tam acre, & magnum ingenium; tam incredibilis probitas, tanta fides, tam excellens denique in omni genere uirtus, ut maior atque perfectior in Te à prudentibus uiris cerni non posſit. Illi quidem suis egregijs uirtutibus omnem laudem uicerant superiorum: Tu uerò incredibili Tua, diuinaq; sapientia omnem Maiorum

Tuorum

Tuorum gloriam longè superasti. Vnde illud etiam affirmari poßit, certè non absq; diuino numine Tibi præclarum adeò nomen ab initio impositum fuisse: quippe qui futurus eras totius orbis splendor & ornamentum: nec ulli mirum uideri debeat, si hucusque ope auxilioq; eiusdem Dei, in cuius tutela es, tam sæpe paratas Tibi ab improbis hominibus insidias uitaueris, totq; coniurationes prius manifestè deprehenderis, quàm conflatæ ab inimicis tuis, & ad exitum perductæ essent: si ex ELEONORA maximè illustri atque clarißimo in Hyspanijs Toletanorum Principum sanguine orta, singulari quidem fide, honestate, ingenio muliere, Tibi à CAROLO V. Summo, ac Optimo Imperatore in matrimonium collocata, tot magnanimos, ac pulcherrimos filios habueris, & præcipuè FRANCISCUM PRINCIPEM, IOANNEMQ; CARDINALEM eximia spe summæ uirtutis adolescentes, qui ob excellens utriusq; ingenium, & quòd sunt ueræ quædam, ac uiuæ paternæ probitatis imagines, summopere ab omnibus diliguntur, & obseruantur, ac Tibi sunt uita ipsa iucundiores. Neminem præterea mirari oportet, si Te cæteri omnes Europæ Principes tanti

faciunt , tantumq́; tribuunt iudicio tuo grauißimo & maximo : Si anno præterito PIVS IIII. PONTIFEX MAX. *Te Romæ præsentem uidere, Te amplexari tanta humanitate, tanta mansuetudine, Tecum manere, suauißimos Tecum, & grauissimos habere sermones concupiuit; si tam incredibili affectus sit gaudio Tua præsentia, ut huic Sanctissimo homini in maxima felicitate, & in summo omnium dignitatum gradu collocato illo aduentu, eaq́; Tua per duos ferè menses in urbe mansione nil uisum sit potuisse maius, nihil euenire iucundius. Tu enim ille es,* POTENTISSIME DVX, *in quem unum Italiæ populi, cæteriq́; Principes conuersi lumen animi, ingenij, consilijq́; Tui ostendi, ac porrigi omnes sibi expetunt. Desinant iterum mirari homines, si Tibi fuit ad amplitudinem & gloriam, & ad res magnas bene gerendas quædam semper diuinitus adiuncta fortuna, ac si à Deo Opt. Max. tot, & tantas res optare nemo audeat, quot, & quantas Deus Opt. Max. ad Te non detulerit, ac maiora indies deferat. Hæc enim omnia, quæ extera dicuntur bona, felicitatem Tuam, quæ sita est in præstantißimarum uirtutum actionibus, cœlesti quadam ui, diuinoq́; numine ornant,*

& co-

& comitantur: siquidem optimum Principem iustè, temperatè, prudenter suas gubernantem gentes, ac populos, tanquam simulachrum eius sanctissimum, perpetuò diligit, tuetur, ac fouet Deus, in eiusq; potestate fortunam ponit, ac beneuolentiam ipsi omnium conciliat, & gratiam, benigneq; semper, & liberaliter omnia largitur ex animi sententia. Haec igitur ea sunt, BEATISSIME PRINCEPS, quibus non modò praesens mea disputatio, sed omnium etiam bonarum artium lucubrationes et monumenta proprio Tibi iure quodammodo debentur, maximae nimirum Tuae, clarissimaeq; uirtutes, quarum difficilius est exitum, quàm principium inuenire: nullius enim tantum est flumen ingenij, nulla dicendi, aut scribendi tanta uis, tantaq; copia, quae non dicam amplificare, sed summas earum laudes enumerare possit. Spero autem, hos meos cõmentarios, cum ex Aristotelijs fontibus hausti sint, Tibi pergratos fore: Tu enim aliter sentis, ac alij multi Principes, qui eiusmodi rerum disputationes sibi minime decoras putant, quasi oporteat Clarissimorum hominum aut tacitos esse congressus, aut ludicros sermones, aut rerum colloquia leuiorum. Immo uerò Tu, PRUDENTISSIME COSME, Philosophiam

sophiam optimo, atque amplißimo quoque dignißimam esse iudicas, & ad regendos populos quàm plurimum huius conferre notionem, multumq; splendoris et gloriæ ad populares Principum, illustresq; laudes adiungere. Quamobrem magis cùm aliarum pulcherrimarum rerum scientiæ, tum Philosophiæ deditus es, quàm, qui studia Tua ignorant, arbitrantur, & grauißimis, ac sanctissimis Philosophorum sermonibus maximè delectaris, eosq; magna semper beneuolentia amplexus es, fouisti, auxisti, & honestasti. Quam præclarissimam tenere uiam, perge quæso, OPTIME omnium PRINCEPS; atque, quò diu sis felix, & maiora etiam accipias à Deo, prudentiam, ut cœpisti, iustitiamq; cole.

Ad Iulium Castellanium Philosophum Antonij Sulphrinij Epigramma.

Dum IVLI *aureolo tuo libello*
Docto (iuppiter) ac perleganti
Romano eloquio explicas uetustum
Magni Aristotelis librum politè,
Humana ille ubi disputare tentans
De mente ambiguè fuit locutus;
Aut Aristoteles tibi ministrat
Dicta se se animis tuis remiscens,
Aut Aristotelem nouum uetustæ
Aetas te tulit æmulata nostra.
Ast idem aureolo tuo libello
Dum sensus dubios refellis omnes,
Et, quæ religio docet uerenda,
Comprobas pius, impiosq; damnas,
Et negas animos perire morte,
Næ mentem superum tibi benignus
Inspirat Pater ipse ter beatam.
Hinc Aristoteles tibi ipse cedit:
Hinc uerè aureolus tuus libellus.

Eiusdem Sulphrinij de eodem.

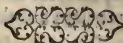
Humanæ uires animæ dum fortè requirit,
Incidit in tenebras magnus Aristoteles:
Hisq; diu nox illum, & inextricabilis error,
Detinet, atque auras ille uidere nequit,
IVLIVS *ast hominis sortem miseratus iniquam*
Arte noua illum atris elicit è tenebris:
Mox humili eductum linquit tellure sub auras,
Et cœli pennis ardua templa petit.
Hic uidet ille animæ nostræ immortalis honores,
Hicq; beatorum præmia magna uidet.
IVLIVS *est ne igitur magis hic, an Dædalus alter*
Iam magno uisus maior Aristotele?
IVLIVS *est (fateor) sed quem contendere contra*
Viribus ingenij Dædalus ipse neget.

AVTHORES ET PHILOSOPHI, qui in hoc opere nominantur.

Aristoteles.
Alexander Aprodisiensis.
Alexander Pancius.
Algazel.
Anaxagoras.
Ammonius.
Athenagoras.
Auerroes.
Augustinus suessanus
Argyropilus.
Benedictus Masolius.
Beatus Thomas.
Calippus.
Cicero.
Democritus.
Diogenes Laertius.
Epicurus.
Eudoxus,
Empedocles.
Franciscus Robortellus.
Galenus.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Nicenus.
Horatius Malecutius.
Ioannes Gramaticus.
Iustinus Martyr.
Lysias Thebanus.
Moses Roua.
Nicolaus Leonicus.
Olympiodorus.
Origenes.
Paulus Manutius.
Proclus.
Plato.
Petrus rictorius.
Petrus Pomponatius.
Petrus Nicolaus Castellanius.
Plutarchus.
Pythagoras.
Simon Portius.
Simplicius.
Socrates.
Themistius.
Theodoretus Episc.
Theophrastus.
Vincentius Madius.
Xenophon.
Zeno.

IVLII CASTELLANII FAVENTINI IN TRES LIBROS DE HVMANO INTELLECTV

PROOEMIVM.

V M Aristoteles, vir summa eruditione, excellentiq; ingenio, ac verè singulari in naturalium, & diuinarum rerum causis indagandis semper ferè ab aliorum Philosophorum opinionibus recessit, ac nouam quandam, præclaram sanè, & faciliorem inuenit methodum philosophandi: tum præsertim in natura Humanæ Mentis explicāda longè diuersam ab omnibus sententiam habuit. Nam cum ex Philosophis, qui ante ipsum, & cum eo vixerunt, aliqui, vt Democritus, & Epicurus, animum nostrū penitus interire crediderint: ceteri verò omnes eū vim & naturam quandam diuinam esse & immortalem asseuerauerint, solus Aristoteles dissensit ab omnibus, & media quadam via progressus est, vt pote qui naturalium rerum principia, & ordinem nunquam euertere aut labefactare voluit, & nihilo minus hominem maximè rebus præstare omnibus, quæ à Natura procreentur & ad cœlestium ac beatarum mentium nobilitatem propè accedere, animaduertit. Verùm Hic sententiam suam adeò concisis, & non satis interdum apertis verbis, tantaq; docendi argutia, & acumine pronunciauit; ut nō paruam eius interpretum animis ambiguitatem iniecerit, ac inter illos maximam seditionem discordiamq; concitauerit. Quo factum est, vt inter ea, quæ disseruntur à Peripateticis, id negocij sit omnium difficillimum, & maximè laboriosum quod in Humani intellectus natura perquirēda versatur.

Hanc rem veteres latini omnes, & Græci Ariſtotelis interpretes agitarunt. Verùm ſi iſtorũ dicta ritè conſideraueris, tam etſi in duas oppoſitas partes à te diuidentur, tãtam me hercle in eis varietatem inuenies, ut, cum propius credideris accedere ad veritatem, tunc magis, te ab ea deleiuiſſe, perſpexeris. Et quanquã hac noſtra, & ſuperiori ætate quidam Clariſsimi Viri omne ſtudium & diligentiam adhibuerunt, ut Ariſtotelis ſententiam explanarẽt, eamq; apertam & lucidiſsimam redderrent, quò tot Græcorum, & veterum Latinorum controuerſiæ ac lites comprimerentur: ij tamẽ adhuc id mihi nequaquam ſatis præſtitiſſe videntur. Petrus Pomponatius inter Peripateticos valde illuſtris Philoſophus ſatis copiosè, & ſubtiliter ſcripſit de hac re, ſeq; omniũ maximè, qui Aphrodiſienſis Alexandri partes tuentur, Ariſtotelis verba credidit illuſtraſſe. Verùm ſanè & in exponendis ſententijs Philoſophi, & in Alexandri Aduerſariorum argumentis diſſoluẽdis complura ab hoc Doctiſsimo Viro deſiderare potes. Auguſtinus etiam Sueſſanus, vir magis ſua ætate celebris, quàm conſtans philoſophus, longiſsimis verbis, nec ſemel eandem cauſam egit; aduerſusq; Pomponatium ſurrexit, & Auerrois figmẽtum mordicus vbiq; defenſitauit. Cuius quidem viri ſcripta ut non contempſi, ita etiam nunquam valde probaui. Sueſſani deinde Collega Petrus Nicolaus, Patruus meus, vir ſumma pietate, pręclaraq; eruditione atq; doctrina, nec non inter Philoſophos ſui tẽporis valde Clarus & Nobilis, admodum elegans, & doctum opus de eadem re ad Clementẽ VII. Pont. Max. ſcripſit, in eoq; ſingulorum hominum immortales eſſe animos, iſtoſq; aliquando in hunc modum reuerti, rurſusq; iungi corporibus, ex Ariſtotelis ſententia demonſtrauit. Quam opinionem miram profectò, & cuiuſuis Peripatetici auribus inauditam, præſertim excepit è quodam libro, qui Theologia, ſiue, Myſtica Ariſtotelis Philoſophia, inſcriptus eſt, & ab eo latinitate donatus, cum prius à quodam Moſe Roua in barbarum potius, quàm latinum ſermonem ex Arabica lingua traductus fuiſſet. Ego verò (ſi ob veritatis amorem, & cultum liceat mihi à præſtantiſsi Patrui mei opi-

nione

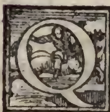
nione discedere)cum librũ aut falsò Aristoteli ascriptum fuisse arbitror; aut, si illum scripserit Aristoteles, omnia ferè in eo secundum Aegyptiorum, & Pythagoricorum opinionem, nõ autem ex propria mente Philosophum, cẽseo, pronunciasse. Atq; in hanc adducor sententiam, quòd nullam prorsus Diogenes Laertius de hoc libro mentionem facit; ac tot in eo reperiuntur Aristotelis principijs contraria, quæ ipse nõ semel animaduerti; ut vix excogitari possit, ab vllo Peripatetico, nedum ab ipsomet Aristotele fuisse conscriptum. Patruus autem meus, qui semper, ut mirum ac præstantissimum Aristotelis ingenium in cœlum extolleret, eius doctrinam sanctissimis & verissimis religionis nostræ decretis valde similem reddere conabatur, fortasse finxit, se assentiri illis, qui eum librum, Mystica Philosophia, inscriptum Aristoteli attribuerunt, cum hoc eius proposito vehementer conduceret. Simon tandem Portius paucis abhinc annis Disputationem de Mente Humana edidit; in qua methodum, qua vsus est Aristoteles in libris de Anima, se explicaturum pollicetur, vt omnis tollatur controuersia, quæ hucusq; Philosophi interpretes valde torsit. Verùm, quãuis huic Viro Literatissimo, grauissimoq; Philosopho primas tribuẽdas esse cẽseã inter eos, qui eiusmodi stadium cucurrerunt; hic tamẽ haud verè metam mihi attigisse videtur. Si quidem in intellectus nostri natura explicanda longè recessit, meo quidem iudicio, à sentẽtia Aristotelis: præterea arbitror eam methodum clarius à nobis explanari posse, qua vsus est Aristoteles, cum de Mente Humana pertractauit. Nos igitur ob suprascriptas causas tentare decreuimus, si nonnulla, quę adhuc supersunt, planiora & lucidiora reddere possemus. Et quanquam nobis, qui non satis hucusq; in ijs philosophiæ studijs confirmati sumus, valde arduum ac perdifficile erit, aliquid addere, vel subtrahere dictis Eruditissimorũ Hominũ, qui ante nos disputationes de hac re monumentis literarũ mandarunt: attamẽ in eundẽ cursum prodire nõ dubitamus, iis præsertim freti præsidiis, quibus à Doctissimo Vincentio Madio, Philosopho Celeberrimo aliàs muniti sumus, cũ ille in Ferrariensi Academia

tertiũ librum de Anima interpretaretur. Ego enim res naturales tractans nunquam debeo à sententiis illius recedere: quippe qui Eum nouerim ita aperte, accuratè, luculenter Aristotelis libros explicare, ut mihi semper gloriari, semper fortunæ, & Deo gratias agere licuerit, quòd Hunc Præstantissimum Virum, & nunquam satis laudatum mihi tribuerint præceptorem. Illud verò, quod mihi propositum est, si non perfectè planeq; exequar, id saltem me consecuturum spero, ut scribendo, quæ ab aliis percepi, & à me ipso excogitaui, aliquantum me in iis studiis senserim profecisse. Si quidem illud semper existimaui, nos parum fructus, & laudis ex nobilissimis Philosophiæ studiis percepturos esse, nisi ei curæ & diligentiæ, quæ & legendi, & audiendi summa quotidie adhibenda est, aliquod exercitationis genus adiunxerimus. Nos igitur, cum hæc quæstio de Mente Humana toties habita fuerit, & innumerabilia propè argumenta à Doctissimis Hominibus vltro, citroq; adducta sint, ad illud præcipuè intendemus, vt Aristotelis cõtextus perpendamus diligenter, eosq; aperte, ac vberius, quàm alii fecerint, explicemus, in quibus ille verè & propriè de Humani intellectus natura locutus est: si quidem cum animi nostri substantiam naturamq; nouerimus, perspicuum deinde nobis erit, quid de eiusdem mortalitate, vel æternitate ex Aristotelis sententia statuere debeamus. Quamobrem haud multum temporis in adducendis, reiiciendisq; aliorum opinionibus conterendum esse duximus: cæterum hac in parte tantùm elaborabimus, vt Simplicij sententiam in medium afferamus, eamq; quoad eius fieri poterit, explodamus: propterea quòd hæc opinio, quæ ab Auerrois, & aliorum Græcorum sententia aliquantum distare videtur, hac nostra ætate acerrimos habet fautores, & firmioribus etiam nunc rationibus euerti potest, quàm hucusq; ab aliquo factum esse perspexerim. Hanc verò Disputationem nostram in tres partes totam distribuemus: primũ enim Smplicii eiusq; sectatorum opinionem, & fundamenta breuiter adducemus, eaq; tollere funditus enitemur: deinde explicabimus nostram de Humana Mente sententiam, quàm

plane tenuisse Aristotelem opinamur. In tertio autem libro ostendemus, quæ sit vera quorundã locorum explicatio, qui huic aduersari, eamq; repellere videntur; ac tandem, quid nos Christiani orthodoxi hac in re credere, constanterq; asseuerare debeamus, & quæ rationes ex nostrorum Theologorum fontibus hauriri possint, vt Veterum tollantur errores Philosophorum. Sed prius, quàm illa conor attingere, quibus Simplicii Summi Peripatetici, hominisq; non leuiter eruditi explicari, & reijci opinionem putem, quædam dubia, & scrupuli ex mentibus aliquorum hominum mihi eijciendi quidem videntur.

QVIBVS DE CAVSIS DE HVMANO INTELLEctu uaria senserint interpretes Aristotelis: & nos posse absq; ulla suspicione, tanquam Philosophos, mortalitatem, æternitatemq; tueri.

Cap. I.

QVanquam interpretes in Aristotelis, & aliorum Philosophorum opinionibus enarrandis integro, ac libero animo esse debent: multi tamen cùm in cæteris Aristotelis Commentariis, tum præsertim in libris de anima interpretandis ab eiusmodi decesserunt lege, & alium sibi finem potius, quàm veram & puram Philosophi sententiam, proposuerunt. Quidam enim cum doctissimorum virorum, veluti Auerrois, & Simplicii dictis se addixerint, propeq; consecrauerint, horum explicationes vbiq; cæteris omnibus anteponunt; ac ne tantillum quidem ab eorum sententiis discedẽtes intellectus nostri vnitatem, æternitatemq; pugnacissimè defendunt. Alij verò, cum nostrorum Theologorum, & Sanctissimæ Romanæ Ecclesiæ decreta cognouerint, ne quibusdam minus creduli viderentur, aut aliis inijcerent scrupulos, veriti sunt explicare, quid ipsi, tanquam philosophi, de animi nostri immortalitate sentiant. Et si qui inter hos ausi sunt Aristotelis sententiam de Mente Humana proferre, ut perfidiæ omnis fugerẽt suspicionem,

cionem, omne ſtudium, atq; ingenium ad id contulerunt, ut hac in parte non minus Phyſicos, quàm verè Theologos præ ſe ferrent. Quamobrem iſti ea quidem ratione opinionem Ariſtotelis declararunt, vt mentes humanæ ſint totidem numero, quot ſunt homines, eæq; à Deo Opt. Max. procreentur, ac veluti formæ corporibus affigantur adeò, vt nullo vnquam deinde tempore interire poſsint. Quorum equidem Doctiſsimorum Hominum, quamquam aliâs ij á me ſummo pere commendantur, hoc in loco propoſitum nequeo comprobare. Porrò illi (nam de ijs primùm mentionẽ fecimus) qui ad vnius Auerrois, vel Simplicij authoritatem ſe contulerunt, omniaq; ex illorum ſententia iudicant, plerumq; errandi latam ſibi viam aperuerunt. Nam tametſi in omni philoſophandi genere fortaſſe ad Ariſtotelis doctrinam, tanquam ad ſaxum, adhæreſcere debemus: attamen non decet nos eodem modo illius interpretibus aſtrictos teneri: ſed operæ precium eſt hac in parte nos liberiores, & ſolutiores eſſe, quò integra iudicandi poteſtate, ac ſine vlla pertinacia, quid verè & cõſtanter vbiq; afferat Ariſtoteles, perquirere valeamus. Quãobrem, cum ueri interpretis munere fungemur, modò aſſentiemur Simplicio, modò Themiſtium cæteris præferemus, modò in Auerrois ſententiam ibimus, modò Alexandri maximè omnium probabimus explicationem. Iam verò eos conuenio Philoſophos, qui non audent de mente humana propriam aperire ſententiam, pios me hercle & religioſos homines; quorũ ſollicitudo & timor inanis mihi quidem uidetur. Siquidem cum tot iam ſecula Ariſtotelis philoſophia præ omnibus ita floruerit, ut per uniuerſam ſemper Europam Excellentiſsimi Duces, Potentiſsimi Reges, Imperatores Maximi, Summiq; Pontifices conuocarint in nobiliores urbes Doctiſſimos Viros, adhucq; cõuocent, ut Ariſtotelis libros interpretentur, ac ſolùm eius profiteantur, tradantq; doctrinam; quid metuendum eſt nobis, quid nos hærere oportet, cum ad libros de Anima peruenerimus? Profectò eiuſdem modi homines ignorare uidentur, quàm Chriſtiana fides, & charitas à philoſophandi ratione diſtet, & quàm nullius ſint ponde

ris Aristotelis inuenta, & argumentationes ad Sanctissimę Religionis nostræ decreta labefactanda, & clarissimis huius luminibus obstruendum. Quis verò mentis compos vnquam crediderit, vllum eruditissimum virum adeò rationibus naturalibus adduci, & moueri posse, vt in eis, quæ ad Religionem Nostram attinent, magis Aristoteli, quàm diuinis Romanæ Ecclesiæ decretis assentiatur, & optimam Sanctissimamq; nostram fidem violet, quam tot Theologi Sapientissimi sacris literis, diuinoq; spiritu maximè celebrarunt? quam tot Prophetarum, ac Martyrum diuinationes, tormentaq; confirmarunt? quam ipse Opifex totius Aedificatorq; mũdi Deus Carissimi Filij sui, & Seruatoris Nostri ore & verbis tradidit nobis, & piè, accuratè firmissimeq; seruandam iussit? Porrò istud hinc facilè patere potest: nos enim Aristotelis fundamentis innixi de mundi æternitate, de cœlestium corporum motu, de Dei Opt. Max. intellectione, de eiusdem efficientia, ac potestate, nec non de ea prouidentia, qua vniuersas res humanas, diuinasq; administrat, complura sine vlla cunctatione & metu proferimus, quæ Religionis Nostrę monitis aduersantur; nec tamen ex eiusmodi dictis visum est, vnquam suspicionem vllam, aut perfidię errorem emanasse. Audacter igitur etiam possumus de animi nostri substantia ac perpetuitate disserere, perpendereq; diligenter, quid de eo decernendum voluerit Aristoteles. Si quidem, cum nos philosophamur, ex aliorũ sententia loquimur, semperq; vt Christiani, Sacrarũ Literarum preciosissima monumenta piè colẽda, & obseruanda supponimus. Cum verò ad Christi mandata nos vertimus, eaq; efficere ac persequi diligenter contẽdimus, tunc nostra agimus, quæ animis nostris æternam beatitudinem, vel miseriam sint allatura; eoq; tempore Aristoteles, ac cæteri philosophi cum argutijs suis & commentis in alteram, & deteriorem partem à nobis reijciuntur. Sed alloquamur eos, qui alia via eandem fugere suspicionem excogitarunt, tantaq; beneuolentia, ac pietate prosecuti sunt Aristotelem; ut eum in statuenda animorum nostrorum æternitate omnino Christianum efficere voluerint. Certè si istorum

Virorum.

Virorum cæteris in locis iudicium animaduerteris, eos quidem censueris valde eruditos, ac omni laude & gloria dignos summorum philosophorum. Qui tamen hac in parte ab omnium philosophorum, nedum Aristotelis principijs quàm plurimũ recesserunt. Qua enim ratione ij audent asserere, Deum, postquam conformatum est corpus, & vis alendi, ac sentiẽdi educta est è potentia materię, ex nihilo humanas mẽtes procreare; si omnia, quæ fiunt, ex aliqua materia subiecta fiunt communi omnium voce & consensu philosophorum? Ex eiusmodi quidem dicto, si defendatur, tot absurda consequuntur, quę iuniori etiam Philosophanti perspicua sunt, ut nihil absurdius dici, aut excogitari possit. Præterea, cum animi nostri à Deo Opt. Max. creati sint, qua deinde ratione affirmant isti, eos nunquam interituros? Hoc pariter enunciatũ adeò Aristoteli, præsertimq; illius dictis in primo Cœli commentario aduersatur, cum ille omne, quod ortum habet, necessariò quoq; aliquando interire constanter asseuerauerit, ut superuacaneum sit, istud demonstrare. Ad hæc non ne ij vident, se humanas mentes actu numero infinitas introducere, cum ex sententia Philosophi æternus sit mundus, & animi nostri perpetuò fuerint procreati, adhucq; assiduè procreentur? Neq; enim eiusmodi absurdum vitari potest, quamuis nonnulli dicant, actu infinitum in rebus à materia separatis inueniri posse; aut singulorum hominum animos, cũ post mortem remaneant, in numerum actu infinitum non augeri; quoniam in magna annorum periodo iterum Dei pro-prouidentia in corpora reuertuntur. Etenim hæc duo respõsa sunt fabulæ penè aniles, cum apud philosophos, vt ait Auerroes prima contra Algazelem disputatione, fieri nequaquam posit, vt aliquod infinitum actu, siue corporeum, siue incorporeum sit, reperiatur. Præterea in primo de Anima Commentario Philosophus Democriti, & Pythagoræ opinionem de animorum nostrorum ingressu, & reditu in corpora tanquam fabulosam irridet, asseritq;, si animi nostri iterũ in corpora reuerterentur, illud euenturum, vt animalia iam mortua resurgere possent. Quod quidem à Naturali Philosopho

valde

valde abſurdum cenſetur. Complura alia aduerſus hanc opinionem adduci poſſent: ſed quia copioſè omnia, & ſubtiliter à cæteris fuerunt examinata, ea nos ſilentio prætermittemus. Tres quidem ſuperiores rationes, quanquam tritas, & vulgatas, minime prætereundas duximus, cum eæ maximè valeant ad iſtorum ſententiam funditus diruendam, qui ſacra cũ profanis miſcere voluerunt, & ea, quæ ſanctiſsimę, ac veriſsimæ Religioni noſtræ aſtricti credimus, conſtanterq; aſſeueramus, cum ijs, quæ ex Ariſtotelis ſententia proferimus, & ſcire tantum opinamur. Quare nil mirum, ſi eiuſdem modi homines, dum phyſici, ac Theologi ſimul eſſe voluerunt, neutrum fuerint conſecuti. Ex numero tamen horum excipiendus eſt Diuus Thomas, qui tametſi in hac diſputatione doctrinam Ariſtotelicam parum ſapere videtur; nihilominus talem ſe Theologum præbet, vt Chriſtiana veritas à Doctore me hercle Angelico planius & apertius explicari minime potuiſſet. Nullus autem præter enumeratas ſectas in medium afferat illos, qui intellectum noſtrum vnum tantùm in ſingulis hominibus reperiri, eumq; ex parte ortus, atq; interitus perpetuũ eſſe defendunt: quippe quod ij homines, meo quidem iudicio, à Sacrarum Literarum præceptis non minori interuallo diſtant, quàm faciant illi, qui mentem humanam oriri ex ſemine, eamq; interire etiam aſſeruerunt. Nullus enim poſt mortem animus ab eis oſtenditur, qui ſuperſtes ſit, & ſingularium hominum reſpiciens delectationem, aliam ſanè vitam degere beatiorem poſsit. Verùm, quoniam hæc eſt Simplici opinio, quam ſuperiori Cap. polliciti ſumus examinare, iam eam diligentius conſideremus, & oſtendamus etiam, vt quàm longiſsimè ab Ariſtotelica veritate receſſerit.

SIMPLICII OPINIO. DESTRVITVR.
Cap. II.

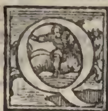
CVM Simplicius obscurum, & inuolutum dicendi genus semper amauerit, difficile est ex ipsius verbis propriam de Humano Intellectu sententiam elicere. Equidem semel bis, atq; iterum legi istius in tertium librum de Anima commentarios, & semper ferè nonnullis in locis hunc interpretem egere interprete iudicaui. Quid tamen verè ex huius sententia de Mente Humana sit decernendum, visus sum exacte planeq; percepisse ex dictis Eruditissimorum Hominum, cum quatuor abhinc annis Patauium alia potius de causa me contulissem. Quamobrem ego breuibus Simplicii opinionem recensebo, ut eam ex eius verbis colligere possum, atq; vt audiui Patauii apertè copiosè, luculēter explicatam ab ijs, qui vt philosophiæ, & optimarum artium studiis cęteris valde præstant, ita sanè complura Simplicij tenebricosa dicta illustrarunt, claraq; & apertissima reddiderunt. Simplicius igitur, atq; ij, qui illum præcipuè sectantur, & eius sententiam explicant, Humanam Mentem vnam tantùm numero esse dicunt, istamq; in intelligētiarum ordinem collocant; tametsi eam longè omnium infimam, & humano orbi assistere arbitrantur. Quam etiam homini nequaquam dare esse affirmāt (ita loquuntur Philosophi, & sæpe eorum verbis facilioris doctrinæ gratia vti nos oportebit) sed aliud statuunt genus animæ, quam Cogitatiuam vocant, à quo informatur homo: ex cogitatiua enim & corpore organico, tanquam ex materia & forma conflatur homo: ex mente verò & homine, tanquam ex nauta, & naui, nobilius quoddam, atq; diuinum compositum oritur: quippe quòd intellectus nobilissimam ac diuinam tantùm homini operationem præbet. Addunt præterea, humanum intellectum formas & rationes omnium rerum in se ipso possidere, ut etiam aliæ intelligentiæ obtinent. Etenim arbitrantur isti, quæcunque nostræ, vel diuinæ mentes comprehendunt, ea tantùm de causa intelligere, quòd illorū omnium

nium ideas & rationes in se ipsis contemplentur. Cum verò mens humana sit infima & ignobilissima omnium intelligentiarum, hoc sortita est (aiunt isti) vt extra se progrediatur, recedensq; à substantia propria ad humana corpora labatur; à qua quidem indignitate cætere omnes remotę sunt. In eiusmodi autem lapsu, tametsi cum ea formæ etiam illæ, & rationes progrediuntur, in stultitiam tamen ac ignorationem cùm sui ipsius, cùm omnium aliarum rerum decidit. Siquidem, cum mole corporis opprimatur, omem amittit perfectionem, & naturam potestatis assumit, fitq; tabellæ non scriptæ consimilis. Quæ nihilominus iterum consequi amissam nobilitatem appetit: sed eam non recuperat, nisi cum in rationes illas, quæ in ipsa existunt, conuersa fuerit, & acquisierit habitum, propter quem mens deinde, seu intellectus in habitu vocatur. Duobus enim modis volunt intellectum nostrum nobiscum copulari, priori sanè, quando in ortu, quamprimum cogitatiua introducta fuerit, cum nobis pueris iungitur, & est similis nautæ, qui ingressus est nauem, sed nondum operatur: altero verò modo nobiscum coniungitur, cum et contẽplandi, et agendi habitus consecutus fuerit. Verùm hos habitus dum ille assequi, & in pristinam reuerti perfectionem contendit, indiget phantasmatibus (phantasmata enim appellant Philosophi rerum imagines & simulacra, quæ à sensibus imprimuntur in phantasia) non quidem ut ab illis species recipiat, illaq; intelligat (absurdum enim putant, si intellectus æternus à phantasmate caduco perficiatur) verùm vt ab eis occasionem sumat contemplandi formas, quæ in ipso resident, vnaq; cum eo progresse sunt. Atq; eiusmodi quidem ratione intellectus, antequam perfectionem suam adeptus sit, vtitur phantasia: cum autem perfectus fuerit, nulla amplius ope phantasiæ indiget, sed cum ex se ipso intelligentem phantasia insequitur, perinde ac orbis sequitur intelligentiam, quæ illum sub ratione finis mouet. Ad hæc asserunt isti, intellectum nostrum, quanquam est vnus tantùm secundum rem, tria tamen sortiri nomina & rationes: tres enim in nomine reperiũtur intellectus, non quidem re, sed tantùm ratione differen-

tes. Primus dicitur potestate intellectus,& ille est, qui extra se progressus est, & à propria substantia procul abest, nec potest absq; labore,& sine occasione phantasmatum intelligere. Secundus est intellectus in habitu, vel intellectus secundum actum, ut vocat Aristoteles, qui velut sciẽs homo euasit,& formas atq; rationes, quę in eo sunt, quotiescunque velit, ex se ipso contemplandi vim habet. Tertium Agentem vocant, quẽ dicunt esse vim huius intelligentię præstantiorem: quippe qui extra non labitur, sed in se ipso manet,& omnes in se rationes ac ideas retinet, quò sumpta à phantasmatibus occasione eas reponere valeat in intellectum potestate. Quamobrẽ addunt isti, cum hic intellectus agens non solùm intelligibiles formas illuminet, sed eas etiam in potestate intellectum recondat; prę terea cum in illo impetu, qui extra fit, seiunctus quodam modo sit ab eiusmodi formis, simulq; ijsdem progredientibus colligatus, perbelle cum simul tanquam artem, & rursus tanquam habitum, ac lumen facere Aristoteles tradidit. Siquidẽ ars ab eis quæ efficit separatur, lumen verò ab ijs, quę illustrãtur,& habitus ab ijs, quæ habitum posſident, minime seiungi videtur. Eiusmodi verò intellectus agens est alterius intellectus, qui potestate dicitur, habitus & perfectio: etenim, cum huic, veluti forma, copulatur, ex vtroq; fit intelligentia semper actu intelligens; tuncq; homo beatitudinem illam, & felicitatem adeptus est, qua postrema & maxima frui posſit. Tandem isti eo moti fundamento, quo firmatum est, omne quod ortũ habet, necessariò quoq; ad interitum venire, aiunt hos tres intellectus, de quibus supra locuti sunt, in homine restingui. Humanus quidem intellectus ea ratione, qua intelligentia est,& secundum substantiam propriam, ac simpliciter (ut vtar eorum verbis) incorruptibilis & æternus est; secundũ quid autem, & ea nomina, quæ iam illi sunt attributa in singularibus hominibus destruitur: siquidem intellectus quatenus posſibilis, quatenus in habitu, quatenus agens dicitur, interit, quoniam quatenus posſibilis, quatenus in habitu, quatenus agens in nobis etiam gignitur. Hæc est Simplicij,& eius Sectatorum opinio, cuius capita facilius & clarius, quàm fieri

potuit, recensuimus, cùm sæpe ipsiusmet Simplicij, & Sectatorum verbis vti nos oportuerit. Hanc etiam eandẽ propè esse cum Auerrois sententia, inquiunt Simpliciani. Quod eis concedentes videamus modò (id enim maioris est momenti) an Aristoteleis dictis respondeat.

SIMPLICII OPINIO DESTRVITVR. Cap. III.

QVoniam nobis controuersia est cum maximis Aristotelis interpretibus, & Philosophis; ideo Aristotelis loca, quæ huc pertinent, summa cũ diligentia perpendere debemus, eaq; percurrẽtes fortius quibusdã aliis nos figere oportet pedem; si illud tamen iuuenci præstare possunt, quod lassi hucusq; boues non fecerint. A primo igitur Simplicii & Sectatorum dicto exordiemur, ac deinceps propositum ordinem persequentes cætera ponderabimus. Inquiunt isti, humanã mentem vnam tantùm numero esse. Quod sanè dictum penitus Aristotelis verbis aduersatur, quæ in. xii. Primæ Philosophiæ xlviiii. contextu leguntur. Inquit ibi Philosophus. *Si plures sint cæli, ut homines, principium id, quod cuiq; accommodatur, specie quidem unum erit, numero autem plura.* Hunc locum Excellentissimus Patruus meus (cuius optimi quidem viri memoria & recordatio semper mihi valde iucunda erit) prior me adduxit, vt plures esse numero humanas mentes demonstraret, dicens hic apertè Aristotelem confiteri, plures esse nuro animos nostros, ut sunt homines. Verùm, cum Simpliciani per plures hominum formas cogitatiuas (quæ quidem vox in eorum est ore tritissima) & nõ intellectus accipere possint interpretando (quamuis nulla sit etiam hæc expositio) nos diligentius perscrutari oportet verba Philosophi: nam validiori quidem ratione eodem loco Simplicio occurri potest. Porrò eo contextu Aristoteles cælum mundumq; vnum tantùm numero esse, & non plures demonstrare contendit, itaq; argumentatur à destructione consequentis ad illius destructionẽ,

ſtructionem, quod antecedit. Si plures mundi ſint numero, ut homines, plures quoq; erunt numero, & eædem ſpecie primæ eos cientes cauſæ: atqui non ſunt plures numero primę cientes cauſæ, quoniam prima mundũ cœlumq́; mouens cauſa ab omni materia ſeparata eſt, igitur nec plures etiam numero cœli, ſiue mundi fuerint. Iam verò, ſi mens humana eſt vna tantùm numero, atq; ex ordine intelligentiarum, quæ humano aſſiſtat orbi, vana procul dubio eſt atq; inanis hæc Ariſtotelis demonſtratio. Siquidem, út humana intelligentia pluribus numero hominibus aſſiſtit, in eisq; varios ac diuerſos concitat motus ratione voluntatis, quid prohibebit, ne plures etiam numero cœli ac mundi reperiantur, & vna primaria tantũ cauſa, quæ eos omnes verſet ac moderetur? quinimmo hoc facilius primaria exequi cauſa poterit, quippe quæ ab omni materia ac poteſtate ſeiuncta eſt. Addas, eadem ratione aliud prorſus ruere fundamẽtum, quo eodem.xii.libro firmatur ac ſtabilitur numerus mouentium numero eorum, quæ mouentur. Hîc & tertium ſubiungi argumentum poteſt, quod maximè, ni fallor, etiam Simplicium torſerit. Hic enim cum velit, intellectum noſtrum ea tantùm ratione intelligere, quoniam à phantaſmatibus excitatus in ſe ipſo reſidentes ideas earum rerum, quas percipit, contemplatur, ſi vnus tantùm numero in ſingulis hominibus fuerit, hoc neceſſariò conſequetur, ut plures ac diuerſi homines incumbentes eiuſdem rei intellectioni, nunquam inter ſe diſcrepare, ſed eiuſdem ſententiæ ſemper eſſe debuerint. idem enim eſt numero intellectus in ſingulis, eædem numero ideæ, quas ſolùm intelligit: neq; phantaſmata, cum ab eis ſpecies intellectus non recipiat, impedire poſſunt, quin eiusdem rei eadem prorſus gignantur in omnibus ſcientia & intellectio. Illud igitur valde mirari oportet, quòd tot Clariſſimi viri non modò in philoſophia, ſed in cæteris etiam artibus ac diſciplinis tot varias de iiſdem rebus, ac penitus inter ſe diſcrepantes ſententias habuerint. Quare Simplicius iſtius nobis cauſam varietatis explicare debet. Sed illud modò conſideremus, an rectè animus noſter ad numerum intelligentiarum aſcriptus fuerit. Profectò

eiuſmodi

eiusmodi dictum præcipuè labefactatur eo argumento, quod iam vulgatum sæpe, ac sæpius adductum est. Quî fieri potest, vt audeant Simpliciani, humanam mentem in numero intelligentiarum reponere, si in xii. Postnaturalis Philosophiæ commentario neq; de hac, neq; de humano istius orbe vllam Philosophus omnino mentionem fecit? Nulla me hercle ratio inueniri potest, qua eam loco adducto prætermiserit Aristoteles: propterea quòd ibi, ut determinet numerum intelligentiarum, perscrutatur, quot sint numero motiones & corpora, quæ cientur. Quò autem motionum, & corporũ numerum reperiat, ad Astrologos sui temporis, nempe Eudoxum, & Calippum recurrit. Et postquam sphærarum numerum ex sententia Eudoxi cõmemorauit, acceptauitq; Calippi additamentum, qui xxvi. sphæris Eudoxi alias septem addiderat, ipse alias xxii. perscrutatur & addiicit, quas reuoluentes, seu restituentes orbes appellauit. Itaq; cœlestium orbiũ in summa numerum concludens eos quinque & quinquaginta esse determinat: inquit enim. *omnes igitur sphera, & deferentes, & deuoluentes quinque erunt & quinquaginta.* et Paulò post. *Multitudo igitur sphærarum sit tanta. quare & substantias ipsas, et principia immobilia, atq; etiam sensibilia tot esse existimare, consentaneum est rationi.* Viderint igitur Simpliciani, si humanus orbis prætereundus erat Aristoteli, qui omnes cuiuscunque orbis sphæras exactè & accuratissimè considerauit, & alias xxii. addidit illis, quas antea Eudoxus, & Calippus statuerant. Futilis enim est ea responsio, quà inficiantur isti, locum primæ Philosophiæ adductum humani orbis, ac eius intelligentiæ tractationi peculiarem esse, cum eiusmodi negotium ad librum Animæ referatur. Siquidem ex Philosophi sententia primo de partibus Animalium, & ij. Physicorum commentario ad Naturalem tantùm pertinet agere de ea animà, quæ est natura, atq; de illis formis, quæ sunt in materiam immersæ. Scio quibus verbis opiniosissimi quidem homines Simpliciani eiusmodi rationẽ effugiant: dicunt enim scientiam de Anima inter Naturalem ac Diuinam medium obtinere locum, atq; in hac de hominis forma, quæ ei dat esse, vsq; ad quæstionem quid est pertractari

tractari: de intellectu verò, quo ad Si est fuerit quæstio decla rata. Neq; enim ignorant, quiditates (vti aliquando necesse est, ut supra notauimus, tritis, & vulgatis verbis Philosophorum) quæ à materia separatę sunt, ad solum Metaphysicum pertinere. Cæterum ij dicentes talia maioribus laqueis inuoluũtur. Nam Aristoteles vi. Primæ libro Philosophię de hac media scientia non meminit: quippe qui tres solùm cõstituit sciẽtias, quæ contemplantur, Naturalem nimirum, Mathematicam, & Diuinam; ac pariter sanxit tria esse tantùm genera desiniendi, ea motus ratione, quòd in rebus, quæ sciuntur, triplex inuenimus esse discrimen: quędam enim adeò materia sunt implicata, vt sine ea definiri nequeant; quædã verò quanquam in materia versantur; nihilominus absq; ea considerari possunt: tertium genus eorum est, quæ ut à materia seiuncta sunt, ita etiam absq; illa definiuntur. Nec me fugit, Simplicium per mediam scientiam non intelligere mathematicam: quippe quòd Animæ scientia de substantia tractat, quæ aliàs vni astrologiæ inter Mathematicas relicta fuit. Verùm, ut media hęc scientia penitus deleatur, affero iterum Aristotelem, qui librum de Anima inter commentarios de Partibus, ac de incessu Animalium, libellumq; de sensu & ijs, quæ sentiuntur, collocauit; nec non ostendit in libro de Partibus, Naturalis Philosóphi magis interesse de Anima, quàm de materia animalium disputare. Atq; eiusmodi dictum nihil offenditur ea dubitatione, quam paulò post de intellectu mouet Philosophus; immo qui hãc mediam scientiam tuentur, afferuntq; intellectum nostrum esse intelligentiam, nullo modo rationẽ ibi motam à Philosopho diluere possunt. Ibi dubitat Aristoteles, an de omni anima ad Naturalem pertineat disputare, statuitq; non esse illius munus agere de intellectu: quoniam de ea tantùm anima, quæ est natura, tractare debet. Si autem ageret de intellectu, de omni porrò intelligibili tractaret, & ita nulla præter Naturalem scientiam relinqueretur philosophia, hoc est, prima superflueret Philosophia. Eadem igitur ratione aduersus Simplicianos sic argumẽtor. Si humanus intellectus esset intelligentia, de eo agens Naturalis de intellectu

lectu separato ageret, igitur superuacua erit Postnaturaralis scientia: quippe quòd Naturalis de omni intelligibili, nimirum de eo, quod est materia implicatum, & de eo, quod est separatum, tractauerit. Idem profectò sequetur absurdum, si Animæ scientia inter naturalẽ, Diuinamq; media constituatur: immo tunc etiam superflueret naturalis Philosophia. Neq; hoc possunt absurdũ fugere Simpliciani: quippe volunt in libris de Anima agi de intellectu, qui est à materia abstractus, neq; est natura: quem nihilominus intel lectum Philosophus loco adducto in libris de Anima doceri negauit. ibi enim Aristoteles de Humano tantùm intellectu non ambigit: verùm sub nomine animæ, & intellectus quan cunq; accipiens animam, & intellectum dubitat ratione mẽ tis separatæ, an scilicet de hac per se, quatenus nullam omni no rem naturalem spectat, ad Physicum disputare pertineat. Quod apertissimè ostendit eis verbis, quibus alendi, sentiendi, mouendiq; virtute cunctis animalibus concessa, vim dein de intelligendi asserit in nullis omnino reperiri, subiungitq;, nullã rem à materia abstractam à Naturali sciẽtia posse cõsiderari. Non latebat autẽ Philosophum, quodã intellectu prę ditũ esse hominem, de eoq; in libris de Anima disputari. At qui Simplicij aiunt cõsectatores, de humano intellectu in libris de Anima tãtùm agi, quo ad quæstio si est fuerit explica ta. Res mira hęc est. Humani intellectus natura et quiditas in comentariis de Anima nõ docetur, nec etiam de ea agitur in x i i. Primæ libro Philosophiæ, igitur, quid sit intellectus no ster, qui est præstantissima huius inferioris mundi forma, nul libi tradidit Aristoteles. Sed perpendant ij, obsecro eos, diligenter, cum valde acuti, nec vllo modo insulsi homines vide ri velint. i i i i. &. v. tertii de Anima libri contextum: viderint quippe, si tantùm quæstio si est ipsius intellectus declaretur. Porrò iis duabus particulis substantiam, & naturam intellectus nostri ita apertè planeq; explicat Aristoteles, ut nihil amplius desiderari possit. Iterum legant. x v i i i i. x x. q; eiusdem libri contex. & sanè cognouerint, ea, quæ ibi intellectui Agenti tribuuntur, non ad quæstionem si est perti-

C nere.

nere(hæc enim xvii. ac xviii. contex. fuerat absoluta)sed præcipuè naturam & substantiam intellectus Agentis explicare. Et quamuis nos eiusmodi Agentem intellectnm vnà cum Alexandro Aphrodisiensi, homine in hac philosophia probatissimo ac nobili, Deum Opt. Mrx. esse existimemus: attamen infra declarabimus, qua ratione de intellectu separato usq; ad quæstionem quid est in libro de anima egerit Aristoteles, nec tamen sententiæ paulò ante adductæ libri de Partibus repugnauerit. Nunc rursus, vt animum nostrum à numero intelligentiarum remoueam, in mediũ affero eum locum. viij. Physicorum, vbi concedit Philosophus, cœlestia corpora mouentes causas per accidens ab alio moueri posse, non autem per accidens à se ipsis: quoniam hoc solùm formis euenit, quæ intereunt. quod tamen humanę etiam intelligentiæ continget (tametsi hæc ratione subiecti non constabit) quoniam motis nobis omnia pariter, quę in nobis sunt, mouentur, vt in primo de Anima commentario scriptum est apertissimè. Addo hanc vltimam rationem, quæ semper à vero Peripatetico valde constans ac firmissima iudicabitur. Si mens humana esset intelligentia, aliquo tempore eodem intelligeret modo, quo cęterę faciunt intelligentię: sed hoc nunquam exequitur; perperam ergo ad numerum ascribitur intelligentiarum. Siquidem intelligentiæ subitò statimq; semper intelligunt, cum separatæ mentes tempori minime subijciantur: intellectus verò noster semper indiget tempore, dum intelligit, ut nos aliàs clarissimis sententijs Philosophi demõstrauimus ea nostra disputatione, quam paucis ante diebus edidimus aduersus Quæstiones Academicas Ciceronis. De qua etiam re à nobis infra differendum erit; quoniam hic locus magis est eiusmodi proprius contemplationis. Iam tertium Simplicii dictum à nobis perpendendũ videtur, quo inficiatur humanum intellectum homini prębere esse, & alterum statuit genus animę, à quo informatur homo; quæ sanè anima ab eo cogitatiua vocatur. Quam etiã fatuus hac in parte ille Arabs doctissimus asseruit, distinguere. *Intentionem indiuidualem (propriis utor illius uerbis) à forma imaginatiua,*

ginatiua, & expoliare eam ab eis, quæ sunt adiuncta cum ea ex istis sensibilibus communibus & proprijs, & reponere ea in memoratiua, istiusq; comprehensionem esse magis spiritualem, quàm imaginatiuæ. Figmenta profecto omnia & merę nugę. Nullibi enim Philosophus de eiusmodi egit cogitatiua: sed ne vllam quidem de ea mẽtionem fecit in suis de Anima commentariis. Quàm verò Dij boni negligentię nomine accusandus esset longè omnibus pręstans & ingenio, & diligentia Aristoteles, si de internis externisq; sensibus vniuerse & particulatim disseruisset: hanc verò silentio prętcriisset animæ facultatem, quę virtutibus sentiendi valde pręstat, & est propria hominis forma? Quòd verò Aristoteles hanc nunquam in animo cogitatiuã habuerit, eo prę sertim loco.iii. de Anima patere potest, vbi Philosophus à C L. vsq; ad.CLX.contextum discrimen statuit inter omnes animę facultates, quibus verum & falsum comprehendimus. Porrò ibi Aristoteles primùm segregat intellectum à sensu: deinde phantasiam ab intellectu: tertio autem loco ostendit, qua ratione diuersa sit phantasia á sensu, ac reliquis animę viribus, quibus verum pronunciamus, aut falsum, nempe à scientia, intellectu, & opinione, nec non ab opinione cum sensu coniuncta. Ibi nulla prorsus habetur mentio de cogitatiua; quod tamen Philosopho, necessum erat efficere. Atq; διάνοια, ὑπόληψις, δόξα, quibus vocibus in ea parte sępe vtitur Aristoteles, mentis ac intellectus nostri vires dicuntur, neq; ad inferiorem animam referri possnnt. Eo quidem in loco, nempe C L V. particula, διὰ τοῦ νοεῖν Aristoteles semel (quod affirmare posim) phantasiam intelligit: quòd veteres Philosophi Mentis voce phantasiam quoq; significarent. Verùm διὰ τῆς ὑπολήψιος quemcunq; intelligendi actum comprehendit Philosophus; nec ea vllu modo imaginationem, aut aliam vim mente inferiorem vult nobis significare. Atqui tueri se etiam nequeunt Simpliciani dicentes, ibi cogitatiuam sub phantasię nomine, cum huic valde similis sit, ab Aristotele fuisse comprehensam: quoniam, si hoc esset, eò magis deinde astrictus fuisset Philosophus ad ostendendam inter vtranq; differẽtiam;

cum phantasiam à quacunq; alia cognoscente virtute disiungat: propterea quòd loco adducto Airstoteles earum animę potentiarum, quę similiores inter se esse videntur, diligentius varietatem ac discrimen inquirit. Equidem nescio, qua ratione vir alioqui accerrimo ingenio Simplicius eiusmodi cogitatiuā finxerit, cum in iam citatę partis initio C L. contextum cum superioribus connectēs dicat, Aristotelem, cum post sensuum disputationem ad aliam animę vim iudicandi potestatem habentem transire vellet, recto ordine ad imaginationem, quæ sensui proxima est, accessisse. Sed, postquam Philosophus de phātasia egit, statim ad intellectus nostri tractationem aggreditur. O rectum, præclarumq; ordinem, & dignum tanto Philosopho. Debebat ne à phantasiæ doctrina quamprimum ad intellectus disputationem trascendere, si cogitatiua inter phantasiam & intellectum medium occupauerat locum? Eiusmodi mehercle figmentum, licet Doctissimorum virorum fuerit, adeò notum est, ut superuacaneum sit istud destruere. Quartum succedit Simplicii dictum, quo ille asserit humanum intellectum ideas & rationes omnium rerum in se ipso possidere (quod omnium sanè intelligentiarum vult esse proprium) quas ideas & rationes ei opus est contemplari, si intelligere velit. Latissimus hîc mihi sese campus offert reprehendendi Simplicium. Hic enim Platoni aliquādo ita addictus fuit, vt in Peripatetica disciplina valde peccauerit. Porrò Aristoteles tot locis eiusmodi labefactauit ideas, penitusq; destruxit, ac eas toties tum ratione ortus rerum, tum scientiæ causa vanas atq; inutiles esse demonstrauit; vt, si istud idem in præsentia vellem ostendere, ea mihi frustra, & sine laude repetenda essent, quæ iam trita & vulgata sunt in scholis Peripateticorum. Ego tamen duo tantùm addiderim loca, quibus Simplicius ab Aristotelea veritate penitus desciuisse, videbitur. Scribit Aristoteles in.x i i. Primæ Philosophiæ commentario, in ijs, quæ materiam non habent, idem esse intellectum, rem, quæ intelligitur, ac ipsam intellectionem, probatq; Deum Op. Max. solùm se ipsum intelligere: quoniam, si quid aliud præter se

ipsum

ipſum intelligeret ab eiuſmodi re intellecta ſumeret perfectionem, nec eſſet omniũ rerum, quæ ſunt, præſtantiſsimus, neq; in ſupremo, & altiſsimo vnitatis, ſimplicitatis, nobilitatis gradu collocatus. Conſideret ergo ſimplicius, an hæc permanere poſsint, ſi in Beatis Mentibus, ac Deo Opt. Max. rationes, rerumq́; ideæ reponantur. Non me latet, Clariſsimos viros exiſtimaſſe, Ariſtotelem in idearum poſitione à Platone præceptore ſuo non diſcrepaſſe: ego verò iſtud auderem nunquam confiteri. Etenim cur Ariſtoteles in priori Poſteriorũ libro eas τερετίσματα appellat? Cur eas toties in Naturali, & Diuina Philoſophia ita aſperè inſectatur, ac deſtruit? Cur in primo Ethicorum libro affirmat, ſe veritatis amore coactum eſſe, Præceptoris ſententiam de Ideis refellere? Minime decet virum ſummum in maximarum rerum ſcientia, qualis fuit Ariſtoteles, aliud ore proferre, aliud autem corde ſentire. Quòd ſi etiam nunc id ei tribuere volueris, igitur Ariſtoteles ea debuerit argumenta diluere, quæ contra Platonem adduxit: nam eandem vim habent aduerſus ipſum, illumq; eadem ratione torquent. Profectò Ariſtoteles, quanquam omnes formas actu, & eminenti excellentiq; quodam modo in Deo Opt. Max. contineri aſſeuerauit: attamen noluit has eſſe ideas ſeparataſq; rerum rationes: quippe qui nullam in ſummo Deo neq; ſecundum rẽ, neq; ſecundum rationem multitudinem ponendam eſſe cenſuit: ſed eum ſtatuit naturam vnam tantùm ac formam eſſe omnium eorum, quæ ſunt, ſimpliciſsimam, nobiliſsimam, pefectiſsimam, in qua omnes aliæ quinetiam formæ ſplendeſcere dicuntur: quoniã DEUS eſt actu omnia ea, quæ ſunt, ſed longè nobiliori ac perfectiori quidem modo, quàm iſta extra eum reperiantur, perinde ac dicimus aurum & continere, & eſſe omnia cætera metalla, quæ extra ipſum inueniuntur. Hinc euenit, vt Princeps ille omnium Deus ſe ipſum tantùm intelligendo omnia quoq; alia intelligat, producat, conſeruet, & admirabili ordine, ſummaq; iuſtitia adminiſtret ac moderetur. Cæterùm, ut de humano loquar intellectu, in quo tota præſertim controuerſia verſatur, vi-

deo

deo vbiq; Philoſophum aſſeuerare, huic ſemper, dum intel ligit, opus eſſe Phantaſmata ſpeculari. Sed, quoniam infra diligentius á nobis eiuſmodi ſunt loca examinanda, idcirco hæc nunc ſilentio prætereuntes explicabimus illa, quę ſcribit Ariſtoteles in fine ſecundi libri Poſteriorum: et hic alter eſt locus, quo maximè Simplicii ideis obſtiterimus. Volens igitur in fine ſecundi libri Poſteriorum docere Philoſophus, quo modo in principiorum notionem deueniamus, quaſdã prius de eis dubitationes mouet; ac ambigit inter alia, an habitus cognitionis principiorum, cum non inſint prius in nobis, poſterius gignantur, an inſint quidem, lateant autem, cum inſint. Huic proximo diuiſionis membro reſpondens inquit, turpe, ac valde abſurdum fore, ſi principiorum notitiam, quæ eſt exactior & perfectior notione demonſtrationis, in nobis ipſis poſſideamus, & ea nos lateat. Quare paulò poſt docet, quemadmodum intellectus noſter quandam ſolùm poteſtatem habet ad eiuſmodi habitus cõſequendos, utq; medio ſenſu in principiorum notionem progreditur. Siquidem ex ſenſu fit memoria; ex memoria autem ſæpe de eadem re facta oritur experimentum, ex procedẽte autem experimento, & ſæpe ac ſæpius confirmato vniuerſale conflatur, quod eſt deinde principium ſcientiæ. Quod quidem vniuerſale declarans Ariſtoteles ait, illud eſſe, quod eſt ſimile, & idẽ in omnibus eis, quæ ſenſu percepta ſunt, vniuerſale inquam in multis appellatum, non autem vniuerſale, quod ante multa vocatur. Quæ profectò omnia ut ſint omnino contraria Simplicii dictis, iuniori etiam philoſophanti manifeſtum erit. Simplicius enim iis ſuis rationibus & ideis in nobis, quã primum orti ſumus, collocat habitus principiorum; quos tamen in nobis tunc eſſe Philoſophus inficiatur. Præterea nouam ſcientiarum adeptionem funditus euertit, & Platonis reminiſcentiam, velit, nolit Ariſtoteles, in animos noſtros introducit. Et quamuis hìc dicant Simpliciani, intellectum ratione quidem ſui, cum ad humana labitur corpora, reminiſci; ſingulares verò homines ex pura ignorantia in nouam rerum progredi cognitionem: attamen eiuſmodi reſponſio-

ne

ne non tollunt absurda, quæ paulò ante à Philosopho adducta sunt. Adhuc enim id consequetur, ut principiorum, & demonstrationum in nobis ipsis notitiam possideamus prius, quàm hanc consequi videamur; & nihilominus tàm excellens atq; diuinum bonum ignoremus. Addit quinto loco Simplicius, humanam mentem, cum intelligentiarum sit infima, & maximè ignobilis, extra se progredi, vergereq; ad humana corpora, & secum etiam ducere rationes ac ideas illas, de quibus supra locuti sumus. Hoc hercule commentum cæteris omnibus Simplicij chimęris longè pręstat, uixq; poetæ concedi posset; nec ista subtilitas vllo modo philosophia digna censenda est. Simplicius enim qui humanam mẽtem extollere, eamq; in amplissimo cœlestium formarum gradu collocare studuit, à suo tàm procul abest proposito, dum talia fingit, ut eam potius quacunq; naturali forma deteriorem efficiat: quippe qui eam prorsus deducat ad accidentium naturam ignobilissimam. Quid enim sibi vult humanum intellectum extra se progredi, labiq; ad humana corpora, nisi eum in pauciores gradus redigi, & secundum propriam remitti substantiam, quod sanè caloris, frigiditatis, albedinis, nigredinis, & aliarum qualitatum est propriũ? Nunquam verò dicet Simplicius, humanum intellectum, dum extra se progreditur, secundum substantiam non diuidi; sed quædam solùm deperdere accidentia, & secundum ea refringi: siquidem formis à materia separatis nihil potest accidere, cum æterni sint, ac simplices actus, in quibus summa vnitas reperitur. Quamobrem Paulò infra Simplicius in aliud tàm magnum decidit absurdum, ut nihil quidẽ in philosophia absurdius dici, aut excogitari possit. Hic enim asserit humanam intelligentiam in hoc impetu non totam à substantia propria, sed alteram tantùm illius partem recedere. propterea quòd intellectus Agens in se ipso manet, & solùm Potentia qui dicitur intellectus progreditur. Ex quo necessariò euenit, vt substãtia æterna, & incorporea diuidatur, & illud quod est actus, non sit actus: siquidem actus est indiuiduus terminus, qui vel totus (si eiusmodi lapsum huic tribueris)

bueris) extra procredi, vel totus in se manere debet. Neq; Simplicius tueri se ipsum potest, quod in humano intellectu, cum intelligentiarum sit infimus, istud debeat tolerari. Siquidem Aristoteles, omnesq, huius interpretes communi propè consensu semel, bis, atq; iterum affirmarunt, omnes formas, quæ in substantiæ genere reponuntur (eas excipio, quæ quatuor sunt propriæ elementorum, & naturam mediã inter substantiam, & accidens obtinuisse videntur) terminos esse, ac numerorum consimiles, quæ nullo modo diuidi, seu intendi, aut remitti posſint. Verùm Simplicius, eiusq; Sectatores commenta persequentes sua aiunt, intellectum nostrũ iam ad humana corpora progressum, cum velit in pristinam reuerti nobilitatem, sumere à phantasmatibus occasionem, ut in rationes eas & species in eo existẽtes cõuertatur. Nescio ego videre, quæ sit eiusmodi occasio: quoniã phantasmata eo tẽpore vel intellectum mouent, vel non mouent. Si moueãt, igitur intellectus sumet perfectionem à Phantasmatibus, æternũq; à caduco pasſione afficietur; quorũ neutrum nullo modo cõcedere volunt Simpliciani. Sin autem à phãtasmatibus aliqua ratione intellectus nõ moueatur, quæ est ista occasio, quã intellectui præbẽt phantasmata? Equidẽ nullam video, eam quæso mihi ostendant Simpliciani. Dicunt præterea, intellectum nostrum, cum perfectionem amissam recuperauerit, amplius phantasiæ auxilio non indigere; sed phantasiam eum tunc intelligentem sectari: affirmant enim intellectum nostrum nunquam sine phantasia vel præueniente, vel comitante intelligere; & eiusmodi distinctione. x i i. primi de Anima contextum interpretantur. Immo Auerroes, qui eiusdem est heresis, hunc locum exponens inquit, haud fieri posse, ut intelligat aliquid sine imaginatione. Profectò mihi videntur isti suo se gladio iugulare. Etenim si intellectus nunquam sine phantasia intelligit, igitur à corpore separari nequaquam potest. Hoc eo in loco est Aristotelis dictum, qui ait. *Si autem intelligeret est phantasia quædam, aut non sine phantasia, neq; contingeret utiq; hoc sine corpore esse.* Eiusmodi quidem consequens adeò planum est, vt nullo modo vitari posſit: siue

enim

enim phantasia intelligenti præcat intellectui, siue hunc sequetur: siue intellectus illa egeat, dummodo nunquam sine illa intelligat, haud fieri potest, inquit Philosophus, ut à corpore separetur, quemadmodum reliquæ animæ nequeunt disiungi virtutes. Et quanquam hîc aliqui se hoc laqueo putant absoluere dicentes, Aristotelem cum conditione fuisse locutum, & præter id vsum esse verbo, *neq; contingeret*, quod idem posse, & non posse intellectum separari significat: ij tamen frustra laborant, ac nihil meo quidem iudicio faciunt. Siquidem Aristoteles, ut prius istorum dictum refellam, magis infra absq; vlla conditione planè aperuit sententiam suã. Quamobrem in CLIII. tertii de Anima contextu apertissimè asseruit intellectum absq; phantasia operari non posse dicens. *Phantasia enim aliud est & à sensu, & ab intellectu, & sine hac non est existimatio.* Quod sanè idem xxx. ac xxxii & xxxix. contex. Eiusdem iii. significauit, cum dixit, necessarium esse intellectui nostro, cum intelligit, rei semper intellectæ phantasma speculari. Et nunquam in libris de Anima reperies Philosophum, aliquo intellectui nostro proprium & peculiare opus assignasse: sed eum semper in quocunq; tempore puram simplicemq, potestatis naturã conseruare, vbiq; testatur. Vnde si aliter prædicant Simpliciani, ea comminiscuntur, quæ nunquam somniauit Philosophus. Iam verò alterum adductæ responsionis caput reiicio. Valde miror, quòd isti dicant, eo verbo, *neq; contingeret*, possibile, & non possibile significari, cum scripserit Aristoteles iiii. Sectione libri περὶ Ἑρμηνείας, quotiescunq; in eis propositionibus, quæ cum modo proferuntur, negatiuam particulam ipsi modo adiungimus, nos affirmationi negationem oppositam, vereq; contradicentem efficere, quę idem, quod affirmatio, nunquam significare potest. Quamobrem, si eiusmodi propositione, Contingit intellectum non separari, cum posse, & non posse separari significauerim; hac tamen altera, Non contingit intellectum separari, cum nunquam separari posse intellexero: quoniam aliter verę de eodem fierent affirmationes, ac negationes opposite, cum eiusmodi propositionẽ,

Contingit separari, hæc altera, Non contingit separari, vt verè contradicens & opposita negatio respiciat. Eiusmodi enim propositiones, vt loco citato docet Philosophus, mutuò se consequuntur, Non possibile esse, Non contingens esse, Impossibile esse, Necesse non esse. Qui igitur Aristotelis rationem in xii. primi de Anima contextu necessariam esse negant, aut præcepta logices parui faciunt, aut negandi particulam è proprio loco tollunt: quam prorsus vult Aristoteles cum verbo Contingit, iungendam esse, cũ in sequenti contextu planè affirmet, intellectum nostrum nunquam à corpore separari posse, si phantasiæ ope semper indiguerit. hæc autem illius sunt verba. *si uero nullum est proprium ipsius, non utiq; esset separabilis.* Quæ superiora optimè consequuntur, videlicet, non contingeret separari, impossibile esset separari, & necesse esset non separari. Sed fortasse in ijs Logicorũ pręceptis diutius morati sumus, quàm par erat. Idcirco ad aliud Simplicii dictum veniendum est, quo apertius quidem videbimus, vt ille coactus sit Aristotelis verba extorquere, ac durius, quàm eruditum virum deceat, interpretari. Hic igitur inquit intellectum Potentia, & Agentem secundum substantiam eandem prorsus rem esse; sola verò ratione inter se discrepare. Porrò Aristoteles in iii. libro de Anima de duplici intellectu mentionẽ facit, & alterũ νοῦν δυνάμει, & δυνατὸν, atq; παθητικὸν appellat, quem iccirco etiã nos intellectum potentia, siue Possibilem, seu Patibilem vocãdum semper duximus: alter verò ποιητικὸς νοῦς, & ἐνέργεια ab eo nũcupatur, qui intellectus faciens, siue intellectus actus propriè à nobis diceretur; sed hunc passim & cõmuniter Philosophi interpretes intellectum Agentem vocant. Iam verò, vt ad Simplicium redeam, quî fieri potest, ut Agens ab intellectu Potentia sola ratione differat, si Agens est purissimus actus, substantiam inquam, quæ est actus, nulla humanæ animæ pars, vel particula semper se ipsum intelligens, ac ab omni materiæ cõcretione seiunctus, & immortalis? Alter verò contra, qui possibilis dicitur, hanc solam naturam habeat, ut sit pura potentia, & animę nostræ particula, neq;

seipsum

se ipsum intelligat, nisi per accidens, dum scilicet alia percipit, nec subiecto à sensu, & alendi virtute separetur? Profectò qui aiunt, intellectum Potentia, & Agentem vnam & eandem esse substantiam, similes sunt eis Philosophis, qui Deum, & materiam eandem esse substantiam asseruerunt: ii enim pariter materiam & efficientem causam ratione eiusdem effectus eandem rem statuunt. Quod semper, tanquam illud, quod fieri nequit, detestatus est Aristoteles, ac cæteri Peripatetici omnes: quippe qui ex hoc nouerint, illud euenire, ut possent simul de eadem re duæ verę esse propositiones inter se omnino contrarię. Quibus autem rationibus Aristoteles intellectum Agentem cum habitu, quale lumen est, comparauerit, infra ostendemus propius, ni fallimur accedentes ad illius opinionem, quàm Simplicius effecerit. Et pariter declarabimus, quæ sit postrema hominis felicitas ac beatitudo constituenda illi, qui secundum Aristotelis decreta philosophatur. Somniant quippe isti, non docent humanam felicitatem, cum inquiunt, eam nos adipisci, cum intellectus Agens, tanquam forma, intellectui Potentia coniungitur. Nempe illudunt nos ii homines alioqui grauissimi, cum illud summum bonum proponant nobis, quod neq; ipsi, nec quisquam alius vnquam adeptus est. Caueant autem, ne eos eademmet ratione repræhendere valeamus, qua ideam boni à Platone introductam Aristoteles in primo Ethicorum libro reiecit. Nam ostendant nobis ij viri Doctissimi illud summum bonum, quod mens humana consequi valeat. Hæc sanè beatitudo, qua fruitur intellectus noster, cum Agens, quatenus forma, ei coniunctus est, prætermitti à nobis debet, ut pote illa, quæ Aristoteli ignota fuit, atq; ab homine hac in vita naturali tantùm ingenio, & humanis viribus acquiri nequaquã potest. Quod Beatus Thomas in 88. Quæstione primæ patris Summæ doctius quidẽ, vberiusq; demonstrauit. Quamobrem eum hac in re semper valde commendauerim, quòd iustis & optimis de causis, vt verum Peripateticum, summumq; decebat Theologum, Auerroem, ac cæteros huius hæresis accusauerit. Illud

tandem aggredior, quod vltimo loco afferunt Simpliciani: inquiunt enim humanum intellectum secundum naturam, & substantiam propriam æternum esse ac immortalem: ea verò ratione gigni ac interire, quia Agens, Potentia, & in habitu, siue secundum actum intellectus appellatur. Porrò hæc omnia dicta arbitror Aristotelę sententię penitus repugnare, eo nimirum modo, quo à Simplicianis intelliguntur. Atq; vt hęc prius omnia vniuersali, & optima ratione tollã, quàm particulatim cõsiderem, quo modo isti affirmare audent, humanum intellectũ secundum substantiam propriã, atq; Simpliciter esse immortalem, per accidens verò destrui, & interire ea scilicet ratione, qua Agens, Posibilis, & in habitu, siue secundũ actum intellectus nominatur, si in fine x. libri Diuinę Philosophię habeamus apertisimè nobis significantẽ Aristotelem nihil omnino dici posse, corruptibile esse, vel incorruptibile per accidens, cum eiusmodi contraria necessariò insint, quibus insunt. Quare, si quid corruptibile secundũ accidens diceretur, cum illud, quod secundũ accidẽs dicitur, vt non insit aliquando, contingat, idẽ sequeretur, ut aliquãdo corruptibile, aliquãdo esset incorruptibile; quod profectò secundũ naturam fieri nequaquam potest. in citato autem loco propria hęc sunt verba Philosophi. *Verùm enim contrariorum alia quibusdam per accidens competunt, qualia sunt & ea, quæ nuper diximus, & alia sanè complura: alia imposibile est illo competere modo, quorum de numero corruptibile est ipsum, atq; incorruptibile. Non est enim corruptibile quicquam per accidens: etenim ipsum quidem accidens potest non esse: corruptibile autem de numero est eorum, quæ hisce, quibus competunt necessariò insunt: uel idem & unum corruptibile, atq; incorruptibile erit, si fieri potest, ut ipsi corruptibile non insit. Ipsum ergo corruptibile aut substantiam esse cuiq; corruptibilium, aut in substantia esse necesse est. Eadem est profectò de incorruptibili ratio: ambo enim ex hisce sunt omnino, quæ necessario competunt.* Iam verò singulatim hæc dicta perpendamus, primumq; de intellectu Potentia loquamur. Cum inquiunt, hunc interire, Aduersarii (hinc enim de eiusdem etiam ortu fieri iudicium poterit)

rit) vel istud, dum viuit adhuc homo, vt Socrates & Plato vel cum moritur, intelligunt euenire. Si dum viuit homo, mendacium dicunt: propterea quòd intellectus noster quatenus Posśibilis est, nunquam viuentibus nobis extinguitur: si .n. hoc unquam accideret, eo præsertim eueniret tempore, cum sit intellectus secundum actum. Verùm tunc quinetiã potentia est, ut. v i i i. contex. i i i. de Anima asserit Aristoteles: quippe nunquam potestatis naturam abijcit, vt mox palam fiet. Sin autem putant Simpliciani, moriente Socrate, vel Platone intellectum interire Posśibilẽ ea nempe de causa, quia potestas eius & aptitudo intelligendi destruitur, cum illius tamen substantia remaneat, tale aduersus ipsos argumentum formo, quod maximè torquebit eos, & apertisśimè demonstrabit, vnà cum intellectus nostri potestate eiusdem quoq; interire substantiam. Intellectus noster in Socrate moriente, quatenus Posśibilis dicitur, interit, igitur quatenus etiam intellectus est, & secundum substantiam propriam necessariò extinguitur. Consequens à me facilè probatur: quoniam intellectus nostri substantia & natura est sola potentia. Inquit enim Aristoteles eo quinto admirabili ac propè aureo contex. *Quare neq; ipsius ulla aliqua est natura nisi, hæc, quòd posśibilis est. vocatus itaq; animæ intellectus (dico autem intellectum, quo intelligit, & existimat anima) nihil est actu eorum, quæ sunt, antequam intelligat*. Non me latet, Simplicium timidè ad hunc locum accedere, multumq; elaborare in ea particula. *Neq;* interpretanda: quoniam ex hac ille quinetiam comprehendit, intellectum nostrum materiæ primæ conferri, quæ pariter eam tantùm naturã habet, ut sit pura nudaq; potestas. Atqui Simplicius dum immutat verba contextus, totam Philosophi sententiam dilacerat, longeq; ab interpretis munere recedit. Nam intellectus noster si per accidens tantùm posśibilis diceretur, nunquam asseruisset Philosophus, hoc ei natura propria conuenire: immo verò, si hic secundum naturam propriam actus existeret, semper ac perpetuò talis esset, nec vllo modo illius contrarium aptari ad eum posset; neq; hic, vbi eius naturam Philosophus explicare contendit, vlla

ratione

ratione posſibilis vocari potuiſſet. Quamobrem, ſi intellectus noſtri potentia vel viuente, vel pereunte homine unquã diſſoluatur, neceſſariò quoq; iſtius deſtruetur ſubſtãtia: quoniam hæc eadem eſt cum ipſa poteſtate. Præterea quo nam pacto inquiunt Simpliciani, intellectum noſtrum, quatenus poſsibilis eſt, interire, eius autem ſuperſtitem remanere ſubſtantiam? Siquidem cum Socrates moritur, eiuſmodi (vt eorum verbo vtar) deficit poſsibilitas. quid deinde fit de ſubſtantia intellectus? remanet quippe, iſti reſpondebunt. vbi ſeruatur? in cæteris, dicent, hominibus; neq; enim extra homines humanus reperitur intellectus. Sed qua ratione ſubſtantia intellectus, quæ erat in Socrate, à reliquis conſeruatur hominibus, niſi ea è Socrate in alios ſe ſe tranſtulerit homines? Aut hercule è Socrate in cæteros homines tranſibit, aut euaneſcet in eodem. Cæterùm hanc rem vberius etiam vt pertractemus, cum opinionis noſtræ præcipuum ſit fundamentum; magiſq; ex Ariſtotelis ſententia confirmemus, intellectus noſtri ſubſtantiam vnâ cum eiuſdem potentia in nobis occidere, ea afferemus in mediũ, quæ à Philoſopho in libello de lõgitudine & breuitate vitæ ſcribuntur. Ea verò hęc ſunt. *Multa enim ſuo modo intereunt, ut ſcientia, ſanitas, & morbus: nanq; corrumpuntur hæc, etiam ſi non pereant, in quibus concepta fuerant, ſed integra maneant. Sic ignorantiæ interitus eſt recordatio, & diſciplina: rurſus ſcientiæ obliuio, & fraus. Euenit tamen, ut cæterorum corruptiones naturalium interitus comitẽtur. Animalia enim ſi obierint, etiam ſcientia & ſanitas, quæ inerant ipſis, pariter intereunt. Quamobrem de anima quoq; huiuſmodi rationibus uteretur aliquis. Quoniã ſi in corpore fuerit anima non natura; ſed eo pacto, quo in ipſa anima ſcientia eſt, poſſet etiã utiq; alio modo perire, non ſolũ unà cũ corpore. Itaq; cum talis eſſe non appareat, aliter eius ſocietatem corpori iunctũ haberi oportet.* Hæc ſunt Ariſtotelis verba, ex quibus duo potiſsimũ contra Simplicianos eliciuntur. Alterum ſanè eſt, quòd, cum quædam formæ duplici de cauſa per ſe, & ex accidenti, videlicet ratione contrarij, & ſubiecti ratione, cui inſunt, deleantur, ſcientia, quæ intellectui noſtro, tanquam ſubiecto, ad hæret, vel ſaltem in eius vi ac poteſtate ſita eſt, & ab eo cõ-

paratur, & exercetur, non solùm obliuionis, & fraudis causa; sed etiam propter interitum destruitur hominis. Alterum verò est, quòd ex hoc loco maximè perspicuum fit, intellectum vnà cum reliquis animæ viribus ex semine oriri, atq; hominem in formare. Cum enim Aristoteles duplici ratione quasdam formas interire docuerit, vel ratione contrariorum, vel propter subiectorum, in quibus insunt, dissolutionem, addit deinceps, propter hæc posse aliquem argumentari, animam extrinsecus ad corpus non accedere, sed esse illius formam, quæ è potentia seminis educatur. Etenim si anima (& sub nomine animæ intellectus præsertim comprehenditur, quoniam de hoc magis est controuersia) non fuerit animati corporis forma, quæ è semine statim oriatur, sed postea accesserit, vt scientia, quæ deinde in animam nostram aduenit, & disciplina comparatur, poterit sanè aliter interire præter eum modum, quo interitum corporis sequitur. Siquidem vt scientiæ, & aliarum formarum, quę extrinsecus adueniunt, proprius est alter interitus, quem superstitibus adhuc eorum subiectis patiuntur; & alter non proprius, atq; ex accidenti, quo pariter vnà cum subiectis propriis tolluntur; ita necessariò duplex animæ daretur interitus, si postmodum corpori adiungeretur. Vnde necessariò periret aliquando anima animali adhuc incolumi remanente. Cęterum, cum non appareat, addit Philosophus, animā esse eiusmodi naturæ, ut ea pereunte adhuc animal superstes relinquatur; sed ipsa potius cum animali intereunte deficiat, asseuerādum est, eam aliter, ac scientia subiecto proprio iungatur, cum corpore societatem iniuisse, nempe è virtute seminis eductam huic tanquam formam coniunctam esse, quæ ab eo nequeat separari. Duo igitur ex citato loco sunt firmissimè accipienda, quæ in vnum etiam rediguntur, videlicet, humanam animam, vt reliquę sunt naturales formæ, corpori animato esse coniunctam, præterea intellectum hominis interitum consequi. Cuius quidem rei illud est signū, quoniam animali extincto scientia pariter, quæ ipsi inerat, euanescit. Et quanquam habitus scientiarum in phantasiæ

organo

organo, veluti in subiecto proprio, fundantur, vt præter alio rum sententiam interpretum in vii. Cap. sequentis libri de clarabimus; in intellectu verò solum, tanquam in vi ac pote state eos longo studio, & experientia sibi acquirere, & exer cente siti sint: adhuc tamen Simplicianis valde obstat hic lo cus quippe: qui intellectū nostrum à phantasmatibus solùm intelligendi captare occasionem velint, eumq;, cum scientis habitum sibi comparauerit, phantasiam veluti insequentem habere pedissequam, cum nulla istius ope amplius indigeat. Quamobrem, si pereunte animali, adhuc etiam intellectus re maneret, scientia quoq;, ac ceteri mentis nostræ habitus su peressent. Nec satis est, ut posibilitas intellectus deleatur, cùm quia eiusmodi posibilitas ex sententia Aduersariorum est accidens & aduentitium quoddam intellectui; & iccirco subiectum scientię dici minime potest: tum etiam, quia secun dum eos viuente adhuc homine destruitur posibilitas, & re manet scientia in intellectu, cum ab hac reiecta fuerit posibi litas, & mens nostra exoptato habitu decorata. Cæterùm, vt omnis dubitatio & scrupulus euellatur, qui hac in re nos sti mulare posset, qui intellectum semper inter operandum phā tasmata necessariò inspicere asseueramus, duo alia subijci mus Aristotelis loca, in quibus ille apertisimè fatetur, intel lectus nostri interire substantiam. Ex quibus tibi etiam per spicuum fuerit, quàm optime hic philosophorum præstantis simus sibi semper vbiq, cōstiterit. Prior igitur locus ē in xx. tertii de Anima contextu, vbi inquit, nos minime reminisci, quoniam pasiuus intellectus corruptibilis est. Non sum nescius, quid hic Auerroes, & Simplicius commenti fuerint. Sed infra in tertio libro nos ostendemus, quemadmodum in tellectu hic pasiuo substātiam & naturam intellectus nostri, qui Potentia appellatur, intelligere debeamus. Alter locus est in xxx. sectione Problematum problemate iiii. vbi manifestò asserit Aristoteles, humanam mentem à Natura gigni, ac deinde etiam perinde lædi, vt cetera Naturæ opera lacerantur. Quæ tamen, si esset perpetua, neq; Naturæ opus diceretur, neq; ab vlla re læsionem aut detrimentum pati

posset.

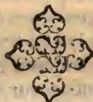
posset. Ibi igitur inquit Philosophus. *Est enim mens quoq; rebus à Natura nobis impertitis adnumeranda, uicem sanè gerens instrumenti: cæteræ omnes, scientiæ, artesq; nostra opera sunt; mentem ipsam opus esse Naturæ fatendum est.* Ac paulò post subiungit. *Ita etiam mens, quæ res naturalis est, non protinus, sed in senectute maximè nobis contingit; atq; tunc potissimum consumatur & absoluitur, nisi detrimento aliquo lacera læsáq; sit, quemadmodum cætera quoq; opera Naturæ.* Hactenus satis copiosè demonstrauimus, intellectum nostrum Potentia gigni, ac destrui secundum substantiam propriam, & nō secundum tantùm eius possibilitatem, aiebant vt Simpliciani. Iam verò de secundo intellectu disserendum est, qui intellectus in habitu ab iis nuncupatur. Nempe hic intellectus in nobis gignitur eo modo, quo infra proprio Cap. ostendemus: nunquam autem extinguitur, nisi cum homo interit: quippe qui solo nomine ab eo intellectu, de quo paulò ante locuti sumus, diuersus est; cum intellectus in habitu nihil aliud sit, quàm intellectus Potentia, qui homini scienti similis euasit, & perfectionem suam adeptus est. Quòd si viuente etiam homine Simpliciani hunc interire velint, cū ei intellectus Agens, tanquam forma, coniungitur, atq; ex intellectu in habitu semper actu intelligens euadit intelligentia, eos iterum animaduerto, illa fingere, & comminisci, quæ nunquam docuit Aristoteles. Hic enim nullum alium in intellectum Potentia aduenire actum significauit præter eum, de quo in VIII. contex. disseruit, atq; tunc intellectum nostrum νοῦν κατ' ἐνέργειαν appellauit; tametsi pleriq; latini omnes, & Simpliciani eum intellectum in habitu vocare consueuerunt. Si verò intellectus noster, postquam scientis habitum acquisiuit, maiorem adhuc perfectionem assequi posset, & fieri semper actu intelligens intellectus, vtiq; Aristoteles, postquam de intellectu secundū actum disseruerat, statim hāc alteram intellectus nostri perfectionem nobis explicasset, cum hic locus tanquam proprius & peculiaris huic rei debeatur; nec tantam animi nostri præstantiam, summamq; felicitatem tacitus vllo modo præteriisset. Verùm hæc Auerrois, ac Simplicii commenti-

tia futilisq; sentẽtia satis hucusq; rationibus nostris euanuit; atq; iterum magis propter eas, quas infra adducturi sumus, euanescet. Iam perscrutari oportet, an Simpliciani idem rectè de intellectu Agente cẽsuerint, vt huic certamini, quod nobis cum illis est, aliquando finis imponatur. Profectò si Aristotelis verbis fidem adhibere voluerimus, nunquam intellectum Agentem gigni, aut interire dixerimus: siquidem Aristoteles cum istius naturam explicat, eum prorsus ab omni materia separatum, perpetuumq; & immortalem esse fatetur. Neq; hic possunt effugere Simpliciani, quoniam hęc verba non de intellectu Agente ea ratione, qua Agens dicitur, sed qua intelligentia est, à Philosopho proferantur: propterea quòd Aristoteles in tertio de Anima commentario de intellectu Agente, quatenus intelligentia est, minime disputat, ne limites Naturalis Philosophi transgrediatur. Eo autem in loco iii. de Anima adducto diligenter inspicienti patere potest, quemadmodum ibi Philosophus munera & pręstantiam Agentis intellectus exponat hunc sanè cum altero comparans, Potentia qui dicitur intellectus. Quod enim inquiunt Simpliciani, intellectum Agentem, quatenus Agẽs est, in Socrate & Platone gigni, ac interire, minime affirmandum est: etenim cum intellectus Agens secundum substantiam propriam sit purissimus actus, scientia nimirum secundum actum, atq;, ut vno eum explicem verbo, sit Deus Opt. Max. quemadmodum infra à nobis demonstrabitur, nullam ei prorsus tribuere mutationem possumus. Et quamuis intellectus Agens singularibus hominibus multò posterius intellectu Potentia coniungatur, eo scilicet tempore, cum phantasmata in phãtasiæ organo retineri, ac percipi ab intellectu Possibili incipiunt: nihilominus eiusmodi copulatio verè intellectus Agentis ortus appellari nequaquam potest; quemadmodum istius etiam verus dici nequit interitus, cum quis perit singularium hominum, & in iis Agens desinit illustrare phantasmata. Quòd si pertinaciter tueri vellent Simpliciani, cum singulares homines intelligere incipiunt, ac deinde occidunt, quendam ortum, atq; interitũ

Agẽtem

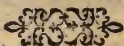
Agentem intellectum pati, caueant primùm, ne effectum nouum intellectui diuino tribuant, qui ab eo sine vllo medio proficiscatur; ac deinde, ne in eundem transferant illam nouitatem, quæ propria est singularium & caducorum hominum. Intellectus enim Agens semper ac perpetuò phantasmata illuminat, eaq; actu intelligibilia reddit. Et licet hodie in te, vel in me ea collustrare incœperit; ob id tamen nõ tollitur, quin sit ęternum ita egregium & pręclarum illius beneficium; neq; hac de causa vllum effectum nouum, aut genus ortus ei ascribere debemus. Quod item de obitu intellectus Agentis asserunt, aliter quidem se habet, ac ipsi arbitrantur. Nam intellectus Agens, cum eum tantùm ad Socratẽ, vel Platonem, ac reliquos indiuiduos homines retuleris, qua ratione in eis deficit (si tamen eum deficere, concedere velimus) quatenus Agens nuncupatur, eadem porrò, quatenus intellectus est, ac substantia incorporea & immortalis deficere dicetur. Nec ipse valeo ingenio meo comprehendere, quo fieri posśit modo, vt intellectus Agens, cum Socrates interit, quatenus Agens deficiat, & adhuc, quatenus intelligẽtia est, ratione eiusdem remaneat Socratis. Mihi quidem eo tempore videtur, si qua ratione est Agens, desierit esse in Socrate, nihil etiam amplius, quatenus intelligentia est, cum eo habere commercii. Probabilior sanè videretur esse altera ratio, qua asserunt Simpliciani, intellectum Agentem, quatenus Agens est, in homine deleri, quando, vt forma, intellectui Potentia coniungitur, nisi hæc copulatio, tanquam vana & futilis, iam explosa à nobis fuisset. Quare superuacaneum est amplius in hoc libro aduersus eam disserere: si qua enim dicenda superfuerint, ea in v i i i. secundi libri caput, differre oportet, vbi veram & propriam Aristotelis sententiam explicabimus de humana felicitate. Hæc sunt ea, quæ Simplicii, eiusq; Sectatorum opinionem præcipuè labefactare, ac penitus destruere existimauimus. Complura alia aduersus hanc hæresim à nobis adduci potuissent, quæ copiose aliàs à doctisśimis viris fuerunt examinata: sed ea fortasse nõ adeò Simplicium torquent, nec opinionis suæ fundamenta

euertunt. Iam verò nobis aggredi opus est ad illius sententiæ explicationem, quam verè & constanter de Humano intellectu tenuisse Aristotelem, opinamur. Sed, eam ut distinctè & ordinatim, quoad eius fieri posit, exponamus, paulò altius nos ordiri, oportet, & breuiter ea recensere, quæ in duobus primis Animæ commentarijs à Philosopho disputa fuerunt.

AD COSMVM MEDICEM FLORENTINORVM, AC SENENSIVM DVCEM Præstantissimum,

IVLII CASTELLANII FAVENTINI IN SECVNDVM LIBRVM de Humano Intellectu Procemium.

Ostquam homines, PRAESTANTISSIME COSME, multiplices, ac præclaros Naturæ, & cœlestium corporum effectus admirantes cœperunt primùm philosophari, & quas ignorabant, humanarum, ac diuinarum rerũ causas indagare (siue Persas, siue Assyrios, seu Celtas, siue Aegyptios, siue, quod ego arbitror, hos Græcos fuisse volueris) ortæ sunt, & paulatim creuerunt illæ artes ac disciplinæ, quæ nos ad bene beateq; viuendum informare consueuerunt. Cęterũ à veteribus illis admodum antiquis Græcis (ab ijs enim præsertim Philosophiam, & omnes ingenuas disciplinas habuimus) vsq; ad Aristotelis tempus vera methodus & ratio latuit philosophãdi: siquidem omnia, quæ ad differendi Artem, & Naturalem, ac Diuinam scientiam, & ad Mores hominum attinebant, hucusq; confusè, & sine vllo ordine explicata fuerant, & Poetarũ fabulis obscurissimisq; allegoriis occultata. Vnde omnes prorsus Philosophos, qui ætate Aristoteli antecesserunt, nullam nobis perfectè planeq; tradidisse earum di-

sciplinarum

scriptinarum, quas supra commemorauimus, sed potius ferè balbutiisse de omnibus, rectè censere poteris. Tandem igitur accessit admirabili ac propè diuino ingenio præditus, & flumen orationis aureum fundens Aristoteles, qui cuncta Maiorum suorum dicta diligentissimè perpendens, & firmissimis sensuum vestigijs rerum inquirens veritatem, in summa caligine & tenebris iacentem, veluti sol, accendit & illustrauit Philosophiam; eamq; adhuc paruulam, ac propè nudam, & balbutientem ad prouectam vsq; ætatem ingenuè & liberaliter educauit, aureis & purpureis induit vestimentis, ac ita celeri & exercitata lingua formauit, vt de quacunq; re sine vlla hæsitatione loqui, ac differere posset. Inter omnes verò laudes, quibus perpetuò Aristotelem vsq; ad cœlū extollere debemus, ea præcipua est, quòd hic philosophorum præstantissimus vniuersam philosophiam, quæ omnes ante permixtas & cōfusas habebat partes, ita ordinauit, præclareq; disposuit, ut nihil nos vtilius, nec commodius, nec aptius ad eam adipiscendam ab humano vnquam ingenio habere potuerimus. Hac, ni fallor, adductus ratione vir doctus in primis, & acutissimus Auerroes in Physicæ Auscultationis procemio Aristotelem vocat sapientissimum Græcorum omnium, eiq; hanc egregiam, & summam tribuit laudem, ut Naturalem, ac Diuinam Philosophiam, & Logicen hic solus inuenerit, solusq; ad summam deduxerit perfectionem, cum ea, quæ vsq; ad illius ætatem ante fuerant scripta à Philosophis, nec Logices, nec Philosophię verè partes nuncupari possent. Sed pręter hęc si aliam quoq;, POTENTISSIME DVX, partē inspexeris, in qua de vita hominum & moribus disputatur, profectò noueris Aristotelem, nihil omnino prætermisisse, quod ad hanc vberius, & pulchriori ordine, quàm alij fecerint, pertractandam, & perfectè absoluendam spectaret. Quid? non ne etiam Aristoteles Oratoriam, & Poeticam artem ita ingeniosè, ordinatim, & apertè tradidit nobis, ut pariter in hoc scribendi genere apud Grecos, & Latinos Authores, iudicio Grauissimorum Hominum, primus palmam acceperit? nec minus hodie, postquam huius

Rhetorices, & Poetices commentarii à Petro Victorio, ac Vincentio Madio Philosopho; Franciscoq; Robortello, tribus sanè Doctissimis, ac mei amantissimis viris explicati fuerũt, illius monitis & præceptis vera ars & industria pateat Oratorum, ac Poetarum omnium, quàm splendescat eiusdẽ libris præpotens & gloriosa Philosophia? Porrò excellens & incredibilis fuit, ILLVSTRISSIME COSME, magnitudo ingenii, singularis differẽdi subtilitas, mira docendi venustas, & elegantia, maximè ordinatũ, & pulcherrimum scribẽdi genus Aristotelis; ac inter eos, qui de philosophia, & optimarum artiũ studiis bene meriti sunt, hic quidẽ, si diligenter perpenderis, cæteris tibi omnibus longè præstitisse videbitur. Quare nos vni Aristoteli, cũ eius potissimùm diligentię, industriæ laboribus, & studiis summopere deuincti simus, maximas agere gratias, & maiores etiam semper habere debuerimus. Cæterùm, vt summa, & perfecta tanti ac singularis gloria philosophi, quæ huic quidem soli tribuenda est, experientia magis eluceat, nos eum ordinem breuiter explicabimus, qui ab eo in Naturali philosophia obseruatus est, ut deinceps deueniamus ad eam methodum, qua vsus est in Animę tractatione. Hęc enim prius omnia percurrenda esse duximus, cum ad percipiendam Aristotelis sententiam de Humano intellectu valde conducant; cuius deinde explicationem statim aggrediemur.

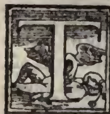
QVIS FVERIT ORDO, ET SCOPVS *Aristotelis in Naturali Philosophia.* Cap. I.

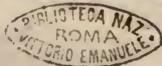
CVM Aristoteles in Naturali Philosophia doctrinam animalium, tanquam scopum, sibi proposuisset, postquam Naturæ ordinem sequens, de primis naturalium rerum principiis & communi earum motu, adhucq; de substãtia, & cursu cœli, ac reliquis quatuor simplicibus corporibus, quibus vniuersitas mundi constituitur, nec non de vniuersali ortu, ac interitu rerum, & mutua quatuor elementorum immutatione tractauit; addiditq; eorum corporum disciplinam, quæ in media, & suprema aeris regione, ac in visceribus terrę duplici habitu gignuntur, reliquum erat, ut ipsorum animalium disputationem aggrederetur. Verùm, quoniam ei, qui perfectam contendebat animalium tradere cognitionem, operæ precium erat hęc tria exequi, nempe ipsarum animalium in primis substantiam & naturam explicare, deinceps de eorum ortú, tertio autē loco de vita, & morte illorum disserere; ideo prius Philosophus de ijs omnibus confusam quandam nobis tradidit disciplinam in eis libris, qui de Historia animaliũ inscripti sunt. Cum.n.multiplex & varia esset natura animaliũ, diuersę essent tũ internæ, tum externæ eorũ partes, varii modi eorum ortus, ac disimiles vitæ, victusq; rationes inuenirentur, & omnia hæc plures ac diuersas in se haberēt ꝓprietates; satius esse duxit Aristoteles prius hæc omnia generatim, & eo tantum ordine, quē seruat historia, nobis enarrare, quousq; solùm queſtio si est ab eo explicata fuisset: nã paulò post distincte magis & diligēter, ut Philosophum decet, omnium causas inquirit, & contemplatur. Cum igitur post eiusmodi historiam de substantia & natura animalium ei disputandum esset, quoniam duæ sunt principales partes, quibus animalium substantia naturaq; complectur, materies nimirum, ac forma, idcirco quamprimum aggressus est harum contemplationem. Verùm cum materia semper

ria ſemper à forma ſubiici videatur,& ea, quę animalium eſt propria, notior ſit ipſorum forma, quę anima vocatur, atq; ingrediatur etiam illius definitionem, hac de cauſa Ariſtoteles primùm in libris de Partibus, & de inceſſu Animalium commentario cauſas nos docuit omnium eorum, quę ad corporeas animalium partes attinebant. Quem etiam ſeruaſſe ordinem philoſophum, poſſumus affirmare, in eorum tractatione, quæ ſunt expertia animę; quamuis propter naturā iſtorū corporū imperfecta ita diſtinctus eiuſmodi ordo apparere nequeat. Sed Ariſtoteles prioris, & corporeæ partis animaliū cauſis explicatis Animæ diſputationē exorſus eſt, quā in primo libro de partibus dixerat magis Naturali Philoſopho conuenire, quàm materiæ, hoc eſt corporis animalium contemplationem, quoniam ea dignior eſt nomine Naturæ, quàm animalium materies habeatur. Quamobrem Ariſtoteles, ut doctè Themiſtius animaduertit, omne ſtudium ac diligentiam, & poſtremas ingeniis ſui vires adhibuit ad negotium Animæ pertractādum adeò, ut propter eiuſmodi diſputationem magis, quàm propter cæteros cōmentarios, ſummā tanti Philoſophi eruditionem, præſtantiſſimumq; ingeniū extollerere, admirari, & colere debeamus.

QVA DE CAVSA ANIMAE SCIENTIA *cæteris ferè omnibus nobilitate præſtet.* Cap. II.

Anta eſt Animæ ſcientiæ nobilitas atq; præſtātia, & ex altera parte adeò laborioſa ac perdifficilis eſt illius contemplatio, ut noluerit Ariſtoteles ad rem ipſam aggredi, niſi prius vtrunq; horum veluti proœmio quodam oſtendiſſet. A priori igitur, & præclarè quidem, ſumpſit exordium, ut homines ardentius ad ſtudium huius ſcientiæ cohortaretur. Anima autem cum ſit forma, animaliumq; perfectio, ideò huius notionem dixit Philoſophus & ſubiecti ratione, & ἀκρίβεια demonſtrationis inter cæteras vniuerſæ philoſophię

contemplationes, Postnaturali tantùm excepta, principem obtinere locum. Etenim siue infimam & ignobilissimã animarum spectaueris, quæ plantarum est propria, siue animaduerteris supremam eam vim, & nobilissimam, quæ intellectus & mens appellatur, atq; hæc seu sit animæ pars & potẽtia, siue extrinsecus proficiscatur, ac vti nauta se in nos nascentes insinuet, siue intus communi aliarum rerũ ortũ prouueniat, quid nam ea admirabilius in hoc vniuerso caducarũ rerum ambitu, quid præstantius, quid mehercle diuinius reperiri potest? Porrò aliquis posset existimare v i i i. Phisisicæ Ausculationis librum, duosq; primarios cœli commentarios subiectæ materiei nobilitate animæ disputationem excellere: sed hęc minime probanda esset opinio: quoniam in v i i i. Physicorum libro de Deo ea ratione, qua prima est mouens causa, non autem, qua est Deus Opt. Max. disputatur. In cœli autem commentariis quamuis cœlum animatum esse ponatur, in eoq; dextrum, & sinistrum, cæterasq; differentes loci positiones inueniri demonstretur; attamen de ipsius anima & forma, hoc est, de natura et substantia intelligentię cœli minime pertractatur: sed tantùm in eis libris agit Philosophus de cœlesti materia, in qua residet intelligentia, perinde ac se gessit in libris de Partibus Animaliũ, in quibus oculos, manus, & pedes, ac reliquas partes, licet eæ sint anima præditæ, haud tamen, quatenus eiusmodi sunt, considerauit: quoniam animæ contemplationem ad libros animę relegauit, quemadmodum etiam intelligentiæ cœli consideratione Primæ reliquit Philosophię. Cęterùm Animę disciplina demonstrationis ἀκρίβεια Mathematicis scientiis, nedũ cęteris cognitionibus longè præstat: propterea quòd in ea assignatur causa, qua primis demõstrationum principijs assentimur. Quod eo loco palàm fit, vbi ostenditur intellectum nostrum, cum in aliqua arte vel disciplina percipienda par hominis scientis euaserit, primorum principiorum terminos ea ratione cõnectere, & simul iunctos deinde affirmare constanter, cum eos intellectus Agens lumine suo maximè claros perspicuosq; reddiderit. Intellectus quidem noster

primis

primis aſſentitur principiis, & ea iudicat, aliter ſe ſe habere nõ poſſe: atqui hic aſſenſus & approbatio ab eo proficiſcitur præeunte lumine alterius intellectus, Agens qui nuncupatur. Cuius quidẽ cauſæ, explicatio cum peculiaris ſit Animę contemplationi, ab hac cęterę ſcientię (ut notauit ingenioſe Themeſtius) conſtantiam ſuam, & ἀκρίβειαν aſſumunt. Quamobrem Animę ſcientię cedere etiam debent Mathematicę demonſtrationes. Fortaſſe etiam quis crederet, eadem ratione Poſtnaturalem Philoſophiam ab animę doctrina antecelli. Sed nos aliàs in ea diſputatione, quam contra Ciceronis Academicas quęſtiones commentati fuimus, omni ſtudio probare contendimus, Diuinam ſcientiam inter omnes principem obtinere locum. Cum enim potiſsimas, quibus diſcimus, cauſas conſideret, ac Dei Opt. Max. à quo intellectus noſter, & omnis alia res, ac veritas proficiſcuntur, naturam & ſubſtantiam exponat, nos maximè docere videtur & exactiſsima eſſe omniũ diſciplinarum, quę certa, firmaq; ſcientia animum noſtrum exornãt. Quam tamen ſententiã noſtram ita explicauimus, vt ſaltem eruditis viris aliqnid in ſe probabilitatis continere videretur. Quamobrem haud multum cum eis contendere debuerimus, qui Animę ſcientię primas tribuere voluerint, eamq; hac in parte Diuinę etiã anteponere philoſophię. Nos enim ſatis in ea Diſputatione conſecutos eſſe arbitrabimur, ſi iuniorum Philoſophantium ingenia aliquãtum excitauerimus. Verùm eiuſmodi ἀκρίβειαν, qua Animę contemplationem cęteris prętare diſciplinis aſſerimus, ne hac in parte mancum quis crederet Ariſtotelem, ad illud genus reduci debet, quo X L I I. Primi Poſteriorũ particula affirmat Philoſophus, exactiorem, & priorem eſſe ſcientiam alteram altera, quæ ipſius eſſe, & propter quid eſt, eadem dicitur. Siquidem intellectus noſter iam habitum ſcientis adeptus perinde demonſtrationum principia reſpicit, vt hęc deductas ab eis concluſiones ſpectant. Quare nec etiã alicui mirum videri debet, quòd aliàs Philoſophus Mathematicarum ſcientiarum ἀκρίβειαν in primo gradu collocauerit: tunc enim Ariſtoteles de ea ἀκρίβεια locutus eſt, quę ap

paret in eis demonstrationibus, quæ testimonio sensuum cõfirmantur, atq; à causis ad passiones & effectus demonstrandos proficiscuntur. Qua hercule ratione primas obtinent Mathematicę demonstrationes, nõ modò cum effectus prioribus causis, veris, proximisq; concludant; sed eis etiam vtatur causis, quæ sensibus nostris, nedum intellectui manifestæ sunt: propterea quòd in continua & discreta quantitate, nec nõ in quarto genere Qualitatis, quæ communia sunt sensibilia, tantummodo versantur. Sed iam methodum Aristotelis perpendamus: plus enim fortasse, quàm par erat, super hac priori parte digresśi sumus.

QVAM METHODVM IN TRACTATIONE *Animæ seruandam Aristoteles in primo libro polliceatur.* *Cap.* III.

POstquam Aristoteles Animæ disciplinam ostendit, cùm subiectæ materiei nobilitate, cùm demonstrãdi ἀκρίβειαν, præter Diuinam, cæteras omnes scientias excellere, nec non vtilitatem animaduertit, quam ea vniuersę philosophiæ, pręsertimq; Naturalium rerum contemplationi affert, proposuitq;, se velle primùm illius naturam & substantiam, deinde accidẽtia, & pasśiones proprias inuestigare (in iis enim duobus pręcipuè Animę disputatio versari debet) in mediũ difficultates affert, quę & vtraq; parte nascuntur. Verùm, dum ostendit Philosophus, disputationem Animæ & in eius substantia, & pasśionibus examinandis multis obstructã esse difficultatibus, admirabili quadam arte & industria nos docet, qua vti nos methodo oporteat, ut omnes euitentur difficultates, dubiaq; dissoluantur. Eiusmodi verò ordinem, ac methodum seruandam esse ex philosophi verbis elicio. Quamuis de methodo definiendi maxima inter Philosophos agitetur quęstio, & alii aliter senserint, nos tamen in primis animæ definitionem afferre debuerimus, cum omnis, quę suscipitur de aliqua re institutio debeat á definitione

tione proficiſci. Cęterùm cum diuerſarum rerum diuerſæ etiam ſint definitiones, primùm nos animaduertere oportet, an omnis anima vno & eodem loco, & ſubiecto contenta ſit, vel potius ſecundum diuerſos locos (ut cenſuit Plato) ſubiectaq; partiatur: & ſi ſit eiuſmodi ſpeciei in cunctis animantibus, an ſpecie, vel genere in illis diſtinguatur. Etenim cum nouerimus, omnes animas communi ſaltem inter ſe genere conuenire, perpendemus poſtea diligenter, an animę definitio conflari debeat, vt animalis, hoc eſt, an definiri debeat, vt genus vniuocum: an potius talis ſit omnis animę definitio, qualis eſt equi, canis, hominis, Dei, videlicet, an anima, vt analogum genus ſpecies ſuas reſpiciat, quemadmodũ ea, quæ dicta ſunt, ſub viuo tanquam ſub genere analogo reducuntur: ζωόν quippe, ſcilicet viuum primùm de corpore cœleſti, quod Dei voce intelligo, vt etiam Simplicius accipit, deinceps de homine, cane, & equo veluti analogum prædicatur. Quòd ſi nouerimus, animam in numero eſſe repoſitam analogorum, eam definire volentes, cum prius de tota anima, quàm de illius partibus differendum eſſe duxerimus, primùm nos inquirere oportebit, in quo genere reponatur, videlicet, an in prędicamento ſubſtantię, vel alio quouis nouem generum collocari debeat: & inuento eius genere proprio iterum conſiderandum erit, an in eo compoſiti & materię, vel potius actus & formę rationem habeat. Poſt generis inuentionem haud multum elaborandum erit in differentia animæ inueſtiganda: propterea quòd eam verè analogũ genus non habet, cum nihil ſit, vel poſterius quoddam factũ. genus quippe analogum non eſt res, quę per ſe firma & conſtans exiſtat, ſed à prima ſuimet ſpecie omnem vim ſuam accipit. Verùm, ut Animę definitionem complere valeamus, eius accidentia & paſsiones incipere oportuerit: quæ ſanè via, à poſteriori vocata, peculiaris eſt Naturali Philoſopho. Quemadmodum enim ipſum Quid eſt, quod dicitur principium demonſtrationis, maximè nobis confert ad paſsiones & accidentia cognoſcenda; ita ex altera parte, cum ignoramus definitionem, accidentia ad eam conſequendam nobis

valde

valde conducunt : propterea quòd effectus vestigia sunt intellectui ad causas substantiasq; rerum percipiendas, cum in effectibus nescio quo pacto reluceat, & splendescat natura causarum. Sed illud præter hęc à nobis debet animaduerti, an Anima habeat aliquam passionem & operationē propriam : si enim uiderimus omnia istius opera & passiones à corpore dependere, atq; etiam intellectum absq; obiecto corporeo suo munere nequaquam fungi posse, tunc ita à nobis agendum erit, vt Animę definitionem afferamus, in qua materia & corpus appareat: quæ quidem definiendi ratio maximè Naturalis est propria, ad quem attinet ob eandem causam de omni anima, quæ corpore, aut virtute corporea indigeat, pertractare. Hęc mea quidem sententia est methodus, quam primùm in vniuersali animę tractatione, deinde in singulis quinetiam speciebus Animę definiendis seruandam esse proposuit Aristoteles. Nemini autem mirum videri debet, si hac in parte philosophus tradiderit modum definiendę Animę, cum in II. Posteriorum libro de methodo definiendi satis exactè & diligenter tractauerit : neq; enim iccirco Aristoteles tanquam superuacaneus condemnari debet. Nam duplicem habemus Logicam (ut sępe notat Auerroes) alteram vniuersalem, particularem alteram. Vniuersalis porrò vniuersales & communes regulas tradit philosophandi; & hanc Aristoteles in libris Logicę facultatis vniuersam complexus est. Particularis autem particulares nos docet modos progrediendi in particularibus philosophię contemplationibus; hancq; in librorum statim initiis Philosophus proponere consueuit. Quod manifestum est in Physicę Auscultationis proœmio, vbi viam & methodum docet, qua illum vti oporteat in Naturalium rerum principiis inuestigandis. Sanè hęc particularis Logica ea est, quam in primo libro de Partibus Animalium παιδείαν vocat Aristoteles, eamq; in omni contemplandi genere inueniri affirmat. Sed nos altero quinetiam modo allatam dubitationem diluere possemus; quanquam prior satis valde facere videtur. Aristoteles enim in secundo Posteriorum libro nobis solùm

tradit

tradit methodum definiendi species, & genera subalterna: de analogi verò definitione minime illi agendum erat: quoniam Logicus, cum sit artifex quidam crassus, Naturali, atq; Diuino Philosopho relinquit analogi considerationem; & si de eo vllam cogitationem habeat, illud sub æquiuoco comprehendere videtur.

QVAM DILIGENTER SERVAVERIT ARIstoteles *propositam methodum in tradenda communi animæ definitione.*

Cap. IIII.

IAM verò à nobis videndum est, vt accuratè seruauerit Aristoteles eam methodum, quæ in primo libro ab eo fuit proposita. Porrò Philosophus reiectis veterum sententiis philosophorum, quas de Anima protulerunt, eisq; selectis, quæ aliquid in se boni continere videbantur, quamprimum in secundo libro sententiam propriam afferre decreuit. Cum verò Anima, ut diximus, sit quoddam genus analogum, prius vniuersalem quendam de Anima sermonem habere debuit: quoties enim cunq; analogum alterum genus, & comprehensiones magis vniuersalis, sibiq; superiores habet, ante de analogo tractare oportet, quàm de speciebus illius disseratur. Hac me hercule ratione Philosophus prius de Natura egit, eamq; definiuit in ii. Phisicorum cõmentario, quàm de materia, & forma, quatenus Naturæ species dicuntur, sermonem faceret. Eundem prçcisè ordinem in tractatione motus eum seruasse, perspexeris. Ens autem, quanquam vt analogum genus de substantia, & accidente prædicatur; attamen quia non habet supra se genus, neq; superiorem animi comprehensionẽ (quale enim genus reperies, & quid conceperis animo, quod ens appellari nequeat?) vniuersè ab Aristotele definiri non potuit. Quamobrem in iiii. Primç Philosophię commentario, cum ad propositam rem aggreditur, quamprimũ diuidit ens in substantiam,

ſtantiam, & ea, quæ ſubſtãtię accidunt (quę ſanè diuiſio quę dam maximè vniuerſalis entis tractatio nuncupari poteſt) & poſtquam de ente ſecundum accidens, & ente vero, quod eſt in anima (quæ duo entis genera propriè entia non dicuntur) in VI. libro diſſeruit, ſtatim in VII. ad ſubſtantię conſiderationem tranſit. Quæ cum ſit prior entis analogi ſpecies, ab ea cunctorum omnino entium, vt in ſecundo quarti libri contextu Philoſophus admonuerat, iudicium, notioq; dependet: & qui eam perfectè nouerit, vniuerſi pariter entis cognitionem fuerit conſecutus. Quibus autem de cauſis vniuerſalis rerum diſputatio particulari antecedere debeat, diligens, nec homo inſulſus Auerroes in Phyſicorum procemio, & ſæpe aliàs declarauit; quæ quidem cauſæ tyroni etiã philoſophanti patere debent. Nunc verò ad ipſam rem accedentes dicimus. Cum Ariſtoteles vellet communem omni animæ definitionem afferre, illius primùm genus inquirit, & ea de cauſa ſtatuit ſubſtantiam quandam naturam eſſe, eamq; in tria genera, nempe materiam, formam, compoſitum ſecat: atq; vnum quodq; horum declarando aſſerit, eam eſſe materiam, quæ ſecundum ſe non eſt hoc aliquid, formam autem eſſe illam, propter quam res dicitur eſſe hoc aliquid; cum deinde illud compoſitum appelletur, quod ex vtraq, conſtat. Quibus item adiungit, ſe per formam & ſpeciem intelligere ἐντελέχειαν: quod abſq; ratione non adiddit, cum ἐντελέχεια ex Alexãdri doctiſsimi hominis, ac diuini quidem interpretis ſententia perfectionem & finem illius rei ſignificet, cuius eſt ἐντελέχεια, & in primam, ſecundamq; diuidatur, quod ſpeciei, & formæ non euenit. Poſt hęc Philoſophus, vt oſtendat Animam eſſe formam, non autem materiam, ſiue compoſitum, atq; ut reperiat communes animę operationes, quæ in cunctis viuentibus inueniuntur, & quibus mediis totam definitionem complere poſsit, naturalia diuidit corpora, quæ ſubſtantiæ præcipuè dicuntur, in ea, quæ vitam habent & ea, quæ ſunt expertia vitæ, & quę ſit vita declarans infert, corpora vitam poſsidentia neceſſe eſſe, ut ſint ſubſtantię compoſitæ. ex

quibus

quibus deniq; concludit, Animam non posse esse corpus, neq; materiam, cum in subiecto insit, ut eius pars, atq; perfectio. Quare sequitur necessario, ut sit species & ἐντελέχεια, ἐντελέχεια autem corporis physici potentia vitam habentis. Quoniam verò duobus modis dicitur ἐντελέχεια, siue actus, primus videlicet, ut scientia, secundus, vt contemplatio, Anima est actus primus, siue prima ἐντελέχεια corporis physici potentia vitam habentis. Et hæc vniuersalis est Animæ definitio, in qua industriam Aristotelis & ingenii acumen admirari debemus: quippe qui genus analogum solùm etiã analogis terminis definierit: etenim substantia, actus, corpus, Potentia, vitam habens secundum analogiam prædicantur. Quem pariter modum Philosophum obseruasse in motus, & Naturæ definitione perspexeris. Hæc autem definitio secundum analogiam attributionis dictam de alendi, sentiendi, intelligendi virtute prædicatur; quoniam primùm, & magis alendi virtuti conuenit, quàm reliquis duabus, cum eæ absq; altrice anima constare nequeant, & ea sublata aliæ duæ pariter deleantur; quæ sunt primę speciei analogi proprietates. Verùm, ut persequamur ea, quæ proposito nostro maximè conducunt, Philosophus post adductam definitionem nititur probare securis & oculi exemplo, Animam esse primum actum, & quod quid erat esse (ut aiunt nostri Philosophi) corporis animati. Sed neq; hoc contentus longè omnibus præstãs & ingenio, & diligentia Aristoteles in x i i. eiusdem secundi libri contextu proponit, se velle alteram communem omni animæ definitionem investigare, quę dicat propter quid est, ac veluti principium sit allatæ definitionis, quæ fuit tanquam conclusio, & quęstionem quia est tantummodo explicat, cum veram causam non assignauerit, propter quam Anima sit forma, & quod quid erat esse corporis animati. Ad hanc verò alteram communem omni animę inueniendam definitionem, non particularem, ut pleriq; aiunt interpretes, eadem via à posteriori dicta progreditur. Seiunctis enim animatis corporibus ab inanimis vitæ operatione, & distincta vitæ actione in eam, quæ intellectus est,

ſenſus, motus ſecundum locum, & alendi, augendiq; virtutis; nec non quibusdam harum animæ partium proprietatibus declaratis, atq; vt iſtarũ aliquæ in plantis & animalibus ſeparentur, in homine verò omnes ſola ratione diſcrepent; tandem affert in xxiiii. contextu alteram definitionem explicantem propter quid Anima ſit forma, & primus actus corporis animati; & hac ratione quidem argumẽtatur. Cum illud, quo viuimus, ſentimus, mouemur ſecũdum locum, & intelligimus, duplici in nobis de cauſa reperiatur, & beneficio corporis, & beneficio animæ: ſed corpus ſecundaria id nobis ratione præſtet: anima autem veluti prima cauſa iſtud priori nobis ratione largiatur, neceſſariò ſequitur, ut Anima quædam ſpecies & forma, non autẽ aliqua materies & ſubiectum dicatur. Siquidem illud forma & actus appellatur, à quo primò actiones proueniunt, quæ in animalibus videntur. Quod ſcientiæ ac ſanitatis exẽplo clariſsimè demonſtratur, primaria quarum ratione nos ſcimus, & ſanorũ corporum muneribus fungimur. Vt priori autem ratione vitam, ſenſum, motum ſecundum locum, & intelligentiam ab Anima obtineamus, hinc facilè deduci poteſt. Etenim cum triplex dicatur eſſe ſubſtantia, nimirum ſpecies, materia, compoſitum, & materia ſit potentia, ſpecies actus, qui quidem eſt prior potentia, atq; Animæ actus non ſit ipſum corpus, ſed cuiusdam corporis, nempe animati corporis eſſe dicatur, Anima profectò illud erit, quo primò viuimus, ſentimus, mouemur ſecundum locum, & intelligimus. Quamobrem ſtatim in xxvi. particula ſubiungit Philoſophus, eos optimè ſenſiſſe, qui Animam corpus & eſſe negarunt, & eam nihilominus abſq; corpore perſiſtere nequaquam poſſe affirmarunt. Porrò hucuſq; Ariſtoteles vniuersè & generaliter de Anima pertractauit: mox dein de ſingularem vniuſcuiuſq; poteſtatis Animæ tractationem aggreditur: quoniam vniuerſalis rerum cognitio parum prodeſt, niſi particularis, quæ exactior eſt, eam comitetur. Antequàm vero rem ipſam attingat Philoſophus proponit, ordinem à nobis notioribus ſibi obſeruandum eſſe, cum nimirũ

velle

velle ab obiectis ad opera, & ab operibus progredi ad partium Animæ substantiam & naturam explicandam. & itaq; in primis agit de alendi, augendiq; virtute; quippe quæ in animatis omnibus reperitur, & idcirco infima est, ac aliarum ignobilissima: addas tu, & quoniam est prima species, de qua Anima, ut analogū, pdicatur. Absoluta altricis animæ disputatione de omni sensu tum externo, tum interno differit Aristoteles: tertio lo co naturam explicat phantasiæ: tandem verò ad intellectus nostri contemplationem accedit. Quam sanè partem veluti scopum nobis proposuimus, & ad eam quā primum aggrediemur, postquā ea, quæ ex superioribus philosophi dictis eliciuntur, breuiter perstrinxerimus.

ANIMAM NON POSSE À CORPORE *seperari, & quæ sit uera hominis forma, quibusq; partibus constet, & quomodo uocetur.*

Cap. V.

CVM supra dixerimus, Animam non esse corpus, sed esse aliquid corporis nimirū primā corporis ἐντελέχειαν, hoc est, primū corporis actū & perfectionē, idq; demonstrauerit Aristoteles nō solū ratione quia est dicēte, sed ea etiā, quę propter quid explicat, vnà cum Gregorio Niceno Theologo alacri animo debemus asserere, Animam ex Aristotelis sentētia à corpore sciungi non posse: ἐντελέχεια enim quæ est perfectio finisq; postremus, ac ille habitus, qui motione acquiritur, minime separari potest ab eo, cuius est ἐντελέχεια: quoniam hoc naturæ actus, ἐντελεχείας q; repugnat. Sed quia hoc aliquis de intellectu posset ambigere, idcirco nos in præsentia istud aperire conabimur eis præcipuè Aristoteleis dictis, quæ hucusq; recensuimus. Porrò Aristoteles Animę genus inquirens, quò eam definire posset, substantiam in materiam, formam, compositumq; diuisit; & cum forma sit ea, qua res dicitur esse hoc aliquid, illam pro genere Animæ sumpsit, & tandem allata definitione in vii. particu-

la concludens hæc ait: *Si quid igitur commune de omni anima oportet dicere, erit utiq; primus actus corporis physici organici*. Sanè intellectui, si hic, vt æternum, à corpore seiungetur, non erit communis Animæ definitio. Neq; hunc possumus locum interpretari, ut nonnulli faciunt, dicentes hic Aristotelem de alendi solùm, ac sentiendi virtute loqui: propterea quòd allatam definitionem in xxiiii.contextu probat eo, quòd Anima proprium ac verum principium est, quo viuimus, sentimus, mouemur secundum locum, & intelligimus. Ex quo apertissimè constat, sub priori definitione intellectum etiam comprehendi, & omnem animam, siue plantæ, seu bestiarum, siue hominis fuerit, corporis actum à nobis affirmandam esse. Præterea Philosophus in xxvi. contextu eorum sententiam reiicit, qui Animam ad corpus tantùm accõmodabant, nec quid, aut quale esset eiusmodi corpus determinabant: & ex altera parte commendat eos, qui Animam non esse corpus, sed bene esse aliquid corporis, & sine corpore existere nequaquam posse, opinabantur. Verùm vt hęc veritas magis appareat, & ostendamus, quàm firmè semper in hac sententia permanserit Aristoteles, alium superiorem locum xv. contex. diligenter considerandum proponimus, vbi asserit, altricem animam à sensu, & intellectu posse disiungi; sensum autem, ac intellectum ab ea in mortalibus minime separari posse. Profectò, vt vult Aristoteles, animam stirpium secundum substantiam propriam, nedum secundũ rationem, à sensu & intellectu seiungi: ita me hercle cum sensum, & intellectum inquit ab alendi virtute non separari, necesse est etiam, hæc tria vt secundum substantiam propriam simul iungi in caducis affirmet. Et si quis hoc à Philosopho intelligere vellet apertius, ut planè videat, nos non posse aliter interpretari Aristotelem, legat, ac perlegat xxii. contextum, qui sequitur, vbi Philosophus, postquam probauit, animam stirpium à cæteris secerni, ostendit deinde, reliquas partes animę sola inter se ratione posse disiungi: inquit enim. *Reliquæ autem partes animæ manifestum ex his, quòd separabiles non sunt, sicut quidam dicunt: ratione autem, quòd aliæ, manifestum est:*

sensitiuo

ſenſitiuo enim & opinatiuo aliud; ſiquidem & ſentire ab ipſo opinaris. ſimiliter autem & aliorum, quæ dicta ſunt, unum quodq;. Nempe Ariſtoteles quod in primo aſſeruerat libro Platonem reprehendens, qui animi noſtri partes inter ſe loco, & ſubiecto diſtinxerat, hîc apertiſsimè confirmauit, intellectum ſcilicet cum ſenſu, & reliquis Animæ potentiis vnam & eandem eſſe ſubſtantiam, neq, ab eis, niſi ſola ratione diſiungi poſſe. Illud verò mihi non obiiciatur, hîc nos per opinatiuum debere intelligere phantaſiam, vel eam cogitatiuam, quam nunquam excogitauit Ariſtoteles: propterea quòd Philoſophus de eis Animæ partibus loquitur, quibus ſupra conſtare Animam affirmauerat in xviii. contextu dicens. *Nunc autem eo usq; dictum ſit ſolùm, quòd Anima eſt horum, quæ dicta ſunt, principium, & his definita eſt, uegetatiuo, ſenſitiuo, intellectiuo, & motu.* De quibus deinde ſtatim in ſequenti contextu dubitauit, an inter ſe loco, & ſubiecto diſiungerentur, ac in xx. contextu docuit, quid de alendi virtute credere debeamus. Igitur reliquum erat, ut in xxii. de reliquis iam motam ambiguitatem diſſolueret. Verba autem greca διανοητικόν, καὶ δοξαστικόν in phantaſiam, ſiue cogitatiuam perperam conuertuntur, ut fideliores, eruditioresq; Græcorum interpretes atteſtantur. Sed præter hæc alio quidem loco ſecundi libri de Generatione Animalium cap. iii vti ad hanc ſententiam valde aperto ac optimo poſſumus. Vbi Ariſtoteles, poſtquam nobis oſtendit, ſemina fæcunda eſſe ratione ſpiritus in eis contenti, atq, eiuſmodi ſpiritum naturam ignis non obtinere, ſed potius ſimilem eſſe elemento ſtellarum, tandem ſubiungit; omnem animam ineſſe in ſemine ſecundum potentiam; nempe omnem vim ac animæ partem vnà cum ſemine à patre deciſo oriri; tametſi aliqua eſt à corpore ſeparabilis, qualis humana mens exiſtit; aliqua verò nequeat ſeparari. Atq; hæc ſunt verba Ariſtotelis. *Corpus autem geniture, in quo ſemen animalis principii contentum unà prouenit, partim ſeparabile à corpore, in quibus diuina pars comprehenditur, qualis eſt, quæ mens appellatur: partim inſeparabile; hoc inquam geniture ſemen diſſoluitur.* Quibus verbis apertè conſpicimus, mentem noſtram idem

cum

cum cæteris Animæ virtutibus habere subiectum, vnaq; oriri cum semine; quoniam est principium animalium, præstantissima nimirum virtus, quæ reperiatur in homine. Sciẽdum est igitur, vt colligamus ea, quæ ex iam supra demonstratis inferri debent, cunctas Animæ virtutes, de quibus paulò ante mentionem fecimus, in homine reperiri, & sola inter se ratione differre. Siquidem vbi animarum præstantissima, quæ mens est, inuenitur, ibi necessum est reliquas pariter ignobiliores inesse (de caducis enim animalibus loquimur) quarum vis & potestas à nobilissima illa contineatur: quippe intellectus alendi, ac sentiendi virtutẽ perinde in se complectitur, vt quadratum in se triangulum continet; cum propè in animis se se res habeat, quemadmodum in figuris conspicitur. Quamobrem humana Anima, cum hominis substantiam compositam vnam reddat, vnà tantùm est numero, & regiam sedem habet in corde, ut Aristoteles in libello de iuuent. & senect. ac in fine commentarii de communi animalium Motu apertissimè fatetur; tametsi deinde dispergitur per vniuersum corpus. Quæ sanè Anima quãuis vna tantùm sit numero, atq; vt vna in nostri ortu temporis puncto è virtute seminis educatur; plures tamen habet partes (nam est quoddam totum, non quidem in actu, sed in potentia) quas partes aliis nominibus alia ratione habita potentias & facultates nuncupare solemus. Quare maximè decepti sunt illi, qui crediderunt, quas nos facultates & virtutes Animæ vocamus, eiusdem esse proprietates & accidentia: quippè quòd sunt Animæ partes, quę naturam eius & substantiã constituunt, quod manifestò explicat Aristoteles dicens.

Anima ijs definita est uegetatiuo, sensitiuo, intellectiuo, & motu.

Præterea si eiusmodi potentias volueris esse proprietates, tale subiectum à te Anima statuetur, cui demonstrationibus eiusmodi inesse accidentia, probare possemus; & verè dicere, Animam sentire, intelligere, contristari, gaudere, irasci, tandemq; eam texere, & ædificare. Quæ tamen nomina, tanquam non apta nec congruentia Animę, in primo libro ab ea reiecta fuerunt. Addas tu, si hæ potentiæ proprietates,

& accidentia

& accidentia Animæ fuissent, eas toties Philosophus Animæ partes non appellasset: quoniam proprietates suorū subiecto rum partes minime dicuntur. Hæ igitur partes ac potestates Animæ ita in vna anima colligātur, ut loco, & subiecto, quod supra monstrauimus, inter se minime separentur; sed æquè omnes per singulas corporis partes diffusæ sunt, velut colori, odori, sapori, qui in malis sunt aureis, cōtingere videmus. Et licet omnes Animæ uirtutes in quauis corporis parte reperiā tur; minime tamē reprehendēda est Natura, quòd frustra pedibus vidēdi facultatē tribuerit, cum hac in parte non videamus; neq; hîc Natura fabricata sit instrumentum: quoniā satis est, ut oculis vidēdi munere fungamur. Porrò Animæ partes ac potētię subiecto, & loco inter se nō seiunguntur; sed ea ratione discrepant, quòd aliæ, vt sensus & intellectus, nescio quomodo afficiuntur, antequàm consequātur eorū actiones: alię verò, ut alendi, ac mouendi facultas, absq; vlla ab eis passione suscepta tantùm agere videntur. Cui hoc alterū discrimen addas: siquidē Anima in omnium istarum functione nō vtitur instrumētō. alendi quippe, sentiendi, ac mouēdi virtus sine instrumento operari nequeunt: solus verò intellectus instrumentum corporeum non requirit. Ex quo factum est, ut inter Animæ potestates aliquæ à materia abstractę; nonnullæ verò in materiam immersæ dicerentur ea videlicet ratione, quòd hæ vtantur, illę non vtantur instrumēto corporeo. omnes tamē, vt diximus, in corpore sunt, & in vna vnius Animæ substantia colligantur, quæ ex nutriendi, sentiendi, mouēdi virtute, nec non intellectiua constat particula; atq; ab hac vltima, tanquam à nobilissima omniū, intellectiua appellata est. Itaq; intellectiua anima, non intellectus vera erit hominis forma, quę informabit hominē ac perficiet: siquidem intellectiua anima totum est quoddam, in qua, tanquā pars, vniuersę formę intellectus reponitur. Et si intellectus pro intellectiua anima, & contra intellectiua anima pro intellectu aliquando à Peripateticis vsurpentur, hos dixerim, ita loqui more Poetarum, qui partis voce totum, ac totius vocabulo sæpe partem significāt. Sed iam tempus videndi adest, quam naturam & substantiam huic præstantissimæ parti assigna-

uerit Aristoteles, quæ est in causa, vt homo, cuius est propria, non modò cunctis aliis viuentibus maximè præstet; sed propè etiam accedat ad diuinarum ac beatarum mentium nobilitatem.

QVAE SIT NATVRA INTELLECTVS Potentia. Cap. VI.

VM Aristoteles, absoluta altricis animæ & sensuum cùm externorum, cùm internorum disputatione, intellectus contemplationem aggressus esset, admirabili profectò arte ac ingenio eiusmodi negotium pertractauit. Siquidem cū duplex in nobis sit intellectus, alter, qui intellectus, δυνάμει, & δυνατός, id est, Potētia, & Possibilis à Philosopho vocatur, cum hic solùm naturā habeat puræ simplicisq; potētię, qua omnia actu potest euadere: alter aūt, ab eo ποιητικός & ἐνέργεια qui dicitur, quòd purus actus & simplicissimus existat, & ex altera parte omnia actu faciat intelligibilia; prę terea cum iterum prior in intellectum secundum actum, & in eum, qui est potentia omnium penitus formarū expers, diuideretur; ab hoc postremo exorsus est, ut familiarem sibi Naturæ ordinem sequeretur, quæ à minus perfectis ad perfectiora semper progreditur. De eiusmodi verò intellectu duo sibi proponit inuestiganda, nimirum quæ sit natura & substantia intellectus nostri; deinde, quo pacto cùm in rerum, quę materia implicantur, cùm in earum, quæ ab hac seiunctæ sunt, contemplatione versetur. Porrò cum quæstionem priorem absoluit, ab intellectus obiecto non ordițur, ut in cęteris Animę viribus explicandis ab eo factum est; quoniam hoc est difficillimum cognitu, ipsoq; intellectu nobis ignotius: sed media intellectus operatione deducit nos in substantiæ ac naturæ illius cognitionem. Quoniam verò intellectus actio simillima est sensus operationi, & sicut sensus ad sensibilia, ita sanè intellectus ad intelligibilia se habet,

propterea Philosophus ex sensus actionis, cum ea, quæ intellectus est, comparatione, tanquam ex firmo stabiliq; fundamento, terminat & concludit veram & propriam naturam intellectus Potentia. Ita vt rectè censere posis, à sensu huiusq; operatione nobis valde perspicua vniuersam hanc intellectus nostri proficisci notionem; ac in re multum obscura & perdifficili cognitu nulla potuisse Philosophum maiori declaratione vti, ac facilitate docendi. Consideremus igitur diligenter, qua ratione substantia & natura intellectus ex consimili huic sensus operatione nobis innotescat. Atq; ut præclaram Aristotelis methodum, quoad eius fieri posit, ostendamus, ad singularem aliquem sensum, veluti ad oculum, recurramus, cum istoq; comparemus intellectum: ita enim facilè cuncta ea eliciemus, quæ ad naturam intellectus pertinent, & huic attributa sunt à philosopho generaliter conferente intellectus actionem sensus operationi. Sanè oculus, ut ex ii. Animæ commentario percepimus, cum oculorum omnium iudicium ferat, eiusmodi naturam habere videtur, vt eorum species recipere valeat, easq; recipiendo nescio quodam afficiatur modo; quæ quidem affectio nō pasio, sed potius est appellanda perfectio. Quare antequā colorum species suscipiat, à colore diuersus est, ac potentia species: specie verò suscepta colori similis euadit. Præterea, cum colorum omnium species recipere debeat nullo penitus colore depictus est; quoniam color, & eiusdem species omino non differunt, ut sepæ aliàs, ac præcipuè ex tertii de Anima CXLVIII. contextu didicimus. Ita me hercle, ut oculus, intellectus noster se habet. Cum enim sit ille, cuius interest rerum intelligibiles formas percipere, eas suscipiendi facultatem habet. Atqui eas dum suscipit, tantùm abest, ut vlla afficiatur pasione, ut potius valde perficiatur. Quare, vt etiam sensus, dicitur impatibilis ea nimirum ratione, quòd inter operandum nullum contrarium abiicit, sed perfectionem consequitur. Idem quoq;, ut oculus, antequàm intelligibilem formam recipit, est eiusdem formæ dissimilis, ac eadem solùm potestate, non actu: cum enim paulò post

H eam

eam susceperit, actu species, & ei similis redditur. Tandem (& hæc est potior, ac magis optata consequentia) cum intellectus noster omnes intelligibiles formas recipere debeat, immo, vt rectius loquar, cum omnia debeat fieri intelligibilia, omni forma & actu omnino priuatus est, & secundum naturam propriam solùm pura est nudaq; potestas. Etenim si aliqua forma existeret, quomodo esset intelligibilium formarum dissimilis, antequàm eas reciperet, & quo pacto cæteras, & omnes formas diceretur posse recipere? intus enim existẽs prohibet, ne ingrediatur externum; cuius est ratio, quoniam id, quod recipitur, actus est recipiẽtis: duo autem actus persistere simul nequeunt. Quamobrem Aristoteles ex ijs duobus veris antecedentibus, videlicet, quoniam intellectus, antequam percipiat intelligibiles formas, ab eis diuersus est; & quia omnes intelligibiles formas debet percipere, infert in iiii. contextu, necessarium esse, ut sit penitus omni forma spoliatus: inquit enim. *Necesse est itaq;, quoniam omnia intelligit, immixtum esse, sicut dicit Anaxageras, ut superet, hoc autem est, ut cognoscat: nam alienum iuxta apparens prohibet, atq; sciungit.* Quoniam omnia intelligit intellectus, nempe in materiam immersas, & abstractas formas eum necesse est, quò eas intelligat, immixtum esse, hoc est, & omnibus formis abstractis, & cunctis eis, quæ materia implicantur, spoliatum ac denudatum esse. Cum inquit Philosophus, *quoniam omnia intelligit*, vel de formis tantùm in materiam immersis, vel de abstractis, vel de vtrisq; sermonem habet. Si de vtrisq; loquatur, propositum meum sum consecutus: si abstractas solùm intelligat adeò, vt intellectus noster forma abstracta esse nequeat, sed benè materia implicata esse posit, quomodo deinde cęteras materiatas formas intelliget, si materiatæ formæ, quatenus formę, specie non differant? sin autem ea verba Philosophus pronunciarit de corporeis & caducis formis, ut intellectus debeat ab omni materia seiungi; attamen esse queat forma separata, similiter haud poterit reliquas abstractas formas intelligere: quoniam intellectus noster recipiendo species intelligit, vt supra monstrauimus, atq, iterum

magis

magis à nobis confirmabitur. Sed præter hæc tota ruit simi litudo, quam statuit Aristoteles inter sensum ac intellectum inueniri; quę profectò magnifacienda est, cum sit huius loci potissimum fundamentum. Oculus quippe, ut diximus, quia debet colorum species recipere, omnis expers coloris est: itá etiam intellectus, cum omnes intelligibiles formas recipere debeat, necesse est, ut quacunq; omnino forma pri uetur. Et quanquam oculus, ac cæteri sensus secundum se actus & formæ sunt; dicantur autem esse in potentia, quatenus obiecta propria respiciunt: non ob id tamen, intellectum formam & actum esse à nobis statuendum est: sensus enim ex natura propria sunt formę & actus: quippe qui instrumenta præcipua informant: atqui intellectus nullam ha bet corporis partem, quæ eius sit instrumentum, ab eoq; cõ formetur. Et Aristoteles quãdo sensui contulit intellectum, ea ratione sensum considerauit, qua refertur ad sensibilia, & ea recipit. Nullus autem mihi occurrat, si intellectus, quòd omnes intelligibiles formas recipit, quocunq; priuatur actu, eadem etiam ratione, cum materiam primam, quæ est nuda potentia, ac item aliquando intelligat se ipsum, quatenus naturam solùm potestatis habet, necesse esse, ut ab omni potentia separetur: siquidem intellectus noster materiam primam non comprehendit, quòd ab illius specie moueatur (materies enim ex se ignota est) sed eam tantum analogia proportionis, atq; transmutationis ratione, quę est actus, intelligit. Quo quidem obliquo & non legitimo argumento etiam percipit se ipsum, quatenus hic tantùm naturam potestatis habet, quemadmodum infra à nobis declarabitur. Quamobrem intellectus noster ab omni potentia minime debet esse seiunctus (neq, enim in natura rerũ inueniretur, cum nihil omnino esset) sed est actu ens nulla præditum for ma eandem potentiæ naturam habens, quam materiæ primæ tribuimus. Verùm, ut clarissimè pateat, quam nunc defendimus, propriam ac germanam Aristotelis esse sententiã, sequentia ipsius verba subiungimus, Aristoteles, cum in con textu iiii. ex eo antecedente, quòd intellectus noster om-

ria comprehenderet, illud consequens intulisset, necesse esse, eum immixtum fore, & ab omnibus formis separatum, iterum ex hac conclusione alteram deducit, quæ apertius quidem ac planius naturam Potentia explicat intellectus. *Quare neq; ipsius ulla aliqua est natura, nisi hæc, qua possibilis est, vocatus itaq; Animæ intellectus (dico autem intellectum, quò intelligit, & existimat Anima) nihil est actu eorum, quæ sunt, antequàm intelligat.* Viderint isti, qui, intellectum nostrum formam abstractam esse, ita acriter defendunt, an de forma separata verè & conuenienter hęc verba pronunciari possint, nempe, ut nullam aliam naturam habeat præter eam, qua sit possibilis, & nihil sit actu eorum, quę sunt, antequàm intelligat. Profectò tantùm abest, vt eiusmodi verba de abstracta forma proferri possint, vt valde potius naturam illius destruant: separata enim forma secundum naturā propriam est actus, neq; potentia dicitur; & cuicunq; eam rei contuleris, nunquam poterit actus naturam amittere. Frustra etiam laborat Simplicius in ea particula, *Neq;*, interpretanda, absq; ratione immutat positionem verborum, indignissimè totam Philosophi sententiam lacerat. Sanè illa particula, *Neq;*, ad quoddā alterum refertur, quod item solùm potentiæ naturā possideat; atq; hoc nihil est aliud, quàm prima materies: siquidē intellectus noster est materiæ primę valde consimilis: nam, ut materia prima nulla ex se forma sensibilis; ita intellectus noster omnis formę expers in genere intelligibiliū fit omnia; & ideo materialis ab Alexandro sæpe dicitur intellectus, ac materia rerū intelligibiliū, ut altera sensibilium materies appellatur. Atq; intellectus noster tantā habet ad materiam Primā similitudinē, vt nulla quæuis alia duo similiora inter se reperiri possint. Nam, ut prima materies omnes sensibiles formas in sua cōtinet potestate, nullam omnino istarū possidens actu; sed eas deinceps actu consequitur, cū efficiens causa ex illius potētia eas educit in actū: ita intellectus noster nulla est actu forma intelligibilis, sed potētia oēs; quarum fit singulę actu, quòd phantasmata ab intellectu Agēte illuminata ex huius potestate ad actum illas similiter deducant. Talem igitur

vult,

vult, esse Aristoteles naturam intellectus nostri. Neq; enim hîc pro intellectu intelligentiam aliquam, vel Agentem intellectum, seu phantasiam, quæ aliquando vocata est intellectus, accipere possumus: quippe quòd sermo est de humano nostroq; intellectu, quod eis verbis notauit philosophus, *dico autem intellectum quo intelligit & existimat Anima*, hic nempe humanus noster intellectus nihil est actu eorũ, quæ sunt, antequam intelligat. Dixit, *eorum quæ sunt*, ut omnia excluderet actu intelligibilia, quod idem infra XVIIII. contex. apertius iterum confirmauit; quò, siquis nollet assentiri litigiosus & pertinax, clarissimè illius sententiam perspiceret, inquit enim. *Atq; intellectus, potentia quidem, est quodam modo intelligibilia ipsa: actu uerò nihil est eorũ antea, quàm intelligat ipse. Oportet autem in ipso nihil esse, atq; in tabula, in qua nihil est actu scriptum antea, quàm in ipsa scribatur: hoc enim in ipso fit, atq; accidit intellectu.* Pulcherrimè confertur intellectus noster ei aptitudini ad characteres recipiendos, quæ in tabula rasa deprehenditur, & non tabellę præparatæ, quod voluit Auerroes, qui hac in parte dum accusat summum interpretẽ Alexandrum, Aristotelem pariter, ac Theophrastrum reprehendere coactus est. Aptitudo enim & potentia duobus modis considerari potest: altero quidem capitur modo pro priuatione innuente subiectum aptum ad recipiendam formam; quę quidem potentia adueniente actu destruitur, quoniam actui contraria est. Sed altera deinde ratione per potentiam, & aptitudinem intelligimus vim, facultatẽ & naturã quandam ad patiendũ aptam; quæ sanè adueniente actu non destruitur, sed eo perficitur, qualis potentia videndi ambulãdi, & cętera eiusdem generis dicuntur. Etenim hęc potentia si ab actu destrueretur, illud sequi, necesse esset, vt videremus, cum minime istud efficere possemus. Atq; eiusdem modi potentiam vult Aristoteles, esse intellectum nostrum, quoniam nullum ante obtinet actum, quàm intelligit: & eadem de causa deliciæ meæ Alexander dixit, hunc similem esse magis pręparationi, quàm tabellæ præparatæ, cum hęc sit quoddam actu compositum. Porrò hęc potentia non est ea, quam

quam Aristoteles in secunda Qualitatis specie collocauit: sed enim illa est accidens, & agendi quædam facultas. Atqui potentia, de qua nunc loquimur, dicitur patiens, & natura quędam potens, ac substantia ad patiendum apta, qualis est prima materies, & hic intellectus noster. In substantię quippe genere patientem collocari potentiam, ex primo Physicorum, ac VII. Diuinę Philosophię libro manifestò collegimus præter Auerroem, qui in libello de substãtia Orbis asseuerauit, materię primę substantiam in ipsa tantùm potentia consistere. Etenim cum materia prima omnes sensibiles formas recipere deberet, necessariò secundum essentiam (si mihi vti liceat tritis & vulgatis verbis Latinorum) potestatem obtinuit; quę deinde cęteris rebus (ut iterum aiunt) per participationem atq; per accidens aduenit: quippe illa, quæ assiduè variant ac permutantur, ea sola ratione patiuntur istud, quod materiam primam participant. Quam obrem hoc in loco Simon Portius, Philosophus alioqui grauissimus, in maximum errorem delapsus est, cum intellectũ Possibilem Animę nostrę accidens & proprietatem ex Aristotelis sententia decreuerit, eumq; seiunxerit à numero substãtiarum. Siquidem cum Philosophus semel, bis, atq, iterum hunc Animæ nostræ partem vocauerit, minime ambigendum erat, an substantia esset, cum substantię partes substãtię sint, & non accidentia. Nam prętermitto eundem Philosophum, qui quarto de Partibus Animalium cap. x. substãtiam hunc appellauit dicens. *Solus enim animalium homo erectus est: quoniam eius natura, atq; substantia diuina est: officium autem diuini est intelligere atq; sapere.* Porrò Philosophus in primo cõtextu particulam potius Animę, quàm partem satis ingeniosè vocauit intellectum: propterea quòd mens humana non est in earum numero rerum, quæ sint actus, vel vllo perficiãtur actu: sed in eorum ordine collocatur, quæ omni forma spoliantur; entia quidem manca quodam modo, & imperfecta. Cæterùm hęc potentiæ species, quam dicimus esse substantiam, totum non modò intellectum nostrum complexa est; sed aliorum quinetiam intellectuum partem occupauit.

pauit. Idem propè in ordine intellectuum animaduerti potest, quod materię sensibili, & eis omnibus, quibus cum illa communicatur, euenire paulò ante monstrauimus. Etenim in genere intellectuum duo, qui extremi sunt, simplicem naturam habent: quippe Deus Opt. Max. est purissimus actus ab omni penitus materia, & potentia separatus, & solùm se ipsum intelligit. Contra verò intellectus noster pura est nudaq; potestas: reliqui inter hos medij ex potentia, & actu componuntur: propterea quòd cęteris omnibus natura intellectus possibilis magis, & minus admiscetur; propter quàm in intelligentiis reperitur multitudo, & maioris, minorisq; distantia nobilitatis. Profectò nisi hoc potentiæ genus in illis existeret, omnes essent purissimi actus, & æquali omnes præditę perfectione, nec vllo pacto multiplicatę essent. Hæc verò potentia, quę abstractarum, ac beatarum mentium compositionem ingreditur, non est ea potentia logica, quæ in illis ab omnibus esse conceditur: sed est realis (vt ita loquar) potestas, quæ pręter logicam necessariò poni debet in intelligentiis, quæ aliud extra se contemplantur; Siquidē cum id, quod intelligit, & id, quod intelligitur, reperiatur in illis, & hæc duo res verę existant, nec non ex ijs componantur intelligentię, necesse est fateri, veram esse potentiā, nō logicā, quę in re intelligente collocatur. Vera igitur, ac reali potētia, nedū logica & comētitia, participes facti sunt diuini intellectus: sed mens humana omniū infima adeò p̄ eā dispersa est, ut illā secundū essentiā receperit; ac propterea (quod sæpe, ac sępius diximus) eam solùm naturā habeat, qua omnes intelligibiles formę possit euadere. Hęc me hercule sententia Aristotelis adeò plana & aperta est, vt, si aliàs obscurè & breuiter opinionem propriam attulerit, hac in re planius, & apertius loqui non potuisset. Quamobrem cætera Aristotelis dicta satis bellè & optimè ad hanc nostram interpretationem accommodantur. Quippe Philosophus in vi. contex. eundem intellectum nostrum asseruit, nulli corpori, & organo admistum esse: quod nulla alia ratione euenit, nisi, quia, si corpori admistus esset, & organo, aliquid secundum

actum

actum existeret, & ita reliquas formas deinde recipere non posset. Eodem similiter contextu intellectum nostrum ex Platonis sententia cum loco comparauit, non quia, ut locus locata corpora, sic intellectus species conseruet intelligibiles; sed ea nimirum de causa, quoniam, vt locus locata recipit corpora, & caret omni corpore, ita intellectus species intelligibiles suscipit, omniumq; expers est. Eadem propè ratione Philosophus in xxxviii. contextu intellectum nostrum manui similem esse dixit: propterea quòd, vt manus fit ensis, malleus, securis, & omnia quæcunq; organa & instrumenta reperiuntur (etenim manus ea ratione organum organorum dicitur; quòd in ea, quibus vtitur, organa conuertatur) sic intellectus noster spirituali quadam ratione (latini ita loquuntur interpretes) fit lapis, arbor, animal, homo, & omnes cæteræ intelligibiles formæ. Neq; hîc aliquis putet, falsam esse eiusmodi explicationem meam; quòd eodem loco Philosophus humanam mentem specierum speciẽ vocauerit: quippe qui eam ita non appellauit, quoniã hæc sit aliqua species & actus, cum nihil sit actu eorum, quæ sunt, antequàm intelligat; sed quoniam potest omnes intelligibiles species euadere. Porrò altera, ac subtiliori quidem ratione mihi occurri posset, primũ, quomodo intellectus noster, si sit pura simplexq; potentia, sub definitione Animæ collocabitur, quam corporis actum Philosophus esse, determinauit: deinde, qua ratione in nobis existere poterit, cum omne, quod existit, aliquo actu existere dicatur. Ad priorem respondeo difficultatem, illã Animæ definitionem cuicunq; animæ vniuocè non conuenire. Nam, ut rectè inquit Alexander, pluribus rebus, quarum nonnullæ sint perfectiores, quædam verò ignobiliores, communem definitionem euidẽtem quidem ac certam afferre non possumus. Intellectus verò noster, perinde vt nauta nauis, actus dicitur corporis: quippe est animati corporis actus, cum illud sit, cuius ratione agimus, videlicet intelligimus, & existimamus, ut nauis gubernator est in causa, qua nauis mouetur, rectumq; conficit cursum. Hac equidem ratione cũ locum xi. contextus

in secundo

in ſecundo de Anima commentario exponendum puto. Ita verò alter nodus à me diſſoluitur. Quemadmodum prima materies, quæ ſecundum ſe ipſam potentia eſt, ratione formæ actu in compoſito exiſtit: ita etiam intellectus noſter, cũ ſit totius humanæ animæ particula, quæ eſt corporis actus, exiſtit actu illius beneficio: qui nihilominus ſecundum naturam propriam nuda eſt poteſtas ei aptitudini ſimilis, quam in tabella, in qua nihil actu ſit ſcriptum, comprehendimus; & idcirco nullius dicitur eſſe corporis actus, neq; alicui affixus eſt organo, quod informet. Ex quo factum eſt, vt ſimplex, immixtus, ſeparabilis ab Ariſtotele fuerit nuncupatus; & etiam à ſenſu differat, quòd à vehementiori obiecto magis perficitur, cum ſenſus valde potius lædi videatur. Ex qua porrò ſimilitudine, quam intellectus noſter habet cum prima materia, pro confirmauda indiſſolubili eius cum reliquis partibus animæ ſocietate, illud deducere potes, quod aliàs Auerroes de eadem materia prima ſatis doctè, ac ingenioſè pronuntiauit. Etenim intellectus noſter, qui ſecundum naturam propriam pura eſt poteſtas, ſi vnquam ſeiungeretur à corpore, ac cæteris partibus Animæ, quarum beneficio exiſtere dicitur, illud ſanè, quod per ſe potentia eſt, per ſe actus efficeretur. Quod adeò abſurdum eſt, ut nullo pacto mente noſtra, aut cogitatione percipi poſsit. Non me latet, quædam alia Ariſtoteles dicta primo aſpectu huic explicationi meæ repugnare: ſed hæc, ne ſermonem meum confundere ac perturbare videar, in ſequenti libro perpendam ſingula diligenter. Nunc illud certum, firmum ratumq; habere debemus, naturam intellectus noſtri, quam primùm ille ab ortu ſuſcipiat, puram eſſe, ſimplicemq; potentiam omnis formæ expertem & actus. Quod cum ſatis ſuperq; à nobis demonſtratum fuerit, reliquum eſt, ut videamus, qua ratione mens noſtra fiat ſecundum actum, & perfectionem propriam adipiſcatur.

DE INTELLECTV SECVNDVM actum. Cap. VII.

Ntellectus noster, qui omnium formarum expers, & omnino rudis ac ignarus nobiscum exoritur, postquam ætate adolescente phantasię pueri nimia humiditas adeò exiccatur, ut phãtasmata, quæ sunt rerum imagines intrò ab externis sensibus delatę, retinere posit, tunc incipit exornari actu, & aliquarum rerum adipisci notionem. Antea verò nihil potest agnoscere: quoniam virtutes Animę tali ordine Natura disposuit, ut inferiores superioribus inter operandũ subministrent. Quamobrem præstantiores quicquam agere nequeunt, nisi prius ignobiliores propria munera exequãtur. Et idcirco intellectus noster ex se proprio fungi ufficio nequaquam potest, sed semper indiget auxilio phantasmatum, à quibus commoueatur: phantasmata enim contemplando rerum formas, quæ in eis resident, percipit, & tunc pariter se ipsum intelligit; nã intelligendo alia se ipsum per accidens cognoscit, quia fit res intellecta. Quod si, tantùm vltra progrediatur in cõtemplatione phantasmatum, ut modò hęc, modò illa intelligendo singula factus sit, nomen abijcit Potestatis, & alterum scientis & intellectus secũdum actũ consequitur. Tunc enim cum singula factus est, par & similis sciẽtis hominis euasit, veluti Geometræ. Siquidem, ut hic, quotiescunq; ei placuerit, Geometriam exercere potest; ita porrò & intellectus noster tunc à se ipso agere & operari valet. Ea ratione verò singula factus esse, dicitur intellectus noster, cum singulares, & vniuersales rerum formas perceperit. De qua re infra tractabimus, & ostendemus præter aliquorum sententiam, singulare quinetiã ab intellectu nostro comprehendi. Hic igitur actus, siue habitus, propter quem interpretes Aristotelis intellectum in habitu vocarunt, cum eum potius Philosophus intellectum κατ' ἐνέργειαν appellauerit, nihil est aliud, quàm forma & perfectio intellectus, qui materialis & potentia, seu Posibilis dicitur. Qui sanè habitus &

tus & perfectio, quanquam intellectui tribuitur; non debemus tamen existimare, eam ab intelligibilibus formis proficisci, quæ à Materiali, seu Potētia intellectu susceptæ in eo deinde iaceant, quiescant, ac veluti in penu cōseruentur; quod pleriq; latinorum, nec non Themistius, & ipse pariter Alexander meus existimarunt. Qui omnes decepti sunt iis duabus præsertim rationibus; prior est, propterea quòd memoria sensus tantùm, & non intellectus est pasio, ut in libello de Memoria apertisime declaratur; quam cum etiam tribuant intellectui, mancum, mendacemq; reddunt Aristotelem. Altera verò est ratio: quoniam, cum intellectus noster, qui secundum se pura potentia est, omnem actum ab intelligibili forma suscipiat, si eiusmodi formæ ac species intellectu remanerent, plures formæ eodem simul tempore vnum idemq; subiectum perficerent. Igitur phantasiæ beneficio in habitu, vel secundum actum fieri intellectum nostrum existimemus. Cum enim ex frequenti doctrina, ac longo studio, & exercitatione phantasia omnibus phantasmatibus imbuta fuerit, illaq; firma distincta, ordinata (hic enim est plurimi faciendus ordo) adeò custodierit, ut intellectui, quādo fuerit opus, obijciat, tunc intellectus noster dicitur esse secundum actum, & perse ipsum operari posse: quia mouēs est quodam modo in Anima, nempe in phantasia, quæ est Animæ pars, ut rectè eum locum L X. contextus in secundo de Anima libro Auerroes interpretatur. habet enim tunc intellectus noster phantasiam, tanquam sibi apertum librum, quem legere semper potest, quando ei libuerit. Porrò nūquam in Aristoteleis libris inueneris, intellectum nostrum adeò perfici, ut phantasmatibus non indigeat, ac naturam abijciat potestatis: quippe huic quancunq; rem, & quouis tempore intelligere velit, semper opus est illius phantasma contemplari, quod pariter à phantasia comprehendi debet, & esse in actu. Hoc summopere aduertendudum est: quoniam, modò aliam rem, & potius hanc, quàm illam, intellectus noster apprehendat; neq; posit nisi vnius rei vno eodemq; tempore incumbere intellectioni: propterea quòd

modum & normam phantasiæ cognoscentis, semper insequitur. Etenim circa leonis simulachrum si versabitur phantasia, intellectus nõ poterit hominem intelligere, sed leonem; quod idem affirmandum est de cæteris rebus. Et si intellectus noster aliquando animal moueri percipiat, hæc duo, ut vnum comprehendit, cum ex prædicato vnum, subiectoq; conficiat. Diximus etiam, intellectum nostrum potentiæ naturam nunquam amittere: propterea quòd, quando dicitur esse secundum actum, item adhuc potentia est quodam modo, inquit Aristoteles; tametsi non est talis, qualis ante erat, quàm didicisset, vel inuenisset. Tunc quidem potentia est, sed minus ab actu remota, cum facilius in actum descendere valeat: quòd phantasiam habet refertam imaginum, sibiq; eo modo, quem diximus, præparatam, nec vllo præceptore amplius, vel exercitatione indiget. Sed ex hac nostra declaratione forsitan occurrat illud, si formæ, & species rerum, propter quas intellectus in habitu vocatur, in phantasiæ organo, tanquam in subiecto proprio extiterint, perperam Aristotelem in Ethicorum libris in duo genera habitus diuisisse, & eorum quosdam in sensu, quosdã verò in intellectu collocasse. Quod non est ita: siquidem ibi Philosophus virtutes intellectiuas in mente nostra reposuit non, quia in ea, veluti in subiecto proprio residerent (ita enim fundantur in organo phantasiæ) sed quoniam in illius vi ac potestate collocantur, & ab intellectu, vt in initio secundi Ethicorum scribitur, doctrina, & longo experimento comparantur, istasq; ad eum pertinet exercere: quemadmodum illæ, quæ Morales dicuntur, ex altera parte in appetitu gignuntur ex consuetudine, & ab eo similiter exercentur. Neq; verò alicui mirum videri debet, quòd intellectus noster, cum sit imaginatione nobilior pręstantiorq; facultas, simulachra rerum, & formas reseruare nequeat; propterea quòd iste, cum nullam habeat determinatã corporis partem, quæ informetur ab eo, ac secundum se non sit actus; sed pura simplexq; potentia, quæ ab intelligibilibus tantùm rebus in actum deducitur, plures in se ipso formas conser-

uare nequit. Phantasia verò tametsi ea ratione, qua phantasmata respicit, dicatur esse potentia; secundum se tamen est actus & forma, & organum habet proprium (siue istud cor, siue quid aliud extiterit) quod informatur ab illa, atq; perficitur. Quo circa satis commodè, & belle sanè multæ variæq; rerum imagines & simulachra, quæ intrò à sensibus deferuntur, in ipsa, vel eius organo conseruari possunt. Cum igitur intellectus noster (ut vltimam propositæ rei partem explicemus) secundum actum, atq;, ut homo sciens, euaserit (quem solùm eruditi ac sapientes viri summis laboribus, & studiis consequuntur) tunc supra naturam propriam se se potest reflectere, & se ipsum comprehendere, ut naturam tantùm puræ ac simplicis potentię habet. Eiusmodi quippe notionem, cum ardua sit ac perdifficilis, prius quàm ille habitum acquisiuit, assequi nequaquam potest. Tunc verò ad eam peruenit Syllogismo ab immutatione sumpto eo præcisę modo, quo materiæ primæ notitiam consequitur: quippe qui se ipsum intelligentem factum esse animaduertens, cum antea rudis ac ignarus esset rerum omnium, & modò hanc, modo illam rem intelligere, seq; facultatem obtinere intelligēdi omnes formas, se ipsum profectò secundum vim & naturam suam nudam puramq; potentiā esse comprehendit. Hanc me hercule cognitionem Philosophus intellexit, cum in fine viii. contextus inquit, *Et ipse autem se ipsum tunc potest intelligere.* Accipiunt ferè omnes Latini, & Græci interpretes exponendo notitiam illam, quam sui ipsius habet intellectus noster, dum alia percipit. Quæ quidem vana est, ac friuola interpretatio: siquidem intellectus noster semper necessariò se ipsum intelligit cætera intelligendo non modò, cum factus est secundum actum; sed etiam antequàm scientis habitum aquisierit, quippe qui intelligens fit res intellecta; & ideo per accidens, quatenus in actu est, pariter se ipsum intelligit. Quapropter, si de eiusmodi intellectione locutus esset Philosophus, vtiq; nō dixisset, *Et ipse autem se ipsum tunc potest intelligere,* verùm ita sanè scripsisset, & ipse necessariò tunc se ipsum intelligit: quod tamen adhuc ea, quam dudum

attulimus

attulimus, ratione inaniter dictum fuisset. Porrò interpretes Aristotelis, cum hanc ignorauerint cognitionem, quam intellectus noster scientis habitum adeptus sui ipsius consequitur, non cum est in actu cætera intelligendo; sed quando in natura propria permanens potestatis, percipit quoq; se ipsum, ac intuetur, ut natura solùm puræ potestatis habeat; iterum valde hæsitauerunt, variaq; pronuntiarunt in afferenda causa, propter quam intellectus noster semper non se ipsum intelligit: quæ tamen satis clara & aperta mihi quidẽ videtur. Etenim intellectusnoster haud potest se in omni tẽpore supra naturam propriam reflectere, propterea quòd semper non est intellectus secundum actum, videlicet, non semper factus est singula, neq; scientis habitu exornatus est, quem summa difficultate, ac labore consequitur. Nam eo tantùm tempore, cum illum acquisierit, in potentia adhuc existens, se ipsum quoq;, ut naturam potentiæ solùm obtineat, percipere ac tenere potest. Hic verò si quis ambigeret, quo modo intellectus noster se ipsum hac ratione comprehẽdere queat, cum nullo pacto eius simulachrum in phantasia gignatur, quam semper ei, cum intelligit, opus est intueri; respondemus, non omnia, quæ intelliguntur, necesse esse, vt propria specie sub sensibus cadant: sed satis aliquando esse, si eorum effectus, aut contraria, vel etiam eorum quid simile à nobis sentiantur. Cum igitur intellectus noster sit materię primę valde consimilis, quemadmodum hæc intelligitur, quoniam sub sensu cadit ea proportio, quam ad materiã artificiorum habet: ita ille potest se ipsum agnoscere, ut naturam simplicis potentiæ solùm possideat: quoniam materia prima, quæ huius est naturæ simillima, sensum ac phantasiam mouet ea analogia, quam diximus. Et ita intellectus sensui, ác phantasiæ subiicitur: quoniam aliquod huic simile, nempe prima materies excitat sensum, ac phantasiam:

Qua

QVA RATIONE INTELLECTVS SINGVLA *euadere dicatur, & quid sit eius obiectum proprium, atq; ut singulare etiam ab eo percipiatur.*

Cap. VIII.

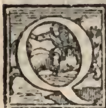
Postea quā Aristoteles, natura intellectus possibilis explicata, ostendit nobis, ut idem singula posit euadere, ac fieri intellectus secundū actum, quamprimum in viiii. ac x. contextu nos docet, qua ratione singula euadat intellectus noster; vt mirum ac præclarum ordinem videas, eoq; dignum Philosopho, qui solus inter omnes Græcos bonarum artium, & Philosophiæ grauissimus verè author ac magister nuncupari potest. Cum igitur inter ea, quæ ab intellectu nostro comprehenduntur, quædam ab hac tumultuosa materia separata existant, nonnulla in eam immersa sint, quando hæc omnia perceperimus, tunc sanè intellectus noster singula euasisse dicitur, similisq; hominis scientis esse. Ea verò, quæ materia sunt implicata, quoniam quędam sunt composita, quædam simplices eiusmodi compositorum formæ, hoc est, quędam singulares, quædam vniuersales dicuntur formæ, vtrasq;, sed diuersa ratione, percipit intellectus: has quidem, quòd ab omni materiæ conditione separantur, & actu intelligibiles efficiuntur: illas autem ea ratione, qua ipse sensui & phantasię coniunctus est. Porrò intellectus noster, cùm nullum ei Natura finxerit instrumentum, quod informet, eumq; à mole corporea solutum esse voluerit, à singulari forma materiæ appendicibus inuoluta commoueri nequit. Propterea in vniuersalem speciem, tanquam in obiectum proprium, sibiq; congruum defertur. Vniuersale autem alterum physicum, alterum quidem logicum appellatur. Physicum nil profectò est aliud, quàm cōmunis & vniuersalis forma, quæ in singularibus reperitur, eisq; præbet esse: quod sanè vniuersale in phantasmate delitescens Agentis intellectus beneficio splendescit, seq; obiicit intellectui nostro eo modo, quo à nobis infra declarabitur.

tur. Logicum autem vniuersale, siue istud secundæ intentionis appellare mauis, effectus est intellectus nostri, qui ex cõmunis formę, prioris scilicet vniuersalis in singularibus reperti, similitudine illud fabricatur. Intellectus verò noster physicum potius, quàm logicum, veluti magis proprium ac legitimum respicere videtur: hoc enim illud est, ratione cuius res constant, ac perficiuntur, & cuius scientia præsertim inquiritur, ac afferuntur definitiones. Sed quanquam intellectus noster in vniuersale, tanquam in verum ac proprium sibi obiectum, fertur; attamen aliqnando euenit, ut hic etiam ad singulare descendat: singulare enim percipit, non quia singularis speciem suscipiat in se ipsum, quoniam hæc solùm à sensu recipitur; & intellectus noster, cum nullam corporis partem informet, nulloq; alligatus sit organo, particulatim nequit ac singulariter à rerum imaginibus affici; sed quoniã sensui, hoc est, phantasiæ coniunctus est, & ad eam nonnunquam inflectitur. Nempe intellectus ea ratione, qua intellectus est, & ab omni corporeo organo separatus, ac in se permanet, vniuersale comprehendit: ea verò de causa, qua cũ phantasia connexus est, eamq; claudit ac terminat; percipit singulare, cuius species in phantasię organo recepta est. Neq; hoc factu difficile alicui videri debet siquidem Communis etiam sensus diuersorum, & contrariorum sensibilium species iudicat eodem tempore, quas non recipit in se ipsum; sed eas iccirco simul cumprehendit omnes; quòd ad ipsius pedes & genua (ut Themistii verbis vtar) iaceant, & ad eum, veluti ad finem ac terminum, omnes delatæ sint. Hanc sanè duplicem cognoscendi rationem intellectus nostri Philosophus significauit, cum in x. contex. dixit. *Sensitiua igitur parte calidum discernit & frigidum, et quorum est quædam ratio, caro: alia uerò esse carnis discernit, aut separabili, aut se se habente ad se ipsam, perinde ac se se habet, cũ extensa fuerit linea flexa.* Non me latet, viros grauissimos quibusdã adductos rationibus, quę distinctioñe paulo ante allata facilè diluuntur, oppositã defendisse sentẽtiã. Atqui ambigere oportet neminem, an singulare aliquando ab intellectu nostro cognoscatur; multa enim sunt, qui-

bus conuincimur ad hoc mordicus affirmandum. Primùm ergo, quod inquit Ioannes Grammaticus, nisi intellectus noster singulare comprehenderet, mens nostra esset sine mente: quoniam non omnia intelligeret, nec singula fieri diceretur quod supra philosophus asseuerauit. Præterea intellectus, cum sensus errata persæpe corrigat, necesse est, vt singulare, tametsi hoc est sensus obiectum, cognoscat: neq; .n. alter fieri possent eiusmodi correctiones. Addas prudentiã, & Artem, quæ sunt habitus intellectus, vt plurimum in singularibus versari: propterea quòd in earum syllogismo atq; discursu particularem semper minorem efficiunt propositionem: immo verò Philosophus in vi. Ethichorum libro viii. & xii. cap. manifestò inquit, singularium propriè rerum esse prudentiam, quæ experientia nobis innotescunt. Quibus deniq; has duas alias subiicio efficacissimas & planè inexplicabiles rationes. Cum nos communia axiomata, quæ sunt principia demonstrationum, ea ex singularibus deducendo, formemus, ut in fine secundi Posteriorum libri à Philosopho docetur; ac præterea inter vniuersale & singulare discrimen differentiamq; ponamus; atq; hæc duo munera sensui attribui nequeant, quippe qui nullo modo vniuersale comprehendat, necessum est, ut ea intellectui demandemus: quiquidem sine vllius absurdi consecutione satis bellè & commodè ea ratione, qua Phantasiæ coniunctus est, & huius terminus dicitur, potest singulare comprehendere, quod sui speciem in organum Phantasiæ produxerit. Et quanquam aliqui hac nostra ætate philosophantes, viri alioqui ingeniosi, atq; doctissimi, hanc postremam rationem eò dilui existimant, quòd homo ille sit, qui inter vniuersale, & singulare differentiam ponat: ij tamen propositi nihil assequuntur: nam si homini propriè effectum hunc tribuerimus; adhuc tamen vna tantùm, & eadem virtute animæ hoc homo exequi debebit. Quare, cum hoc sensu nequeat efficere, medio igitur intellectu singulare ab vniuersali disiunget, & inter vtrunq, differentiam constituet.

DE TRIPLICI INTELLIGENDI ACTV, *neq; intellectionem nostram fieri in instanti posse; sed postulare semper aliquid temporis.*

Cap. IX.

Vanquam intellectus noster secundum naturam propriam in vniuersale, quòd eius obiectum est proprium, defertur; ac deinde media phantasia ea ratione, qua illa coniunctus est, ac eius est terminus, cum ad actionem potius, quàm ad contemplationem rapitur, aliquādo etiam ad singularis rei notionem descendat: attamen non semper eodem modo in istorum contemplatione versatur. Siquidem ipse vel simplici comprehensione res percipit, vel componēdo & diuidendo simplices terminos, vel propositiones ex terminis conflatas iterum connectendo eas intelligit. Quamobrem tres intelligendi actus in mente nostra reperiuntur, Simplicis videlicet rerum comprehensio, quæ prima cæteris antecedit: terminorum coniunctio, quæ sequitur: & cōnexio propositionum, quæ est ipse discursus, & ratio argumentandi. De quibus sanè actibus Aristoteles à xxi. tertij de Anima contex. vsq; ad xxvi. admodum subtiliter & argutè differuit, vt secundam principalem partem absolueret, quam initio tertii sibi pertractandam esse proposuit. Nos igitur hanc etiam explicabimus partem eodem ordine, & iisdē ferè verbis, quibus vsus est Aristoteles, ne huius dicta, & sententias distrahere, ac lacerare videamur, quod fortasse alii facere non dubitarunt. Intellectus igitur noster in simpliciū rerum comprehensione, ut ab hac prima exordiamur, cum indiuiduus sit, necesse est etiam, ut eas, quatenus indiuiduæ sunt, & in indiuiduo tempore percipiat. Res verò simplices quoniam plerunque videntur esse diuiduæ (immnrtales.n. solæ ac separatę substantiæ secundum se, & per accidens expertes sunt omnis diuisionis) idcirco perpendamus diligentissime qua ratione illas intellectus noster apprehendat. Porrò ea, quæ quanta sunt, vt longitudo, quamuis in plures partes

tes secundum potentiam diuidua sint; nihilominus, quia actu sunt indiuidua, iccirco ea intellectus noster, ut indiuidua, & in tempore indiuiduo percipit. Quod si quantum, ac longitudinem in duas partes secauerit, & vtranq; seorsum intelliget, pariter secauerit tempus, atq; in duobus actu indiuiduis temporibus eas partes, ut duas actu indiuiduas percipiet: tempus enim perinde diuiduum, ac indiuiduum est, ut longitudo. Si autem rursus mens nostra perceperit longitudinem, quatenus ex duabus partibus constituta est, & nihilominus actu indiuidua est, ita etiam eam intelliget in tempore ex duabus partibus constituto, indiuiduo tamen secundū actum. Atq; eiusmodi quidem ratione ea, quæ quātitatem habent, & sunt actu indiuidua, ab intellectu nostro comprehenduntur. Ea verò, quæ non secundum quantitatem, verùm secundum formam, hoc est, potentia & actu sunt indiuidua, à nobis intelliguntur, quatenus sunt indiuidua secundum formam, & in indiuiduo tempore, indiuiduaq; mentis intelligentia. Verùm quæ diuidi per se possunt, cuiusmodi est tempus, ac longitudo, ea percipit intellectus noster in indiuiduo tempore: quippe aliquod in eis reperitur, quod per se indiuiduum dicitur, nimirum punctus, & instās, quæ tempus ac longitudinem reddunt indiuidua. Quę sanè ideò ab intellectu nostro comprehenduntur, quòd sunt per accidens indiuidua; quemadmodum ex altera parte ab eo percipiuntur formæ, quoniam per se diuidi nequeunt. Post primam, ac simplicem rerum intelligentiam, in qua nulla potest contingere falsitas, quoniam vel istæ penitus sciuntur, vel penitus ignorantur, intellectus noster simplices terminos simul iungit, & propositionem format: prædicatum enim subiecto connectens, vnum conficit; atq; vt vnū, vtrunq; comprehendit. In qua quidem intellectione sæpe decipitur, quòd omnis falsitas à cōpositione, quę in affirmatione, & negatione conspicitur, initium ducat. Tertius ac vltimus sequitur actus intelligendi, quo mens nostra iterum propositiones, ex simplicibus terminis confectas, simul connectendo, ac discurrendo à re notiori ad alterius minus no-

tę cognitionem progreditur: In quo ſimiliter genere intelligendi ſæpe numero fallitur, cum pro veris frequenter accipiat falſas propoſitiones. Quæ cum ita ſe habeant, nobis perſpicuum eſſe poteſt, quàm longe diuerſa ſit intellectus noſtri à ſuperiorum, & beatarum Mentium intelligentia: eæ nanque perpetuò in ſimplici, ac indiuidua propriæ naturæ contemplatione verſantes, aliarum pariter rerum omnium, quæ extra illarum naturam inueniuntur, obtinent cognitionem, cum cætera omnia in earum eſſentia ſplendeſcant; & nihil vnquam falſitatis apprehendunt. Atqui intellectus ſæpe inter operandum labitur in errorem, falſumq; imbibit, cum ſimplices terminos, propoſitionesq; ſimul connectit: præterea percipiendo alia per accidens ſe ipſum intelligit: & ſi aliquando etiam ſupra naturã propriam reflectitur, id obliquo quodam modo, & niſi poſt multum laboris, & ſtudii conſequitur: ad hæc non ſemper incumbit contemplationi, cum ſępe ab opere vacare coactus ſit. Iſtud verò tandem in intellectu noſtro, quod nunquam intelligentiis euenit, perpetuò verum eſſe deprehenditur. ſiue enim ſimpliciter apprehendat res, ſiue componat & diuidat, ſeu diſcurrat ipſe, determinati aliquid temporis eius poſtulat intellectio, cum in inſtanti vlla intellectus noſtri actio perfici nequeat. quoniam, licet phantaſma in temporis momento ſui ſpeciem producat in intellectum, ut etiam efficit color, eiusdem tamen ſpeciei functio, quæ intelligentia eſt; absq; tempore abſolui nequaquam poteſt: quod oculo ſimiliter accidit, qui coloris ſpeciem ſuſcipit in inſtanti, & colorem deinde nõ cognoſcit ac iudicat, niſi dederis huic aliquid temporis: Hæc ſententia profectò noua, & mira quibusdam viſa eſt, cum eam aliàs pugnaciſsimè defenderimus cap. viii. Diſputationis noſtræ, quam contra Ciceronis Academicas ſcripſimus. Quam hoc in loco iterum confirmandam iisdem propè rationibus ſumus arbitrati: quòd Græci & Latini ferè omnes aliter hac in parte Ariſtotelem interpretati ſunt, & ſatis longè ab eius ſententia deſciuerunt. Hîc tamen eas tantùm rationes afferemus, quæ ex iii. de Anima libro apertiſ-
ſimè

simè colliguntur alias silentio prætereuntes, quæ loco adducto videri possunt explicatas vberius. Intellectionem igitur nostram fieri in tempore, & non in instanti, apertisśimè demonstrauit Philosophus in xxiii. & xxiiii. tertii de Anima contextu, vbi de simplici rerum loquitur comprehensione, in qua potisśimum tota lis & controuersia versatur, cum ibi intellectum nostrum indiuidua secundum actum, indiuidua secundum formam, & indiuidua secundũ accidens in tempore indiuiduo comprehendere asseuerauerit. Neq; enim ibi pro tempore indiuiduo instans debemus accipere, vt inquiunt omnes interpretes, quoniam ea sequerentur absurda, quæ mox ostendemus. Aristoteles in xxiii. contex. demonstrare nobis volens, quo modo intellectus noster, qui est secundum se simplex, & indiuiduus intelligat ea, quæ dicuntur quanta, nec indiuidua, nec simplicia esse videntur, inquit, hunc eiusmodi in tempore indiuiduo posse comprehẽdere, quoniam actu indiuidua sunt, qualis conspicitur longitudo, quam pro exemplo accipit, ac huius deinde rationem dicti reddens subiungit, tempus diuiduum, & indiuiduum esse æquè, ac est longitudo: quippe inquit. *Nihil prohibet intellectum, cum longitudinem intelligit, indiuisibile intelligere, & in indiuisibili tempore: est enim actu indiuisibilis: & tempus, perinde atq; longitudo, diuisibile atq; indiuisibile est.* Iam ergo si pro tempore indiuiduo instans intellexerimus, qua deinde ratione tempus diuiduum, & indiuiduum erit, vt longitudo? instans enim & potentia, & actu indiuiduum est. Præter hæc in eadem particula asserit Aristoteles, si duas intellectus longitudinis medietates seorsum intelligat, ita quoq; in duas partes actu diuidet tempus. Si tempus indiuiduum, in quo supra dixerat percipi longitudinem, instans fuerit, quo pacto in duas hîc secabitur partes, cum instans nec actu, nec potentia, ut diximus, in partes secari posśit? perpendo iterum diligenter ea, quæ in particula sequenti scribuntur: quippe Aristoteles declarans, qua ratione illud, quod non secundum quantitatem, at secundum formam est indiuiduum, & pariter illud, quod est per accidens indiuiduum, ab intellectu no

stro

ſtrò percipiatur, vtrunq; horum in tempore indiuiduo com prehendi fatetur dicens. *Quod uero non quantitate, ſed forma eſt indiuiſibile, id indiuiſibili tempore, & animæ indiuiſibili percipit atq; intelligit. per accidens autem, & non hoc ſanè, quo illa diuiſibilia ſunt, id, quo intelligit, & tempus, in quo intelligit: ſed hoc, quo indiuiſibilia ſunt: ineſt enim & in his indiuiſibile quoddam, at fortaſſe non ſeparabile, quod quidem unum tàm tempus ipſum, quàm ipſam longitudinem facit. atq; id in omni ſanè continuo, & tempore, & longitudine ſimili ter ineſt.* Si pro tempore indiuiduo inſtans acceperis, nullo modo Philoſophus calumniam effugiet: nam hic Ariſtoteles, cum rationem afferens, qua indiuiduum tempus in quo fit intellectio, & longitudo, quę ſunt per accidens indiuidua, in tempore indiuiduo percipiantur, dicat hoc euenire, quia in eis reperitur aliquod, quod ab eis ſeparari nequit, & per ſe indiuiduū dicitur, quod nimirum inſtans, & punctus eſt; ridicula ſanè & omnino falſa pronunciaſſet: ſiquidem inſtās aliud continere inſtans ab eo non ſeparatum, ratione cuius intelligatur, aſſeruiſſet; & idem protuliſſet inſtans, quod eſt per ſe quidem indiuiduum, per accidens, & ratione alterius indiuiduum eſſe. Quæ profectò adeò indigna ſunt Ariſtotele, vt nihil indignius dici, aut exiſtimari poſsit. Neq; hæc duo abſurda poſſumus euitare eo, quòd Ariſtoteles in xxiiii. contex. cum tempus inquit, ratione inſtantis eſſe indiuiduū, & ideo ab intellectu noſtro comprehendi, de eo tempore in diuiduo non loquatur, in quo paulo ante dixerat fieri intelle ctionem: propterea quod de eodem prorſus ſermonem ha bet, quod oſtendit ijs verbis. *Per accidens autem, & non hoc ſa nè, quo illa diuiſibilia ſunt, id, quo intelligit, & tempus, in quo intelli git, ſed hoc, quo indiuiſibilia ſunt.* Adeo igitur clara & aperta ſunt verba Philoſophi, vt conſtanter aſſerere debeamus, non in in ſtanti & ſubitò, verùm in tempore, quod tamen ſit vnū, atq; continuum, intellectum noſtrum ſuis fungi muneribus. Et hercule valde mirari nos oporteret, quòd Ariſtoteles voluiſſet in inſtanti noſtram fieri intellectionem, & nihilominus inſtantis voce nunquam vſus fuiſſet, cum ille circumſcriptiones afferre, & proprias voces prętermittere non cònſueuerit.

Nemini

Nemini autem mirum videri debet, quòd naturalis generatio fiat in instanti, atq; intelligentia nostra, quæ spiritualis est quædam generatio, necessariò aliquid temporis postulet: quoniam in intellectu nostro, & cæteris cognitione viribus præditis, præter illam primam imaginum, specierumq; productionem, quæ fit in instanti, iudicium deinde & cognitio obiecti reperitur, quę perfici in tēporis momento nequeunt. Hoc in sensu, & phantasia valde conspicuum est. phantasia quidem, tametsi à phantasmate in instanti mouetur, huius tamen in instanti cognitionem ea assequi minime potest; sed aliquid semper temporis requirit. quod quemuis hominem in se ipso equidem experiri crediderim: quippe qui nullum reperiri arbitror, qui hoc unquam fuerit consecutus, vt vllā rem in instanti perfecte planeq; imaginatione perceperit. Idem prorsus in iudicio sensus animaduertes. Illa enim quę oculorum nostrorum aciem citò ac celeriter transeunt, quod ex obstrepente, & omnia prosternente tormento illo, quod vulgo bombardā vocant, glans eiecta efficit, iccirco videre nō possumus: quoniam nobis non datur id tempòris, quod iudicium pustulat oculorum. Atq; istud, quod de videndi virtute protulimus, quiuis etiam audiendo, odorando, gustando, & tangendo experietur. iis addere possemus ea, quæ in tractatione de communi sensu, & in phantasię definitione in iii. de Anima ab Aristotele scribuntur, nisi hæc omnia fusè, & apertè in Disputatione nostra fuissent explicata. istud solùm subiiciemus, quod sententiam nostram maximè confirmabit, nempe Aristotelem in CXLVI. cōtex. cum vellet ostendere, quo pacto Communis sensus in vno, & eodem tempore de diuersis simul, & contrarijs sensibilibus iudicat, vsum eodem prorsus fuisse modo loquendi, quem in xxiii. & xxiiii. contex. tertij de Anima commentarii paulo ante perspeximus. Dixit enim communem sensum in tempore inseparabili ac indiuiduo simul diuersa, & opposita sensibilia cognoscere. Qui deinceps in fine libelli de sensibus, & ijs, quæ cadunt in sensum, apertissimè declarauit, quid pro tempore inseparabili, ac indiuiduo intelligere debeamus. ibi

enim

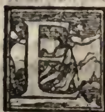
enim eadem mota difficultatē nos anima du er tit, ut pro tempore indiuiduo, tempus interpretemur, quod totum continuum exiſtat; in quo quidem communis ſenſus de pluribus, ac diuerſis ſenſibilibus iudicium ſimul ferre poteſt. Quam eiuſmodi verborum explicationem, & loquēdi genus ſi à me iterum confirmari deſideras, affero eundem tibi Philoſophum in v. ac x. libro Primæ Philoſophiæ, vbi per tempus indiuiduum minime inſtans, ſed tempus vnum actu continuum accipi manifeſtò perſpexeris. In v. cap. de vno, cum dixerit, illud verè ſecundum naturam eſſe continuum, cuius eſt vnus motus, qui ſit vnus motus ſubiungens ait. *vnus autem is eſt motus, qui indiuiſibilis eſt, atq; indiuiſibilis tempore.* Quod iterum in x. libri initio declarans eadem propè verba habet, & inquit de continuo ſermonem habens. *Tale autem eſt ex eo, quia motus eſt unus, & indiuiſibilis tempore, atq; loco.* Quamobrē ego hanc ingenioſam me hercule, & veram ſummi Peripatetici, ac ſingularis Doctoris mei de intellectione noſtra ſententiam ſatis peripateticè ac firmè bis à me defenſam fuiſſe crediderim. Et quanquam hic locus quibusdam doctis viris perdifficilis eſſe videtur, neq; ii adeò facile adduci poſsint, ut credant, hanc veram & germanam Ariſtotelis de hac re ſententiam eſſe, cum hic alibi ſenſiſſe aliter videatur: ego tamē nunquam eiuſmodi opinionem mihi deponendam puto. Nam cùm ea, quæ in x. Ethicorum libro cap. iiii. vt aliàs notauimus, à Philoſopho ſcribuntur, vbi viſionem, & voluptatem fieri in inſtanti, aſſerere videtur; tum illa, quæ in vii. Phyſicorum habentur de intellectus noſtri habitibus, ac ſciētiæ adeptione, paululum ſemper nobis officere & obſtare duxi. Alexander Pancius, Nobilis Ferrarienſis Academię Philoſophus, qui ob præclaram eruditionē, incredibilemq; illius erga me beneuolentiam ſummopere à me diligitur, & obſeruatur, cum iii. Animæ librum interpretando ad hunc locū perueniſſet, duo paulò ante à nobis adducta capita pro contraria opinione magna fundamenta eſſe putauit. Sed aliàs nos diximus, in ſenſus actione, & aliarum animę potentiarum, quæ cognoſcendi facultatem habent, duo eſſe à no-

bis considerāda. prior est obiecti motio, quod imaginem sui & speciem virtuti cognoscenti offert, hancq; illa ad agendū excitat; quod quidem in instanti fit, temporisq; momento. Atq; Philosophus in initio iiii. cap. x. Ethicorum libri de eiusmodi loquens obiecti motione, visionem, ac voluptatem fieri in tempore negauit: nam color, & delectabile statim subitòq; mouent videndi vim, & appetendi; istasq, deducunt ad actum. Alterum verò, quod nos animaduertere oportet, est eiusmodi obiecti cognitio, quę ab anima proficiscitur; atq; hæc absq; temporis spatio perfici nequaquam potest. Alter præterea vii. Physicorum locus ita explicandus nobis quidem videtur. Nam Aristoteles à xvii. vsq; ad xxi. particulam, si ij quatuor contextus diligenter à nobis perpendantur, ad id præsertim intendit, ut probet tum corporis, tū animi habitus non esse alterationes, nec propriè ac per se alteratione fieri, primùm, quia sunt perfectiooes; deinde verò, quoniam ex eorum sunt numero, quæ ad aliquid dicuntur: perfectiones enim non sunt alterationes, nec ea, quæ ad naturam & perfectionem suam tendunt, alterari, sed potius fieri id, quod verè debent esse, dicuntur. Item ea, quę dicuntur ad aliquid, dū fiunt, alterationem minime patiuntur: immo verò, cū hæc insint in aliis, neq; se ipsis constent, nec alteratio in iis, nec ortus, neq; mutatio p se esse omnino potest: sed aliorū hæc alterationes, mutationesq; per accidēs sequuntur. Et ita tum corporis, tum animi virtutes quadam facta in sentiendi, & appetendi parte alteratione nascuntur. Quare Philosopus hìc præcipuè de habitibus sermonē habet; de quibus (ut mea fert opinio) aliud est loqui, ac de actionibus, quæ illos pariunt, vel ex eis deinde nascuntur. Quod si instaueris, in xx. contextu de eo actu loqui Philosophum, qui scientiam gignit, & ab hoc paulò post proficiscitur, respondebo, ex verbis Philosophi in hoc loco minime deduci posse, in instāti fieri intellectionem; sed nos hinc illud tantùm apprehendere, cùm actum, quo scientiam intellectus noster assequitur, tum eum, qui à scientia iam parte deinde fluit, neq; alterationem dici posse: quippe quòd

eiuſmodi fiunt actus nulla intellectu prorſus affecto paſsione: ſed ſi qua eſt mutatio, ea quidem præceſsit in corpore: nam, cum ceſſant corporis noſtri motiones, & appetitus cõquieſcunt effrenatæ libidines, mẽs noſtra ſapere incipit pro prijsq; muneribus fungitur.

QVID SIT PRIMO COGNITVM AB *intellectu noſtro in ſimplici rerum cõprehenſione.*

Cap. X.

EX ijs, quę hucuſq; concluſimus, nobis perſpicuum eſſe poteſt, quid ſit illud, quod primò ſe offerat intellectui noſtro in ſimplici comprehenſione rerum; in hac enim præcipuè dubitarunt interpretes Ariſtotelis, cuius nam rei primò notitiam conſequamur. Verùm nos varios intellectus noſtri mores animaduertentes omnem hîc facilè difficultatem reſcindemus, & ſubitò amplexabimur veritatem. Intellectus igitur noſter cum non eundem ſemper morem ſeruet, ſed aliquando à nobis conſideretur ea ratione, qua ſenſui coniunctus eſt, ac eius terminus appellatur; aliquando verò ut intellectus, ac in ſe permanens; atq; hac iterum ratione modò rudis & omnium penitus formarum expers, modò ſcienti ſimilis à nobis conſpiciatur, profectò in triplici hac conſideratione ad eandem ſemper rem, tanquã ad obiectum primum, non mouetur. Atqui cum ſenſus, qui cum primum ortus eſt, à generante diſtinctam eorum, quæ ſentiuntur, notitiam eſt conſecutus, primò in ſenſibile per ſe propriumq; feratur (communia enim ſenſibilia medijs proprijs iudicãtur) ac inter propria tangibiles qualitates, quod ſenſus tactus primus eſt omnium, & inter eas, quas actiuas vocant, atq; ex duabus actiuis caliditatem, validiorem ſanè, primò cognoſcat; eadem, ni fallor, ratione intellectus noſter, quando, ſe ſe inflectens ad ſenſum, ac tanquam terminus huius, ad percipiendas res excitabitur, ſingularis, atq; compoſiti, & inter hæc calidi in primis cognitionem attinget. Quòd

si intellectum nostrum perspexeris, quando rudis & expers est, nec multum adhuc in disciplina, & vsu rerum exercitatus, tunc sane in stupida illa confusaq; cognitione initio magis vniuersalia in plurimis apprehēdit: quod hęc eum prius, & fortius, quàm minus vniuersalia commoueant, cum sæpe ac sæpius ferierint sensus nostros. Quod pueri iam balbutientes apertissimè nobis ostendunt, qui omnes homines, patres, & omnes fœminas vocant matres. Eo enim tempore tametsi vera pariter rei forma accidentibus eis valde communibus inuoluta in phantasiam delata est: attamen tunc propter eam, quam diximus ignorantiam, & experientiam nō dicam, eam nec phantasia, nec intellectus noster percipere distinctè possunt. Cum intellectus verò noster singula factus, & scientis habitum, ac vltimam adeptus fuerit perfectionem, eo quidem tempore distinctè pleneq; veritatem rerum perspiciet, atq; in veram, & propriam rerum formam specialissimam nimirum speciem, tanquam in perfectissimum obiectum primò deferetur. Has tres me hercule conclusiones ex Aristotelis dictis elicere debemus, easq; tenere constanter permittentes principes Latinorum de hac re inter se digladiari, si id velint nimium agere pertinaciter. Reliquum est, ut videamus, quot sint habitus intellectus nostri, & quę sit eius felicitas, vt deinceps ad alterum intellectum, Agens qui dicitur, deueniamus.

DVO ESSE HABITVS GENERA INTELlectus, *& quæ sit uera hominis beatitudo ex sententia Aristotelis.* Cap. XI.

VM dixerimus intellectum nostrum scientis instar habitum sibi comparare, debemus animaduertere, duo esse habituū genera, quibus deinde menti nostræ duo etiam nomina imponuntur. Porrò habituum varietas ex rerum diuersitate oritur, quibus nos intelligendo incumbimus: aliæ enim actioni nostræ subiiciuntur, oriunturq;, ac intere-

unt, & possunt aliter se habere: quædam verò aliæ subiectæ tantùm contemplationi necessariæ ac sempiternæ dicuntur. Profectò ad iis omnibus incumbendum intellectus noster æqualem à sui ortus initiis propensionem & facultatem habet. Ceterùm cum priorum habitum acquisierit, Practicus dicitur à Peripateticis: quemadmodum cùm posteriorum rerum habitum sibi comparauerit, Speculatiuus nuncupatur. Practicus bonum sibi pro fine constituit, & licet aliquando in veri indagatione versetur, id tamen boni, & actionis gratia considerat, quare consilio & deliberatione vtitur, & huic inseruit, obsequiturq; voluntas: speculatiui autem intellectus finis est veritas, quæ nullam penitus actionem respicit. A nobis præterea sciendum est, hæc duo habituum genera plures subiectas sibi species habere. Siquidem practicum omnes eas virtutes, quæ dicuntur morales, atq; ex consuetudine comparantur, & insuper prudentiam & artem continet; quanquam ars à prudentia seiungitur, quòd illa faciendi, hec verò sit agendi principium. Speculatiuum vero disciplinas eas cõplectitur, quæ ex doctrina maximè gignuntur, ab eaq; suscipiunt incrementum; quæ idcirco, ut ait Philosophus, multum experimenti, ac temporis postulant. De quibus omnibus Aristoteles in Ethicorum libris ita luculenter, copiosè, doctèq; pertractauit, ut nihil supra efflagitare possis ab homine omnium disciplina morum eruditissimo. Homo verò cum est habitibus practicis exornatus, & viuit secundũ eos ac operatur, humana fruitur felicitate, quæ homini ea ratione, qua homo; & ciuilis est, conuenit. Atqui cùm fuerit speculatiuos adeptus, eis vtens vitam perfecto nobiliorem, ac beatiorem degit: quippe qui naturam tunc humanam transcendere, & ad diuinarum mentium nobilitatem popè accedere videtur. Nam quamuis vtroq; habituum genere, rectè agendi nimirum, & contemplandi, nos similes Dei Opt. Max. eiq; amicissimi reddamur; id nihilominus contemplatione magis, quàm actione consequimur. Si qui autem Iuuenes appetunt hanc vltimam Aristotelis felicitatem adipisci, ad eam minime peruenire poterunt, nisi prius eos sibi habi-

tus comparauerint, qui practici, & virtutes moris dicuntur. Vt autem virtutibus, ac bonis moribus imbuantur adolescentes, eis operæ precium est (quod item Socrates Philosophorum sanctissimus in Phædone præcipiebat) appetitus omnes & animi perturbationes coercendo in prima adolescentia assuescere bonis operibus. Quod facilè consequentur, si assiduè proborum, & Eruditorum Hominum vtentur familiaritate, & eorum præcepta seruabunt, vestigiaq; persequentur. Ita mehercle deinceps ad speculandi studia conferre se poterunt, & adeò in eis proficere, ut tandem ex ijs naturalibus & caducis formis ea ratione, qua motionis termini dicuntur, & substantiæ sunt, nec non bonitatem participant, ad summum totius mundi opificem Deum suæ mentis aciem erigere valuerint, eumq; contemplari, vt est actus omnium quàm simplicissimus, nobilissimus, perfectissimus, & est causa efficiens, forma, & finis omnium rerum; nec non vt sua scientia, longè nobilior nostra, est ipsius substantia, ac immortalitas, & vita sempiterna; ac quemadmodum solum se ipsum intelligendo omnia quoq; alia intelligit, ac producit, non Naturæ modo, aut vlla coactus necessitate, sed ex sola maxima sua bonitate, ac electione, quæ quidem est altior nostra, & ei plurimum antecellit, & ab ipso met Deo solùm est comprehensibilis: qua eadem admirabili quadam lege, & ordine, summaq; iustitia administrat vniuersum orbem, temperat, moderatur, perpetuoq; conseruat. Hæc est postrema summaq; hominis beatitudo, quam nouit Aristoteles, de qua in XXXIX. particula XII. primæ Philosophiæ mentionem egit, ibiq; hanc paruo in nobis tempore durare asseuerauit. quod sanè euenit, quia istam solùm in senectute post multas vigilias, & lucubrationes consequimur. Et si quis mallet Simplicij, & Auerrois figmento potius adhærere, illudq; iterum confirmare, quoniam minus exacta, & perfecta videatur eiusmodi cognitio, quam Dei Opt. Max. nos diximus adipisci ex ijs caduci formis, & inferiorum, ac superiorum corporum latione; ac talis iccirco notitia nequeat nos felices ac beatos efficere; huic notandum est quod in fi-

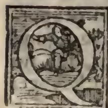
ne

ne primi de partibus Animalium Philosophus animaduertit. Quanquam enim nos Dei Opt. Max. ac aliarum Beatarum Mentium leuem, & modicam notionem consequimur: nihilominus, tanta est æternarum substantiarum nobilitas, atq; præstantia, ut parua & mediocris earum cognitio tàm mira & incredibili nos afficiat delectatione, ut eam perfectissimæ, & exactissimæ harum caducarum rerum scientiæ anteponamus, nosq; ob illam felices ac beatos arbitremur esse, perinde ac amantes, qui ex puellarum suarum, quarũ amore feruent, sola facie & conspectu se beatiores fieri prædicãt, quàm si aliam quamuis mulierem totam contrectare totaq; frui possent. Futilis autem omninoq; commentitia est illa Auerrois & Simplicij beatitudo, quam asserunt, nos adipisci, cum intellectus Agens, vt forma, Potentia intellectui coniungitur: propterea quòd intellectus noster absq; phantasmate nihil intelligere potest, ut satis superq; in priori libro mõstrauimus. Neq; ipse legi, aut audiui vllum vnquam inuentum fuisse hominem, qui in hoc vitæ statu aliquam huius inferioris, vel superioris mundi formam (Dei Opt. Max. diuina miracula excipio) sine eius phantasmate vel rectè, uel obliquè eam referente intelligere potuerit. Quod item Beatus Thomas, cùm ut summus Philosophus, cùm ut Theologus omnium præstantissimus asseuerauit in ea Quæstione præsertim, quam de uita contemplatiua egit. vbi ad secundum quinti Ariculi respondens argumentum hæc habet. *Contemplatio humana secundum statum præsentis uitæ nõ potest esse absq; phãtasmatibus: quia connaturale est homini, ut species intelligibiles in phãtasmatibus uideat, sicut Philosophus dicit in iii. de Anima: tamen intellectualis cognitio non consistit in ipsis phantasmatibus, sed in eis contemplatur puritatem intelligibilis ueritatis. et hoc non solùm in cognitione naturali, sed etiam in eis, quæ per reuelationem cognoscimus.* Sed præter hęc si Aristoteles, cuius hic veram pręcipuè sententiã inquirimus, vltimam felicitatem nostram, quę contemplatiua dicitur, in illa Agentis, ac Potentia intellectus coniunctione posuisset, non dixisset in x. Ethicorum libro, cũ propriam de hac re sententiam profert, nos potiri aliquando

huius

huius felicitatis, quæ ex contemplatione oritur: quoniam aliqua insit nobis Deorum operationis similitudo: nec pau lo post etiam in hac beatitudine latitudinem vllam cõstituisset dicens. *Quousq; igitur contemplatio se se extendit, eousq; se se extendit & felicitas ipsa: & quibus contemplatio magis inest, iis & felicitas magis inest, non per accidens quidem, sed per ipsam utiq; contemplationem.* Etenim si intellectus noster beatus euaderet, cum ei Agens, vt forma, coniunctus esset, tunc eius quidem intellectio similis quoquo modo immortalium Deorũ operationi non diceretur, sed eadem prorsus esset: quoniam se ipsum tantum intelligendo æquè ac Beatæ Mentes, omnia quoq; alia comprehenderet, neq; hic homo magis, & ille minus felix diceretur, cum æqualiter omnes beati essent: quippe qui intellectum Agentem pro forma adepti fuissent, qui eodem professò modo in omnibus copulatus esset cum intellectu potentia. Iam verò, cũ hæc omnia explicauerimus, quæ ad intellectum nostrum per se spectant, reliquum est, vt alterius intellectus, qui vocatur Agẽs, siue actus, attingamus contemplationẽ, & ostendamus, qua adductus ratione hunc introduxerit Aristoteles, & quam hic nobis vtilitatem præstet, & quæ sit natura huius atq; substantia. Quæ sanè omnia eo ordine, ac methodo à nobis fuerint explicanda, quam videmus Philosophum obseruasse.

QVA COACTVS NECESSITATE INTRODVXErit Aristoteles Agentem intellectum quid hic conferat intellectui Potentia, & quàm diuersam ab eo naturam ac substantiam habeat. Cap. XII.

QVoniam sæpe ac sæpius asseuerauimus, intellectum nostrum, priusquam intelligat, nullum omnino habere actum, & nihilominus posse actu omnia euadere, necesse est, vt aliquod reperiatur agens, quod eiusmodi potentiam intellectus nostri deducat in actum. Sicut enim in naturali omni generatione, siue re corporea est alterum, quod materiæ ra-

tionem

tionem habet, & est potentia omnia illa, quę in eo genere fiunt, alterum verò, quod est causa efficiens, perinde vt ars, omnium eorum, quæ potentia inerant in altero, quod materies appellatur: ita sanè in Humana Anima, in qua incorporea, siue (ut iuniorum verbo vtar) spiritualis quædam generatio conspicitur, necesse est vtrunq; horum inuenias, alterum nempe intellectum, qui materię respondeat, & fieri possit omnia, atq; alterum, qui econtra omnia possit efficere, cũ agentis rationem habeat. Iam verò, vt planè videamus, quo pacto agat hic intellectus Agens, & quæ sit natura eius atq; substantia, à nobis aliud est repetendum, quod supra crebrò notauimus. Sæpe diximus, intellectui nostro, si intelligere velit, operæ precium esse, aliquod semper phantasma contemplari, quod pariter eodem tempore à phantasia comprehendatur: nisi enim intellectus noster à phantasmate moueatur, nihil omnino agere per se ipsum potest. Atq; istud in harum non modò formarum, quæ intereunt, & oriuntur, sed etiam in immortalium substantiarum, & actuum intelligentia necessarium semper esse constanter asseuerabis; permittesq; Simplicianos ea, quæ velint, cõminisci, cum multis non modò sententiis Aristotelis, sed etiam cuiuscunq; hominis experientia omne eorum figmentum penitus euanescat. Cum autem phantasma ab externis rebus proficiscens cum omnibus pariter indiuiduorum conditionibus in phantasiæ organo, quod statuit esse cor Peripateticus magnus Alexander, recipiatur, perq; illud extendatur, intellectum commouere nequit, nisi prius fuerit expoliatum omnino eiusmodi conditionibus: quippe quod materiale phantasma immaterialem intellectum mouere nunquam posset, cum nulla inueniatur inter rem materialem & immaterialem proportio. Quare necessium est, aliquod habeamus efficiens, quod phantasma ab omni materiæ conditione seiungat, quò sui specie excitare queat intellectum. Quoniam verò hoc agẽs phantasma reddere debet immateriale, idcirco necessum est, vt immateriale etiam, & ab omni penitus potẽtia separatum eiusmodi sit efficiens: propterea quod si vlla huic potentia

admisceretur,

admisceretur, nunquam phantasma à materię appendicibus, & ab omni potentia segregare posset. Præterea cum materialis res quicquam agere in re immateriali nequeat, quoniam nulla, ut diximus, inter has proportio reperitur, eiusmodi quidem agens, dum phantasma efficiet immateriale, re vera nihil in eo gignet, sed illud tantùm reddet intelligibile. Talis igitur intellectus Agens (ex ordine enim intellectuum sumas oportet efficiens istud, quod à nobis indagatur) ea sanè ratione se gesserit. Siquidem hic materiatas partes, quæ vniuersalem formam in phantasmate delitescentem obscurant, segregando, ita illud collustrabit, ut immateriale, ac intelligibile euadet, poteritq; tunc sui specie, intellectum nostrum commouere. Porrò ab intellectu Agente phantasma nihil noui accipit, sed solùm hoc habet, ut modò intelligi valeat, cum prius tale minime esset: eiusmodi enim agens, veluti habitus phantasma respicit, & habitus quidem, vt lumen, ait Aristoteles. Quæ me hercule comparatio si rectè, & diligenter consideretur, euanescent omnes difficultates, quas hoc in loco mouere interpretes solent. Nempe ut lumen perspicuam coloris partem illuminans, colorem non efficit, sed eum solùm talem reddit, vt videri queat, itaq; sola præsentia est ei ratio ut habitus, oculum sui specie commutandi: eodem sanè modo intellectus Agens vniuersalem formam in phantasmate à singularium conditionibus adumbratam suo illustrans splendore, idq; sola præsentia præstans, eam minime gignit, sed solùm intelligibilem efficit, estq; ut habitus quidam phantasmatis, qui non verè agit, sed est solùm agendi ratio, æque ac citharam pulsandi ars, quæ verè pulsare nō dicitur, sed illa est, cuius beneficio citharedus operatur. Hac me hercle ratione suo fungitur munere intellectus Agens, qui tametsi phātasmatum gratia nobis tributus esse videtur, magis tamē ob ipsam intellectionem eum nos possidere credendum est: nam mediis phantasmatibus suum beneficium in intellectum potentia confert. Namq; phantasma ea quidē ratione, quòd ab Agente illuminatum est, excitat intelle-

ctum nostrũ, huncq; deducit ad actum, qui deinde sic à phã-tasmate commotus vi & natura propria rem percipit intelligibilem. Etenim cum intellectionis nostræ duę sint causæ, nempe intellectus Agens, atq; phantasma, eam intellectui Agenti tanquam principali & potiori causæ, acceptam referre, opus est, quanquàm medio phantasmate, quod est secunda causa, eandem præstet. Hic igitur intellectus, eiusmodi porrò ratione vocatus ποιητικός, & ἐνέργεια, omnia potest efficere, ea nempe, quæ potestate sunt intelligibilia, actu efficere intelligibilia; quemadmodum ex altera parte intellectus Potentia tàm materialia, quàm ea, quæ sunt à materia separata, spirituali, siue incorporea quadam ratione euadere potest. Iam verò ex iis, quæ diximus, satis facilè patere potest, quæ intellectus Agentis natura sit atq; substantia: quippe qui simplicissimus, & purissimus est actus: est enim substantia (vt inquit Aristoteles) existens actus, idem penitus cũ ipsius met actu scientia, atq; se ipsum perpetuò & semper intelligit, & ab omni omnino est materia, potentiaq; separatus, ac immortalis. Quamobrem tantùm abest, ut ex eiusmodi intellectu, & altero, quem posibilem appellamus, huma na anima constituatur, ut potius alter maximè opponatur alteri. Siquidem intellectus noster, qui posibilis dicitur, secũdum naturam propriam est pura nudaq; potestas, estq; animæ nostrę particula, quæ recipiendo species rerum intelligit, neq; se ipsum nouit, nisi per accidens, videlicet dũ aliá percipit; & si aliquando etiam circum substantiam propriã se ipsum conuertit, hoc quidem raró, & non semper consequitur; propterea nec loco, neq; subiecto à cęteris partibus animæ nostrę separatus est. Quæ quidem omnia, vt naturę intellectus Agentis paulò ante explicatæ maximè aduersentur, cuiq; Peripatetico diligenter inspicienti manifestũ erit. Quamuis autem animam nostram ex intellectu Agente, & Posibili constitutam esse negauerim, non ob id tamen inficior, aliquam in anima nostra inesse compositionem: sed illud tantum assero, ex posibili, Agenteq; intellectu substantiam vnam, tanquam ex duabus partibus veris, & assentiali-

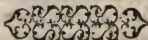
bus

bus (quod aiunt) minime conflatam esse. Aristoteles enim dixit, Quoniam in omni natura (pro qua nos intelligimus naturalem generationem, & rem corpoream) alterum inuenitur, quod est materia, & potest omnia fieri, alterum verò, quod omnia potest efficere: ita necesse est in anima, scilicet in spirituali generatione, & re incorporea has duas inesse differentias. Non dixit Philosophus partes: hoc vtiq; sciuisset pronuntiare, cum ei nomen partis maximè familiaris esset. Ad hæc Aristoteles intellectum Agentem lumini similem esse dixit: lumen verò num visus, aut coloris vnquam partem vocaueris? color enim ex diaphani, ac opaci mistione constat. Quanquam memini aliàs, Benedictum Mansolium omni doctrinæ genere, & eloquentia valde excellentem virum, ac mei amantissimum, cum aliquot, qui tunc Ferrariæ Madium audiebamus, & nobilis, & eruditi Horatii Malecutii domum nos exercendi gratia sępe conueniremus, colorem eiusdem esse naturæ cum lumine, ex sententia Aristotelis sasatis doctè, & ingeniosè, ut omnia consueuit, in disputatione quadam sustinuisse. Verùm, vt ad rem redeam nostram, quid cogit nos, Agentem intellectum animæ nostrę partem decernere, tametsi efficientis munere fungitur? non ne in naturalibus, & corporeis similiter rebus agens à patiente distinguitur? mas enim & fæmina inter se agunt, & patiuntur; & nihilominus duæ sunt inter se diuisæ substantiæ. Atqui statuas, intellectum Agentem esse partem animæ nostræ, & videas quæso, deinde, quid consequatur. Etenim cum hic sit purissimus actus secundum substantiam, & se ipsum semper intelligat, non ne pretiosissimos optimosq; in nobis thesauros haberemus, qui attamen nos laterent? Et quam legitimam pro Aristotele habere posses execusationem, qui toties Platonem reprehendit, quòd ideas omnium rerum in nobis inesse voluerit? illud verò nos parum compellere videtur, vt scilicet intellectum Agentem animæ nostræ partem confiteamur, quoniam huic cum intellectu potentia ea conueniant, esse nimirum separabilem, immistum, & impatibilem. nam pręter hæc tot deinde rationibus ab eo distingui-

tur, ut nullo modo cum eius natura cohærere posſit.hic enim ſcilicet intellectus noſter ſecundum ſubſtantiam propriam eſt pura nudaq; poteſtas: ille verò nimirum Agens, eſt purus, ac ſimplicisſimus actus:hic aliquando intelligit,aliquando non intelligit: ille in intelligentia ſemper verſatur: hic ſi aliquando cognoſcit naturam propriam, id ſumma cū difficultate, & argumento quodam obliquo conſequitur: ille perpetuò ſe ipſum percipit,ac intuetur, cum eius ſcientia ſecundum actum ſit eiusdem natura atq; ſubſtantia:hic à ſenſu, & altrice anima nequaquam loco, & ſubiecto diſiungitur: ille verò ab omnibus animæ partibus, materia omnino ſeparatus eſt. Atq;, ut illud,quod maximè vrget, non prætereamus, ſi intellectum Agentem partem animæ noſtræ tenueris, arduum ac difficillimum tibi erit, cauſam reddere propter quam Ariſtoteles, cum in xx. tertii de anima contex. ſolùm ſeparatum,ſolùm immortalem, ſolùm perpetuū eſſe affirmauerit.Poſtea quam enim Philoſophus in xvii. & xviii. contex. neceſsitatem, ac officium & munus intellectus Agentis aperuit, & deinceps in xviiii. particula oſtendit, quæ huic cum Poſsibili intellectu cōueniant,incœpitq; naturam eius, & ſubſtantiam explicare, tandem in xx. contex. inter vtrunque diſcrimen ponit, & Agentem ab intellectu potentia ſeparando,perficit naturæ, ac ſubſtantæ illius explicationem. Quamobrem nulla alia ratione exiſtimare poſſumus, Agentem, intellectum ſolùm ſeparatū, ſolumq; immortalē atq; perpetuum vocatū fuiſſe à Philoſopho, niſi quia eū tunc cū intellectu potentia,qui etiā in nobis ineſt, & noſter eſt proprius, comparauerit. Quippe mendax fuiſſet Ariſtoteles, ſi abſolutè locutus eſſet, cum præter Agentem alii diuini pariter intellectus, ſeparati, immortales perpetuiq; reperiantur. Mirum tandem, ac quaſi nefandum eſſet,quòd Ariſtoteles intellectum noſtrum voluerit eſſe eternum, ac immortalem, & de eo eiuſmodi nunquam voces protulerit,cum in eius pręſertim diſputatione verſatus eſt; quas nihilominus de intellectu Agente,de materia prima,de corpore cœleſti,de prima illud mouente Cauſa, ac cæteris beatis mentibus apertè palamq; pronuntiauit. Age verò

quispiam me intorroget, quis sit eiusmodi intellectus Agẽs, cum eum nullam animę nostræ partem esse, decreuerim: Equidem vnà cum Alexãdro Præstantissimo interprete Aristotelis, respondebo, hunc esse Deum Opt. Max. cui quidẽ sententiæ maximè suffragari videntur ea dicta Aristotelis, quæ supra iamdudum à nobis adducta fuerunt: solus quippe summus ipse mundum arcens, & continens Deus omnia efficere potest, quæ intellectui agenti tributa sunt. Illa prætere rea verba, quæ significant, Agentem secundum substantiam esse existentem actum; cuius scientia sit eiusdem substantia, semperq́; , ac perpetuo seipsum intelligere, ac solùm separatum esse, solùm immortalẽ, atq; perpetuum, in Deum Opt. Max. præcipuè conueniunt, & ad summam eius præstantiam, singularemq́; perfectionem aptissimè quadrant. Quibus hanc satis firmam subiungere rationem possumus. Cum intellectus Agens debeat ab omnibus conditionibus, & appendiculis materię, & ab omni potentia phantasma separare, necessario opus est, eum ab omni materia remotum esse, ac potestate, nec non vi ac natura propria esse intelligibile, si cætera hunc participiando ab eo reddi debent intelligibilia. Tantæ verò perfectionis, atq; virtutis solus est omnium Princeps, ac moderator Deus, & huic solùm eiusmodi officium demandari potest: nam reliqui diuini intellectus omnis omnino potentię non sunt expertes, cum eis saltem admisceatur potentia intellectus possibilis, de qua supra locuti sumus. Hac profectò ratione hic intellectus, quem Agentem communiter vocamus, in xviiii. tertij de Anima contextu νοῦς τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνέργεια ab Aristotele dictus est, quæ præcipuè Deo Opt. Max. verba conueniunt. Et quanquã in nonnullis libris Basileæ impressis gręcè legitur ἐνεργείᾳ; at tamen illi, qui deinde millesimo Quingentesimo Trigesimo nono Basileę item impressi sunt, atq; contextus Aldi Manutij, Pauliq; eius filii, nec non ille, quem Philippus Iunta correctum à Nicolao Leonico Florentiæ impressit anno salutis nostræ Millesimo Quingentesimo vigesimo septimo verba græca sic habent, καὶ οὗτος ὁ νοῦς χωριστὸς, καὶ ἀμιγὴς,

καὶ ἀπαθὴς τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνέργεια. Hæc igitur noſtra eſt de intellectu Agente ſententia, contra quam, non me latet, multis rationibus occurri poſſe, quæ ſatis eam infirmare ac frangere videntur. Quare illas nos diluere oportebit, ut firma ſtabilisq; noſtra permaneat opinio. Verùm antequam attingo eas diſſoluere, operę precium eſt Ariſtotelis diligenter locos perpendere, qui priori ſententię noſtrę, quam de Potētia intellectu protulimus, aduerſari videntur. Atq;, vt recto ordine progrediamur, hinc tertii libri ſumemus exordium.

AD COSMVM MEDICEM FLORENTINORVM, AC SENENSIVM DVCEM Præſtantiſsimum,

IVLII CASTELLANII FAVENTINI IN TERTIVM LIBRVM de Humano Intellectu Procemium.

IRVM quondam viſum eſt, OPTIME DVX, Quibusdā huius noſtræ ętatis Doctis, & Eloquētibus Viris, quòd plures ijs noſtris temporibus, quàm par eſſet, Iuris Ciuilis arte contempta, in quo præcipuę ſita ſunt præſidia ad ſummos omnium honorum, & dignitatum gradus conſequendos, ſe ſe dedant ſtudiis Philoſophiæ, in ijsq; pręſtare omni cura, & diligētia contęndant. Et propterea conati ſunt eiuſmodi Homines ſatis longo, & eleganti ſermone imminuere gloriam, & dignitatem Philoſophorum, ijsq; anteponere Iureconſultos, & ſummis laudibus legum doctrinā vſq; ad cœlum extollere, vt omnem in poſterum iuuētutem à clariſsimis Philoſophiæ ſtudiis auocarent, eamq; ad Iuris Ciuilis diſciplinam adducerent. Ego verò contra deplorandam eſſe arbitror miſeriā & calamitatem noſtrorum temporum: quòd adeò quæſtu & auaritia corrupta & deprauata ſint omnia, ut pauci admodum hac noſtra ætate reperiantur, qui ad ſacra Philoſophiæ ſtudia ſe conferant, aut ſaltem in ijs multum excellere nitā-

tur:

tur: quippe ferè omnes, siue adolescentes, siue prouectiores ætate, ad Iureconsultorum libros, tanquam ad pecuniæ, & opum vastissimum mare deferuntur, in quo sępe ac sępius toto se animo, & corpore ingurgitant. Quibus si aliquando obieceris, illud studiũ eos sibi delegisse, quod illiberalis quidem laboris, fastidii, ac satietatis est plenum, & omnis omnino est eruditionis, elegantiæ, & delectationis expers; ij tibi responderint, se se veram sequi philosophiam, atq; in optimo laudis & gloriæ studio versari; cum ex vna Iuris Ciuilis exercitatione quàm plurimum lucri faciant, & amplissimas sibi fortunas, & opes comparare possint: nos enim addent in ea incidimus tempora, quibus quæ homines arant, nauigant, ædificant, pecuniæ omnia parent. Quorum sanè responsum cuipiam fortasse dignum excusatione videbitur, qui multorum Principum huius temporis animũ, & mores animaduertet: ij enim cum diuitias ita colant & venerentur, ut summum in eis bonum ponãt, quasi venalis sit emenda felicitas, nullũ mirum videri debet, si deinde plerique alii, qui ab eiusmodi Crœsis Midisq; gubernantur, cum omnia quæstui haberi videant, ad hunc solum intendant oculos, & eius gratia illiberalibus & sordidis interdum se se artibus tradant: nam, vt præclara ea docemur sentẽtia, Corrupti sunt, deprauatiq; mores admiratiõe diuitiarũ. Scio autẽ illos, qui nostro imperant tẽpore, si in TE, PRAESTANTISSIME COSME, tanquam in speculo, rectam viuendi rationem intueri vellent, nunquam sanè diuitias, quæ ne vllo quidem tempore sui extingunt cupiditatem; quòd, ut aiebat Solon,

Haud est finis opum fixus mortalibus ullus;

tanto amore, & obseruantia prosecutores esse: sed illas hac solùm ratione curaturos, quò eis ad liberalitatẽ, & magnificẽtiam, ac ceteras virtutes exercendas satis cõmodè vti possent. Tu enim pecunias & opes, quas & largissimę fortunę manus & singularis tua virtus ac diligentia quotidie Tibi tribuerũt amplissimas, tanta semper moderatione animi, ac æquitate suscepisti, easq; ita prudenter, & magnificè distribuisti, vt, quemadmodum in aliis virtutibus, quæ ad morum attinent

probitatem

probitatem, huousq; superasti Cæteros Illustres & Clarissimos Viros, ita in hac largiendi, quæ est valde præstans, atq; laudabilis, parem certè habeas neminem. Verùm, ut redeã ad hanc turpissimam lucri iam inueteratam, & animis infixã cupiditatem, cum ex hac multa mala & incommoda proueniant, illud maximè in primis dolendum est: quòd ab ea præstantissima quædam ingenia adeo corrumpuntur, ut cũ in liberalibus disciplinis, & nobilissimis Philosophiæ studiis maximè excellere, et summam ac immortalem sibi gloriam consequi possent, sese tota abdunt, atq; sepeliunt in artibus insatiabilis lucri, ex quo deinde fit, ut humaniores expolitiores literæ, optimeq; scientię magis indies senescant, breuiq; tempore ad nihilum venturę videantur. Huius verò prauę ac deterrimę cõsuetudinis si nobis causam perscrutari licet, hinc eam quidem, veluti è fonte, manasse arbitror: quòd raro admodum Principes horum temporum Philosophantur, aut consuetudine Philosophorum gaudent; etenim si Philosophorum congressibus, monitisq; oblectarentur, non ita mehercle omnia pro libidine gubernarent. Verùm se ipsos animaduertentes ministros esse Dei Opt. Max. electos ad curam habendam hominum, & eorum pacem, salutemq; tuendam, se ipsos in primis moderarentur, atq; componerent, ut deinde lege, quæ Regina est omnium mortalium rerum, & immortalium, nempe ratione, recta in eorum semper viua & imperante animo, suos regerent populos, & similes atq; carissimi summo Deo, cuius sunt iucundissimę, & magnificentissimę imagines, fierent. Illi .n. maximè decipiuntur, quod Tu optimè nosti, SAPIENTISSIME DVX, qui vanam prorsus & inutilem humano generi arbitrantur esse Philosophiam, etiam in priuati alicuius animo, veluti in cẽtro restrictam, ocio languescere, neq; in publicam se se aliorum vtilitatem transfundere: quippe quòd ea prodest compluribus, si huic aures adhibeantur, & multorum populorum mores conformat, eosq; conseruat in summa concordia & tranquillitate. Quod optimè intellexerunt Principes superiorũ ætatum, cum clarissimus ille vir Pericles Anaxagorę, Critias,

& Alcibiades Socratis, Syracusius Dio Platonis, Agesilaus, Cyrusq; Xenophontis, Lysiæ Thebani summus vir vnus omnis Græciç Epaminondas, Alexander ille Magnus Maximi Aristotelis, Cittiæi Zenonis Antigonus, Veteris Italię Primarij, quæ Magna Gręcia dicta est, Pytagoræ, Marcus Antoninus Procli, atq; Traianus Plutarchi Cheronei familiaritate & colloquiis maxime delectati fuerint, & ab eiusmodi Doctis ac Sapientibus viris artibus ac doctrinis omnibus expoliti, & agendi præcepta acceperint, & eloquendi. Verissima quippe, & aurea quidem est ea Platonis sententia, quam in iiii. dialogo de Repub. protulit, atq; à nemine, quod à quibusdam fit, vllo pacto reprehendi, aut irrideri potest. *Nisi enim, ut ibi Socrates inquit, philosophi ciuitatibus dominentur, uel ij, qui nunc Reges, potentesq; dicuntur, legitimè sufficienterq; dominentur, in idemq; ciuilis potentia, & philosophia concurrant; neq;, quod nunc fit, à diuersis duo hæc tractentur ingeniis, non erit ciuitatis, uel, ut mea fert opinio, hominum generi requies ulla malorum.* Quod sanè huius sapientissimi, ac Diuini hominis dictum ea potissimum ratione confirmatur. Siquidem ipsi philosophi, cum rerum assequendæ veritatis incredibili desiderio conflagrent, tandem ex iis corporeis rebus se se erigunt ad Dei Op. Max. contemplationem, qui est summum bonorum omnium summaq; iustitia: atq; cum eius notionē fuerint consecuti, facile deinde illis est ad veram iustitiam & bonum, summum & immortalem imitantibus Deum, populos, & ciuitates omnes redigere. Neq; enim aliter in ciuitates bonum introducere possumus, nisi, quid summum sit omnium bonum, mente comprehenderimus, ad cuius tantū exemplar humanas res debemus administrare. Tantū porrò vim habet, ILLVSTRISSIME PRINCEPS, ea philosophia, quæ propriè in contemplatione versatur, ad sedādas animi nostri perturbationes, ac iustitiam in primis, & cæteras deinceps morales virtutes adipiscendas, vt nihil supra dici, aut excogitari posit. Quid enim? si hæc elementa quatuor, si cæteras huius inferioris, & superioris mundi partes deprehenderimus, mira principis illius omnium Dei prouidentia

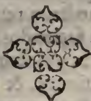
dentia sibi ipsis mutuò cedere, se ipsa diligere summa lege & regula moueri, summum in omnibus rebus ordinem æqualitatemq; seruare; non ne maximum & clarissimum lumen habebimus ad perspiciendam, colendamq; iustitiam, quæ humanas actiones moderari, & continere debet? quid? si nouerimus diuitias & opes haud per se ipsas expetendas esse, verùm ad aliud bonum ordinari perfectius, nec non earum cupiditatem violentissimam quandam esse & insatiabilem sitim, vbi alia vix reperietur, ac ratio, quę ad liberalitatē ac magnificentiam vtendam nos magis impellat, & adhortetur? quid? si perspexerimus indignam esse homine libero voluptatem, & beluarum propriam, ac omnium matrem, escamq; malorum, non ne temperantiam atq; modestiam in cunctis rebus amplexari conabimur? Similem profecto viam & apertissimam ostendit nobis philosophię contemplatio reliquas morales adipiscendi, & exercendi virtutes. Quā obrem satis iniustè, & nimis arroganter mihi fecisse videntur illi, qui philosophiam non modo Iuri Ciuili anteposuerunt, sed illam etiam tot verborum grauissimis contumeliis lacerarunt, ac tanta in eam vehementia & asperitate inuecti sunt; ut etiam si vilissima, ac deterrima artium, & scientiarum omnium hæc nostra esset philosophia, adhuc tamē istorum hominum furorem, & petulantiam vehementer accusare posses. Equidem in præsentia maledicta horum extinguere, ac tot commentitias futilesq; argumētationes reiicere nō decreui (alius enim alias dabitur opportunior respondendi locus) sed eos nunc tantùm rogādos, atq; etiam orādos duxi, ut, si veri sunt atq; legitimi, neq; potius (ut utar eorū verbis) nothi & Spurij philosophi, amicè ac beneuolè nobiscū agere velint, nec tātum odio & inuidia obcęcari permittant; atq; illud in primis animaduertant, quod eis aliàs obiectum est, nec adhuc planè sublatū, hoc nempe Ciuilis sui studium, quo ita se iactant atq; gloriantur, iudiciale esse tantum atq; forense, ac in regendis contractibus hominum, minimis inquā rebus, & obscurissimis solum versari. Neq; enim in Iureconsultorum Gymnasijs de aliis rebus, quàm de stipulatio-

nibus, de mutuis, de depositis, de hæreditatibus, de possessio nibus, & cæteris eiusmodi inextricabilibus, & exiguis rebus, quæ quotidie in controuersiam à priuatis hominibus vocan tur, assiduè disputatur. De moribus hominum instituen-dis, de acquirendis virtutibus, de formandis Rebus publicis, atq; gerendis, de sedandis bellis, de concilianda pace, de trã-quillitate & summa vrbium comparanda felicitate ne vllum quidem verbum habent. Hæc vero omnia ita apertè, & lu-culenter à philosophis nostris pertractata ferunt, vt nos verè philosophiam elegantissimis & aureis Ciceronis verbis ma-trem omnium benefactorum, beneq; dictorum, vitæ ducẽ, virtutis indagatricem, expultricemq; vitiorum, inuentricem legum, magistram morum & disciplinæ, ac deniq; laudata-rum artium omnium procreatricem quandam, & quasi pa-rentem nuncupare debeamus. Neq; enim illam philoso-phiæ partem, quę incumbit contemplationi, ab altera, quæ hominum mores & vitam instituit, quod fecerunt isti, segre gare decet: siquidem hæc ita cum priori connectitur, ut eru ditissimi quique homines, qui in rerum contemplatione ma ximè præstiterunt, iidem semper etiam vitæ, morumq; pro bitate cęteros excelluerint: quippe quòd postremum, & opti mum cõtemplationis finem attingere non valemus, nisi pro-batissimis moribus, & virtutum semita ad illum peruenia-mus. Quamobrem caueant isti, qui tam asperè nobis ad-uersantur, dum moralium virtutum disciplinam sibi arro-gant, quę est pręcipua & propria philosophorum, ne eos plagiaria lege conuenientes furti condemnandos instemus. Hęc verò quę paulo ante adduximus, diligenter & ritè consi derent, quò totam philosophiam frugiferam & fructuosam esse perspiciant, ac ne posthac eam in tantam inuidiam ra-piant, neq; vexent tot ignominiis & contumeliis, ac ne stu-dio suo in posterum tantum tribuant, ut illud supra discipli nas omnes, & artes egregiis summisq; laudibus celebrandũ putent. Sed iã sentio, PRAESTANTISSIME COSME, me vltra quam putaram, in hac causa progressum fuisse. In qua re planè non vereor, quin TV, ac cæteri prudentes vi

ri me excusetis. Ego enim cum viderem ita deiectos, ita laceratos esse philosophos, non potui (quantum huiusce loci petiit occasio) non summam eorum dignitatem & gloriam pro viribus meis defendere. Atq; istud feci quidem audacius; quòd certo scio, & TV melius me nosti, Sapientissime PRINCEPS, ipsis philosophis, ut diuinis & sanctissimis hominibus (quippe qui mentis contemplatione, & vitæ ac morum institutione totius mundi principis ac moderatoris Dei valde similes fiunt) pręclarissimas sanè laudes, & maximos honores tribuendos esse. Nolim autem, ut aliquis, me odio, aut maleuolentia adductum, à quibus valde semper abhorrui, nunc putet ad Ciuilis iuris studii laudem imminuendã surrexisse: sed quia hę meę erant partes, cum vnusquisq; debeat studii sui rationẽ mordicus pugnacissimeq; tueri. Equidem sanctissimarum legum disciplinam semper mirificè commendaui, neque aliquid de gloria, quæ huic debetur, vnquã detrahere contendam: immo verò grauissimos eos Iureconsultos, qui non tantum Ciuilis iuris doctrinæ se dediderunt, ut aliquam etiam philosophiæ partem non tribuerint temporis, atq; hoc studium cum altero non coniunxerint, summis vbique semper efferam laudibus, & veram istorum iuris sciẽtiam beneuolentia colam sempiterna. Quos nunquam vereor in eorum sententia ituros esse, qui tantum inuidiæ, & indignationis in Philosophiam quærunt. Illos autem, qui puram ac simplicem iuris ciuilis artem profitebuntur, & eam à Morali præsertim Philosophia seiunxerint, quòd ex solis Iureconsultorum libris humanarum rerum haberi administrationem putant, haud multi faciendos ducam. Ii enim quorũ summam ego temeritatem ac petulantiam æquo semper animo tuli, si nimias perturbationes, & prauos animi affectus moderari, atq; se ipsos continere nequeunt, quo pacto moderabuntur alios, & continebunt? aut qua ratione ad gerendos magistratus, & Remp. administrandam adhibẽdi erunt? Illa.n. regula, quæ alia dirigere debet, si transuersa & distorta fuerit, necesse est, omnia quoq; puertat; *cum non sit cadentis, ut Plutarchus ait, alium dirigere, nec ignorantis docere, nec incompo-*

siti

sti componere, nec ordinare inordinati, nec imperare eius, qui non pareat imperio. Sed iam tempus attingendi est tertiam partem disputationis nostræ, cum satis, supraq; à proposito digressi fuerimus. Nos igitur in hoc tertio libro quosdam Aristotelis locos adducemus in mediũ, qui opinioni nostræ aduersari videtur; & quæ ex iis emanare difficultates solent, omnes pro viribus remouere conabimur. Tandem vero, quam nos Christiani Orthodoxi de animorũ nostrorum immortalitate sententiam debemus tenere constanter, & summa pietate ac religione tueri, à me breuibus explicabitur; & qua ratione potissimum, cum iam Christianam philosophiam, quæ solùm vera est, in primis colamus & veneremur, Aristotelis, aliorumq; Philosophorum principijs occurrere, & eorum fundamenta prorsus euertere possimus. Ita enim fore arbitror, Optime, ac Integerrime PRINCEPS, vt ea me saltem boni ac probati viri pręstitisse cognouerint, quæ cũ mea DEO OPT. MAX. debita fides & pietas, tum maximus nitor & splendor sincerę illius, planeq; ab omni fuco & labe remotæ religionis, ac sanctitatis tuæ postulare videntur.

LOCVS IN PRIMO CAP. PRIMI DE PART. *Animal. qui uidetur innuere immortalitatem, explicatur.* Cap. I.

T ordinem à nobis propositum obseruemus, eos primùm explicabimus locos, qui sententiæ nostrę, quam protulimus de intellectu Potentia, repugnare videntur: ac paulopost rationes diluemus Aduersariorum, quibus alteram opinionem nostram de Agente intellectu destruere conatur. Cum autem plures ex variis Aristotelis Commentariјs loci afferri soleāt ab ijs, qui ex eius sententia immortalitatem struere contendunt, nos eos tantum ponderare decreuimus, qui maiorem vim pro Aduersariis habere videbūtur. Et quanquam illustres ac summi Peripatetici, vt Theophrastus, Alexandrinus, & Hermeas Ammonius, Olympiodorus, Themistius Euphrada, Simpliciuſ, Auerroes, Ioannesq; Grammaticus tantam adhibuerunt fidem ijs locis, vt Aristotelem tenuisse immortalitatem planè crediderint: ipse nihilominus à tantorum virorum explicatione longè recedere non dubitabo, cum ex altera parte præter Aphrodisiensem Alexandrum, Plutarchum Chæroneum, atq; Galenum habeā Philosophos, ac Theologos præstātissimos, nempe Iustinum Martyrem, Gregorium Nazianzenum, Gregorium Nicenum, Origenem, ac Theodoretum Episcopum, qui omnes licet eiusmodi viderint loca; attamen constanter asseruerunt, Aristotelem illius fuisse sententiæ, vt verè putauerit animos nostros esse mortales. Vt igitur ad rē ipsam aggrediar, postquam Aristoteles in primo de Partibus ostendit, necesse esse Naturali Philosopho de anima pertractare, quoniam ea est animalium forma; dubitat, an ad Naturalem pertineat de omni anima disputare: Quam paulopost explicans difficultatem ait, Naturalis munus esse philosophi, de ea anima tantùm agere, quę sit Natura, & alicuius principium motus existat. Cum verò mens non sit eiusmodi, sed res à materia segregata, de ea Naturalis disserere nequit. Ex ijs igitur verbis Aduersarii volunt elicere, intellectum nostrum esse immortalem

talem : quippe quòd Aristoteles cum negauerit esse Naturã, & affirmauerit liberam esse formam atq; solutam à concretione materiæ. Verùm (ut supra etiam iii. cap primi libri notauimus) nullam ex hoc loco possumus animi nostri deducere æternitatem. Siquidem hîc Aristoteles voce intellectus propriè non accipit humanum intellectum, sed æternam ac separatam mentem, & de hac potissimum ambigit, an scilicet, quemadmodum Naturalis agit de ea anima, quę est natura, & finis naturalis motus; ita etiam propriè & per se de altera anima, quę est separata à materia, disputare queat. Atq; hanc à naturali consideratione seiungit: propterea quòd, si vtranq; animam & vtrunque intellectum, nempe intellectũ possibilem & materialem, qui finis est naturalis motus, ac intellectum separatum Naturalis per se ac propriè cognosceret, inanis quidem & superuacua Diuina esset Philosophia, quæ huius separati intellectus tractatione maximè à Naturali disiungitur. Hanc porrò veram & germanam esse huius loci explicationem, hinc facilè patere potest. Aristoteles enim hunc intellectum, quem segregat à Naturali contemplatione, asserit nullius principium esse motionis, in nullisq; animalibus reperiri. Atqui cui dubium est nos, qui sumus animalia, aliquo præditos esse intellectu? & quis negauerit, hunc esse motus initium, si ille est, quo intelligimus, quæ sanè actio absq; motu & alteratione nequit absolui, cum dixerit Aristoteles, ipsum intelligere sicut sentire esse, & cum quadã in nobis gigni passione? Præterea quo pacto Aristoteles hoc in loco tractationem intellectus nostri adimit Naturali Philosopho, ac deinceps in commentariis de Anima, qui inter Naturales omnino libros collocantur (ut supra cap. paulo antè citato probauimus) propriè ac per se de eodem tractat? Nullũ quippe alium inueneris locum, vbi Aristoteles vim & naturam intellectus nostri propriè nobis explicauerit. Quod iure sanè optimo factum est: ea enim omnia, quæ alicui motioni subiecta sunt, ad Naturalem pertinent contemplationem, nisi falsam in vi. Diuinę Philosophiæ volueris distinctionem esse scientiarum. Porrò hîc Aristoteles in quæstionis dissolutione

tione diuinam ac separatam formam appellat mentem, quã antea in eiusdem propositione sub nomine comprehenderat animæ. Quod si alicui mirum videbitur, is eundem conspiciat Philosophum in ii. contex. vi. Primæ Philosophiæ, vbi, postquam ostendit eam esse Naturalis Philosophi definiendi rationem, vt vnà cum forma semper aliquid materiæ complectatur, similem ferè sententiam profert dicens. *Quam obrem ad Naturalem Philosophum pertinet de aliqua anima contemplari, quæ non sine materia est.* Sed huic iterum sententiæ valde consonũ est aliud Aristotelis dictum in xxvi. contex. ii. Physicæ Auscultationis, vt videas apertius interpretationem nostrã cæteris esse probabiliorem. Igitur ibi Philosopus Naturalem animaduertit, in formæ contemplatione vsq; ad notionem finis progredi debere, & eius tantùm formæ naturam considerare, quæ à materia solùm ratione disiungi queat: separatam verò formam, quo ad quæstionem quid est, relinquendam esse Diuino Philosopho. Quod rursus in initio vi Postnaturalis Philosophię apertissimè testatur, vbi asserit, Naturali Philosopho magis notioni formæ, quàm materię incumbendum esse, & formæ, quæ à materia nequeat separari. Iam verò, si hoc in loco Auerrois Sectatores, atq, Simplicij adeò sint pertinaces & opiniosi, ut adhuc velint terminum Naturalis contemplationis humanum esse intellectum, ita tamen, vt de eo quæstio tantùm si est explicetur à naturali Philosopho, nobis ij debent ostẽdere, quo in loco Primę Philosophię, quid sit humanus intellectus, nos docuerit Aristoteles. Sed iam alterum locũ eiusdem libri de Partibus animaliũ perpendamus.

ALTER LOCVS IN IIII. LIBRO DE *Partibus x. cap. declaratur. Cap. II.*

RISTOTELES in iiii. libro de Part. cap. x. habet hæc verba. *Sed homo uice pedum priorum brachia, &, quas manus dicimus, habet: solus enim animalium omnino erectus est, quoniam eius natura atq; substantia diuina est. Officium autem diui-*

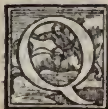
rū est intelligere atq; sapere. Quibus ea similiter verba subiungere possumus, quæ in ii. de Generatione Animal. cap. iii. & x. Ethicorum cap. vii. scribuntur, vbi Philosophus humanam mentem diuinam vocat, diuinamq; ab ea inquit vitam proficisci. Ex qua quidem voce diuinitatis visus est Aristoteles animi nostri immortalitatem significasse: nam & iii. Physicorum xxx. contex. & C. primi de cœlo cōentarii quod est principium incorruptibile & immortale diuinum vocat. Cæterum illud à nobis aduertendum est, solo diuinitatis nomine nos non posse vllius rei immortalitatē asserere: siquidē Aristoteles non modò loquens de separatis ac immortalibus formis, & cœlestibus globis vsus est diuini vocabulo, sed in caducis etiam & mortalibus rebus. quippe qui voluit prȩter naturalem formam à corporibus cœlestibus virtutem quandam rebus, quæ hîc oriuntur, communicari; cuius ratione hæc caduca diuina etiam nuncupantur; tametsi non æque omnia, sed quædam clarius, aliqua verò obscurius eam participare videntur. Quod tibi ostendit Philosophus cap. v. primi de Partibus Animal. vbi sententiam probans Heracliti, in minimis inquit, & vilissimis etiam rebus, quæ hîc gignuntur, Naturæ numen, honestum pulchrumq; ingenium, & quandam apparere diuinitatem. Atq; iterum in ii. de Generatione Animal. cap. iii. subiungit hæc verba. *Sed enim omnis animæ siue uirtus, siue potentia corpus aliud participare uidetur, idq; magis diuinum, quàm ea, quæ elementa appellantur. Verùm prout nobilitate, ignobilitate ue animæ inter se differunt, ita & natura eius corporis differt.* Quo ex loco apertè colligimus elementa, ac cætera omnia corpora naturalia, quò perfectiorem, aut minus perfectam sortita fuerint temperationem, eò magis, minusuè cœlestis huiusce virtutis, ob quam diuina vocantur, participare. Quamobrem cum homo, vt in ii. de Generatione scribitur Animalium, ob sanguinis cordis maximam puritatem nobilissimum omnium temperamentum, & animam obtinuerit; idcirco ab eodem Philosopho x. cap. primi de partibus dictum est, hominem cunctorum animalium maximè diuinitatis esse participem. Porrò fundamentum satis debile

iaciunt qui ex solo diuini vocabulo ostendere voluntanimorum nostrorum æternitatem: nam in fine quinetiam primi Physicorum omnem, quam materies appetit formam, ac sibi pro fine naturali constituit, dininam vocat Aristoteles. Immo verò si eiusdem verba Philosophi rectè consideraueris, quæ supra ex x. cap. iiii. de part. adducta sunt ad sententiam nostram labefactandam, intellectus nostri mortalitatem apertè conspexeris. Ibi enim dicens Aristoteles, *solùm animalium omnium hominem erectum esse, qnoniam eius substantia atq; natura dinina est: officium autem diuini est intelligere ac sapere; quod nõ facile esset, si uasta corporis moles assideret: pondus enim & tardiorem reddit & mentem, & sensum communem*; nil sanè aliud nobis ostẽdit, nisi intellectum naturalem esse hominis finem, eumq; ab humani corporis temperamento proficisci. Quibus ut maiorem fidem adhibeas, ea tibi legenda sunt, quę in ii. eiusdẽ de part. cap. fuerunt ante prolata, quæ sunt eiusmodi. *Homo unus erectus est: quoniã cordis, & pulmonis locum calidissimum, et sanguinis refertissimum habet.* Etenim hic efficientem causam & naturalem rectę hominis figuræ nos docet, quam asserit cordis esse, ac pulmonis sanguinem multum, atq; purissimum: deinde verò in iiii. libro cap. adducto huius naturalis causæ finem, qui naturalis item debet esse, nobis significat, hũc esse dicens intellectum hominis, diuinam sanè substantiam. similiter ex x. Ethicorum Commẽtario, vbi humanam mentem diuinam vocat, mortalitatem potius deducimus. Cum enim ibi Philosophus eis respondere vellet, qui monebant nos, cum simus homines atq; mortales, pariter humana tantum atq; mortalia sapere curareq; debere, inquit, nobis, quanquam mortales sumus, omni tamen cura & diligentia enitẽdum esse, ut quoad eius fieri posit, euadamus immortales, & eam degamus vitam, quam mens, res quidem in nobis præstantisima, nobis suppeditat. Concedit igitur nos esse mortales; attamen debere nos conari, ut, quoad illud natura humana præstare potest, similes Dijs euadamus: quod sanè mẽtis agitatione consequimur, quę hominis videtur naturam excedere, qui est politicum animal, ac propriè in singularium

rerũ cognitione versatur, Aristotelis autem verba hæc sunt. *Quòd si mens diuinum ad ipsum hominem est, et uita, quæ ab hac manat, diuina est respectu ipsius uitæ humanæ. Oportet autẽ nõn quemadmodum monent quidam, humana nos sapere, cum simus homines, aut mortalia, cũ simus mortales, sed, quoad fieri potest, immortales nos ipsos facere, cunctaq; efficere, ut ea uita uiuamus, quæ ab eo manat, quod est eorum, quæ in nobis sunt, præstabilissimum.* Si igitur Aristoteles animi nostri tenuisset æternitatem, haud me hercle dixisset, mentem cũ natura humana cõparatam esse diuinam: ac ea quidem ratione illis respondisset Philosophis, nos vtiq; debere sapere & curare immortalia; quoniã immortales sumus; quæ facilis & clarissima erat responsio. Illud præterea nobis credendum est, si Aristoteles intellectus nostri probasset ęternitatem, eiusmodi quidem vocem nequaquam ei fuisse prætereundam, dum in iii. Animæ commentario naturam humani explicat intellectus: ea enim quæ immortalia ac sempiterna esse Philosophus existimauit, talia vbiq; probauit esse vtẽs eiusmodi vocibus, quæ apertissimè æternitatem significant. Vnde cum quatuor sint in mundi vniuersitate apud Aristotelem, quæ nunquam orta sunt, nec vllo etiam interitura sunt tempore, prima nimirum materies, cœleste corpus, eiusdem circuitus atq; conuersio, nec non Beatæ Mentes eiusmodi initia motionis, hæc singula planè æterna ac perpetua ab eo vocata esse perspicies, vbi eorum nobis naturam tradit. Nunquam autem inueneris in iii. libro de Anima ęternum fuisse dictum intellectũ nostrum: propterea quod in xx. contex. vbi Philosophus inquit, *Separatus autem est solùm hoc, quod quidem est, & hoc solum immortale atq; perpetuum,* de Agente intellectu sermonem habet. Si verò præter hunc tertium de Anima librum, qui proprius est huius contemplationis, Aristoteles alijs quibusdam in locis æterni, siue perpetui fuerit vsus vocabulo, vel confusè de vtroq; intellectu, vel si de nostro locutus est, affirmatiuę nunquam, at semper verecundè dubitãterq, eiusmodi voces de eo pronuntiauit. Quod quidem sequentibus dictis magis aperire conabimur.

Alius

ALIVS LOCVS LXV. ET LXVI. contex. primi de Anima declaratur. Cap. III.

QVoniam post libros de partibus commentarii de Anima collocantur, iccirco nunc ea expendenda sunt diligenter, quæ in iis aliquo modo videntur innuere immortalitatem. Aristoteles igitur in LXV. & LXVI. contex. primi de Anima scribit hæc verba, ut ea vir doctus in primis, & elegans Argyropilus conuertit. *Intellectus autem aduenire uidetur, & substantia quædam esse, ac non corrumpi: nam ab ea maximè, quæ in senectute fit, obfuscatione corrumperetur. nunc autem perinde fit, atq; in sensuũ instrumentis. Etenim si senex talem acceperit oculum, uideret sicut et iuuenis. Quare senectus, non quia anima quicquam est passa; sed quia id, in quo est, aliquid passum est, quemadmodum in ebrietatibus, & morbis fieri solet. Et ipsum igitur intelligere ac contemplari marcescit, quia aliud quoddam intus corrumpitur; ipsum autem passione uacat: ratiocinari uerò, & amare, & odisse non sunt illius affectus, sed huiusce, quod habet illud, ea ratione, qua illud habet. Quapropter & hoc corrupto nec recordatur, nec amat: non enim illius, sed ipsius communis, quod quidem perijt. Intellectus autem diuinum quid est fortasse, passioneq; uacat.* Porrò Ioannes Grammaticus, & Iuniores quidam nostræ ætatis Philosophi iis adeo sunt verbis inflati, vt planè asseruerint hîc intellectus nostri æternitatem apertissimè demonstrari, & in eos, qui sunt alterius sententiæ, inuecti magnopere fuerint. At doctius, magisq; prudenter in huius loci explicatione mea quidem sententia Themistius, ac Beatus Thomas se gesserunt: quorum censuit alter, Philosophum hîc dubitandi potius ac differendi gratia, quàm ex sententia & proposito quicquam decernendi, locutum esse. Alter verò inquit, eundem ex veterum opinione Philosophorum illud satis tritum atq; vulgatum assumere, omnem nimirum animam esse incorruptibilem, ut adhuc probet, animæ functiones nequaquam solius animę, at totius esse compositi. Equidem arbitror, hos duos contex. ita cum superioribus

bus esse connectendos, vt in istis Philosophus, quod paulò ante de actionibus sensuum ostenderat, has scilicet vel non esse motiones, aut si motiones admittantur, non esse tamen solius animæ, sed compositi; idem sanè de intellectus operatione probare velit, quò tandem, vt factum est, animam nostram non moueri, ab eo concludi posit. Quamobrem in ijs duobus context. illud habemus certisimum, intelligere & contemplari esse communes animi, & corporis operationes, neq; soli intellectui tribuendas, & hac de causa post interitum hominis nec intellectum nostrum recordari, nec amare, nec quicquam aliud agere, aut pati posse: hæc enim sunt apertisima verba Philosophi, quæ pertinacibus repetenda sunt. *Rationem uerò, & amare, & odisse non sunt illius affectus, sed huiusce, quod habet illud, ea ratione, qua illud habet. quapropter & hoc corrupto nec recordatur, nec amat, non enim illius, sed communis, quod quidem perijt.* De immortalitate verò nihil planè certi colligere possumus: nam dicant mihi, obsecro istos, qui hoc in loco adeò contra nos gestiunt, & efferuntur, valet ne hæc cōsequentia, intellectus non patitur patiente corpore, igitur est immortalis? Non ne vident Dij boni (quòd Themistius animaduertit acuto & perspicaci quidem ingenio Philosophus) nos eadem ratione posse sentiendi animam ab interitu vendicare? Quinimmo si hîc diligenter aduertas, ad illud videtur intendisse Philosophus, ut item probaret secundum se vim sentiendi esse impatibilem. Sed etiam fac Aristotelem hîc præter rem & propositum de animi nostri immortalitate disseruisse; adhuc tamen nihil certi ratiq; habebis, cum ille in LXVI. particula satis verecundè dubitanterq; concludens hæc habeat. *Intellectus autem diuinum quid est fortasse, passioneq; uacat.* Quę me hercule verba ea ratione protulit Aristoteles, quoniam semper ferè vsq; ad tertium librum de Anima de intellectu dubiè & confusè locutus est, haud nostrum distinguens ab altero, ἐνέργεια, vel Agens qui dicitur, nec verò, ut inquit Philosophus, quoniam hic nondum perfectè demonstrauerat æternitatem.

Verba

VERBA XCII. CONTEX. PRIMI *de Anima explanantur.* Cap. IIII.

LTER est locus in fine primi de Anima commentarii, quem inquit Ioannes Grammticus consultò ab Alexandro fuisse prætermissum, quòd eum hic pro parte sua nullam explicandi rationem habuerit. Sed facilè à nobis Philoponi reprehendi pertinacia, & Alexandri calumnia coerceri poterit. Aristotelis verba hæc sunt. *Dubitabit autem aliquis & de ipsius partibus, quam potentiam habeat una quæq; in corpore. si enim tota anima totum corpus continet, conuenit & partium unam quamque continere aliquid corporis. hoc autem assimilatur impossibili; quā enim partem, aut quomodo intellectus continebit, difficile est etiam fingere.* Profectò hîc ea in re versatur Aristoteles, vt Platonis sententiam reiiciat de animę partitione, ac pluribus & diuersis istius partibus, quas eius singularis doctor in pluribus item ac diuersis corporis sedibus collocabat. Quare cum eiusmodi opinionem eo debilitauerit, quòd, si anima ex diuersis partibus substantijsq; confletur, illud quærendum erit, quod eas in vnum cōgreget, & contineat: atq; cum tale nequeat esse corpus, sed debeat esse anima, quæ nobilior est corpore, iterum percontari oportebit de eiusmodi anima, an sit vna, vel in plures item partes diuidatur, & ita vel ad priorem animam reuerti, vel in infinitatem animarum ingredi necesse erit; iterum in præsenti particula alia occurrit ratione Platoni, & supponēs illud, quod paulò ante pro certo ratoq; acceperat, nimirum corpus ab anima contineri, inquit, si tota anima totum continuerit corpus, & diuidua fuerit, in pluresq; ac diuersas partes segregata, sanè necesse erit, vt vna quæq; similiter eiusmodi partium propriam sibi corporis partem assumat, atq; contineat. Cæterùm, addit Philosophus, hoc fieri non posse videtur: siquidem arduum ac perdifficile est inuenire, quam intellectus noster, qui etiam pars animæ dicitur, peculiarem sibi partem assumpserit, & eam contineat. Verùm hoc non modò valde difficile est; sed nullo etiam pa-

cto fieri posse in tertio deinde libro probatum fuit: etenim cum intellectus noster secundum se nullum habeat actum, sed pura sit simplexq́; potentia, nullam potuit obtinere corporis partem, quam informet ille, atq; contineat. Iam verò illud non sequitur, quod ex hoc loco ita audacter Ioannes deducit Grammaticus, vt intellectus noster, si nullã corporis partem informet atq; contineat, & sit ab omni corpore separabilis, æternus appellari debeat, ac nullum vnquam sit passurus interitum: quoniam pluribus modis res simplex dicitur à corpore separari, vt in sequenti cap. repetemus.

ALII DVO LOCI IN II. EXPLICANTVR *Animæ commentario.* Cap. V.

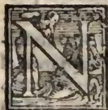
QVanquam eadem propè ratione, quam in iii. cap. adduximus, tollitur omnis difficultas, quę in quibusdam locis secũdi libri de Anima mortalitatem offendere videtur: nos tamen, ne aut negligentiæ nomine suspecti simus, vel Aduersariorum aculeos subterfugere videamur, alios duos contextus afferemus in medium, & veram, germanamq; eorum sententiam breuiter aperiemus. In ii. igitur Animæ commentario xi. contex. profert hæc verba Philosophus. *Animam igitur non esse separabilem à corpore, uel partes ipsius nonnullas, si partibilis sit, non obscurum esse uidetur: corporis nanq; partium patet, aliquas animæ partium actum esse. Nil tamen uetat, ut aliquæ partium sint separabiles animæ, propterea quod corporis nullius sint actus. at obscurum est, nec dum patet, si perinde corporis anima sit actus, ut gubernator actus est nauis.* Ac deinde in xxi. contex. hæc iterum scribit. *De intellectu uerò, contemplatiuaq́; potentia nondum quicquam est manifestum: sed uidetur, hoc animæ genus esse diuersum, & hoc solum posse separari, sicut perpetuum à corruptibili.* Cæterum ut ad contex. xii. redeamus, apertissima est huius loci interpretatio, si ea in memoriam nostram redigamus, quæ à nobis iamdudum, & fusius cap. vi. ii. libri dicta sunt, cum intellectus nostri naturam explicauimus. Hic enim

enim cum nullus propriè sit actus, sed pura nudaq; potestas, ullam corporis partem informare nequit. Ex quo deinde factum est, ut simplex, immixtus, ac separabilis ab Aristotele fuerit nuncupatus, ea nempe ratione, quia ad nullum affixus est organum, quod informet, vt reliquis animæ partibus euenire conspicimus. Atq; in hoc xi. contex. Philosophus χωριστόν in eiusmodi quidem accepit significatione, quanquam in xiii. primi libri particula, & in xxii. huius secundi eadem voce aliud diuortii genus intellexit. Triplici enim ratione apud Aristotelem, si eius verba ritè considerentur, vires & partes animæ separari dicuntur, primo quidem modo cum eas vicissim conferentes inquirimus an subiecto & loco inter se disiungantur: & hac sanè ratione nullæ sunt separabiles, sed omnes simul idem habēt subiectum, & sola inter se ratione distinguuntur, ut præcipuè cōtra Platonem in xxii. contex. ii. de Anima probauit Aristoteles; & ita intellectus nequit à corpore separari. At secundo deinde modo possumus intellectum cum sensu, & reliquis animæ viribus comparare scrutantes, an habeat proprium & peculiare organum, quod informet, & quo ministerio inter operandum vtatur; quo sanè pacto hic dicitur à corpore & subiecto separabilis, quoniam nullo corporeo vtitur organo, vt reliquę faciunt animæ vires atq; potentiæ. qua eadē ratione, scripsit Philosophus, eum non esse calidum, vel frigidum, sed simplicem, immixtum, & impatibilem: quippe qui neq; sui, nec organi ratione vlla affici passione possit. Tertio verò modo perscrutari nobis licet, an intellectus liber & solutus ab omni concretione materiæ æquè, ac sempiterna forma & immortalis, à cæteris animæ partibus, & caducis rebus separetur, quod tantùm de Agente intellectu verè affirmari potest: falsò enim semper ex Aristotelis sententia intellectui Potentia immortalitatem ascripseris. Cęterum intellectus noster quamuis omnis omnino formæ sit expers, ac potestatis solam naturam possideat, ea tamen ratione sub communi animæ definitione comprehenditur (quod supra etiā in ii. libro notauimus) quoniam perinde, ac nauta nauis,

dicitur corporis actus; cum ille sit, cuius ratione intelligimus & opinamur, quemadmodum nauis gubernator in causa est, ut nauis moueatur, ac recto cursu portum attingat. Quoniam verò naturam adhuc intellectus nostri Philosophus nobis non explicauerat, idcirco dixit hucusq; non esse perspicuum, quo modo intellectus noster actus sit corporis: quippe hoc ex definitione animæ non apparuerat, quæ solùm ostēderat nobis omnem animam, aut aliquas ipsius partes non esse à corpore separabiles, cum actus in propria semper materia insint, & sine ea existere nequeant. Porrò hîc simplicii, Auerroisq; Sectatores aliter explicant hanc intellectus nostri, ac nautæ similitudinem, cum intellectum esse formam omnino à corpore separatam, & cum hoc tanquam mouentem causam solùm existiment copulari. Cæterum hæc opinio, quæ platonicam nimis redolet philosophiam, nec supra vllo Aristoteleo fundamento firmari potest, satis superq; à nobis explosa est primo libro huius nostræ disputationis. Iam verò ad sequentia xxi. contex. verba descēdimus; quæ etiam si adsint omnia, ut leguntur, quod noluit Alexander, & de intellectu nostro Potentia ea ratione, qua speculatiuus dicitur, intelligantur, adhuc tamen nihil certi pro Aduersariorum opinione concludi. potest. Nam cum paulò ante probasset Aristoteles indicio à sensu deducto, alēdi, ac sentiendi animæ vires inter se loco & subiecto minime separari, postea de intellectu speculatiuo ambigit dicens, adhuc nobis ignotum esse, an à reliquis partibus animæ loco, & subiecto disiungatur: quoniam hic aliud animæ genus esse videtur, & sicut perpetuum à corruptibili separari: cum enim nullius forma sit corporis, neq; in vlla corporis parte, veluti in organo proprio, resideat, ac præterea non in singularium, sed in vniuersalium rerum cognitione versetur, ad beatarum mentium & immortalium dignitatem propè videtur accedere. Doctus, & valde perspicax Alexander hæc verba præcipuè ad intellectum Agentem applicauit, quæ plana est, ac fortasse tutior interpretatio. Illud equidem fateri possum, eiusmodi verba tanta cum verecundia & hæsitatione à

ne à Philosopho primùm fuisse prolata, quoniam in primo dixerat libro, in aliorum sententiam quasi descendens, laboriosum esse, intellectum coniunctum esse cũ corpore, neq; absolui ab eo posse, & insuper maximopere fugiẽdum: quippe cum melius sit intellectui non esse cum corpore, quemadmodum & dici solet, & complures sanè consentiunt. Atq; iterum in fine eiusdem libri, quam corporis partium intellectus, aut quo pacto eam continebit, fingere quoq; difficillimum esse. deinde verò, quoniam nondum præcipue de intellectu nostro disseruerat, nec eum ab intellectu Agente secreuerat, qui est purissimus actus, & immortalis. Atqui post hanc dubiam ancipitemq; sententiam statim in sequenti cõtex. suam tibi mentem aperit Aristoteles, ne amplius hæsites; verùm, si propriè de intellectu nostro Potentia, nec de altero, ἐνέργεια qui dicitur, sermonem habeas, clarissimè videas, an subiecto & loco à cæteris partibus animæ distinguatur. Quare in xx. illo secundo contex. apertissimè nobis ostendit, intellectum nostrum in eodem firmari subiecto cũ reliquis animæ viribus, & ratione sola ab eis separari. Cuius quidem verba contex. supra cap. v. secundi libri diligenter à nobis fuerunt examinata. Igitur tantùm abest, vt vllam ex hoc loco ęternitatem deducere posimus, ut potius aperte palamq; comprehẽdamus intellectum nostrũ à reliquis partibus animæ seiungi non posse, & caducã esse rem, atq; mortalem.

LOCVS IN III. DE ANIMA *declaratur*. *Cap.* VI.

VNC ea attingimus loca, quę præcipuè sunt humano intellectui dicata, & idcirco sunt etiã pluris facienda ab iis, qui immortalitatem acerrimè tuentur. Hęc igitur sunt verba Aristotelis, ut ea è Græco in Latinum optimè conuertit Antiquus interpres in xv. & xvi. tertii de Anima contextu. *Et ipse autem intelligibilis est sicut ipsa intelligibilia: in ijs*

enim quæ sunt sine materia idem, est quod intelligit, & quod intelligitur: scientia nanq; speculatiua, & ipsum scibile idem est (cur autē non semper intelligat, causa consideranda est) in habentibus autem materiā potentia solùm est unum quodq; intelligibilium. quare illis quidē non inerit intellectus: sine materia enim pontentia est intellectus talium. ille autem intelligibile erit. Porrò in huius loci explicatiōe & Greci, & Iuniores etiam Peripatetici magnopere se inuoluisse, & lōgè ab Aristotelis scopo aberrasse videtur. Nā Simon Portius cum cæteris prǫferat Alexandri interpretationē, neq; verba Aristotelis, vt decet, inter se nectit, neq, causam, ob quā haud semp se ipsum intelligit intellectus noster, afferre potest. Ego verò sententiā horū contextuū breuibus aperiā, quemadmodum Vir summus in maximarum rerū sciētia Madius meus (quem semper honoris causa nomino) eos quondā interpretari consueuit: ac deinde arbitror nobis perspicuum fore, parum ut, aut nihil propè sententię nostrę hic locus aduersetur. Cum igitur Aristoteles de intellectu nostro ea ratione, qua rudis est ac pura simplexq; potentia, nec nō, quatenus factus est similis homini scienti, disseruisset, in x i i. ac x i i i. contex. duas mouet difficultates, quarum prior magis intellectum rudem & in potentia, altera verò intellectum, qui in habitu, siue secundum actum appellatur, respicere videtur. Sanè ea prior est dubitatio. Cum dictum sit intellectum nostrum simplicem esse, & impatibilem, nihilq; (vt aiebat Anaxagoras) cum re vlla prorsus habere commune, quo modò ex altera parte is intelligere dicetur, si intelligere est quoddā pati? hęc enim inter se pugnant: proptereà quòd si patiendo intelliget, naturam planè mixtam, nec simplicem habuerit. sed prior hęc difficultas, cum nihil ad rem nostram pertineat, à nobis silentio præteriri potest. Igitur in x i i i contex. rursus quærit Philosophus, an intelligibilis sit intellectus noster, & bipartita argumentatione probat, eum non esse intelligibilem: quoniam si intelligibilis fuerit, vel ea ratione, qua intellectus est, fuerit intelligibilis, & ita, cum intelligibile sit vnum specie, in omnibus pariter, quę dicuntur intelligibilia, inerit intellectus: vel intelligibilis fuerit, vt reliqua

materiata

materiata sunt, atq; caduca. Cæterum hæc cum gratia formę in eis repertę intelligãtur, igitur intellectus ex materia, & forma constabit, nec erit simplex & immistus, ut supra decretum fuit. Hęc secunda est difficultas, quam paulò post in xv. contex. ita remouet Aristoteles dicens, intellectum esse quidem intelligibilem, sed vt ipsa intelligibilia, nimirum vt beatæ, ac sempiternę mentes. Etenim per hęc verba *sicut ipsa intelligibilia* non debemus interpretari materialia, sed immortales, ac diuinas mentes, quæ verè sunt intelligibilia, & dicuntur. Neq; prorsus ridicula (quod censuit, nescio qua ratione, Portius) nec extra propositum eiusmodi fuerit explicatio. Nam ex duobus supra positis membris alterum negat Aristoteles, scilicet intellectum esse intelligibilem, vt reliqua materialia, sed eum vult esse intelligibilem, vt vera intelligibilia, quæ formæ dicuntur separatę. Quod clarissimè ostẽdit hęc statim pro ratione subiungens. *In ijs enim quæ sunt sine materia, idem est, quod intelligit, et quod intelligitur; scientia nanq; speculatiua, et ipsum scibile idem est (cur autẽ non semper intelligat, causa considerãda est) in habentibus autem materiam potentia solum unumquodq; est intelligibilium. quare illis quidem non inerit intellectus: sine materia enim potentia est intellectus taliũ: ipse autem intelligibile erit.* Quæ sanè omnia præter rem fuerint pronunciata, si statuerimus intellectum nostrum esse intelligibilem, vt reliqua materialia. Intellectus ergo (hęc enim est eiusmodi verborum sententia) est intelligibilis, quatenus intellectus; atq; vt vera sunt intelligibilia: quoniã nulla materia est implicatus, sed actu intelligibile est, neq; Agente intellectu indiget, qui eum actu reddat intelligibile, sicut intelligibilia postulant materialia. Quamobrem in intellectu nostro idem est res intelligens, & intellecta; nec inde sequitur, vt reliqua intelligibilia omnia habitura sint intellectum: quoniam falsò decretum est, intelligibile esse vnum specie, cum duo sint genera intelligibilium, alterum quidem potentia intelligibile, quod materiam habet, & ab intellectu Agente actu efficitur intelligibile: alterum verò, quod actu, & secundum naturam propriam est intelligibile, cum sit materiæ expers, & est eadem

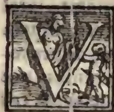
dem

dem res intelligens cum intellecta; ad quem profectò nume rum adscribimus intellectum nostrum, ea verò, quæ materiam habet, sunt potentia tantùm intelligibilia, ac nequeunt esse intellectus, quoniam sunt in materiam immersa. Cæterùm intellectus quanquam est pura simplexq; potentia; nihilominus potentia est sine materia, & idcirco est intelligibile actu. Porrò intellectus noster in numero intelligibiliũ est ens potentia, cum per se non sit actus, nec vlla præditus forma: atqui dicitur actu intelligibile, quoniam est sine materia, nec ei Agente opus est intellectu, à quo intelligibile actu ille reddatur. Quòd si aliquando eum intelligibile etiã potentia vocaueris, id tibi ea ratione concedam, quoniam intellectus noster aliquando rudis, & in potentiã, aliquando in habitu & secundum actum appellatur. Quamobrem potentia intellectus nostri, quę est eius natura, & res actu ac secundum se intelligibilis, dicitur etiã potestate intelligibilis, quia non semper intelligitur. Tunc enim intellectus noster solũ ad se ipsum conuertitur, & naturam suã puræ potestatis apprehendit, cũ singula quæsierit, ac sciẽtis habitum fuerit cõsecutus. De qua re in vii. cap. ii. libri satis copiosè locuti sumus. hæc enim est causa, quam hoc in loco dixit Aristoteles esse considerandam. Sed Græci, Latiniq; interpretes huc, & illuc errantes hanc nunquam attingere potuerunt. Si quis prętereà à me quæsierit, quo pacto audeam, intellectũ nostrum rem actu intelligibilem vocare, si iste sit cuiuscunq; formę expers, & pura simplexq; potestas, cum illud tritũ habeamus axioma, solùm formę actum intelligendi esse, cognoscendiq; rationem, & potentiam intelligentiam omnẽ, atq; notitiam occultare, huic facilè respondebo, res, simplicesq; naturas, quæ nullam sibi habeant materiam adiunctã, ex se actu esse intelligibilia; sed relatas deinde ad intellectum nostrum, huic easdem esse cognitu perdifficiles quoniam hic absq; phantasmate nihil apprehendit, quod sanè ab eiusmodi naturis, cum sensibus minime subijciantur, recto tramite proficisci nequit. Igitur, ut quod propositum est, cõcludamus, nos hoc in loco ex verbis Philosophi minime de-

ducere

ducere possumus, animum nostrum esse immortalem: sed illud tantùm colligimus, intellectum nostrum à cæteris caducis rebus ea ratione distingui, ac similem esse beatis mentibus, quoniam simplex est, & nulla cum materia permistus; quia de causa actu intelligibile vocatur, cùm Agentis beneficio nequaquam indigeat, quod eum à materię cõcretione secernat, & actu efficiat intelligibile. Quæ profectò omnia etiam satis bellè cum intellectus nostri fragilitate permanere posśunt.

ALTER IN III. DE ANIMA locus explanatur. Cap. VII.

VT, quem cœpimus, ordinem teneamus, omnia subscribemus verba contextus. Atq; is ille locus est, cuius in primo libro polliciti sumus explicationem: quanquam enim super hoc Aduersarij maximum fundamentum iacere videntur; attamen tantum abest, vt supra hoc construere æternitatem posśis, ut eam potius funditus diruere coactus sis. Ita ergo scribit Aristoteles in XX. contextu. *Quæ uero secundum potentiam est, tempore prior in uno est: omnino autem neq; tempore. sed non aliquando quidem intelligit, aliquando autem non intelligit. Separatus autem est solùm hoc, quod quidem est, & hoc solùm immortale est atq; perpetuum. Non reminiscimur autem, quòd hoc quidem impasśibile est: pasśiuus uero intellectus corruptibilis est & sine hoc nihil intelligit.* Atq; hæc vltima pars contex. ea est, ex qua omnis oritur difficultas, quam plerique omnes interpretes ad reminiscentiam, quæ post mortem fieri debeat, applicant. Cæterum hæc explicatio quàm longe ab Aristotelea veritate distet, nos apertisśime demostrabimus, si horum contextuum, in quibus de intellectu Agente disseritur, sentẽtia breuiter á nobis fuerit repetita. Porrò Philosophus, cùm in XVII. ac XVIII. contex. summam indigentiam, præclarumq; intellectus Agentis munus ostenderit, hunc deinceps in XIX. comparat cum intellectu potentia docens,

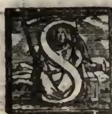
que

quæ cum eo cōmunia habeat, & quibus ab eo distinguatur. Nam inter se ambo conueniunt, quòd vterq; est seprabilis, immistus, & impatibilis; atqui Agens deinde differt ab altero; quippe qui per substantiam propriam intelligit, & in eo prorsus eadem est res cognita cum re cognoscēte; intelle ctus verò Potentia medio phātasmate, specieq; recepta intelligit, neq; in eo penitus idem est, quod intelligit, atq; intelli gitur. Et hęc in XVIIII. contex. tradit Aristoteles, qui dein de in XX. eandem rem persequens, & cupiens adhuc magis intellectum Agentem ab intellectu potentia seiungere, addit, intellectum quidem posibilem secundum indiuiduū esse priorem; at secundum Naturam, & generatim priorem esse intellectum Agentem. De quo adhuc sermonem habēs, eumq; planè & omnino secernens ab altero subiungit, intel lectum Agentem non aliquando quidem intelligere, aliquan do verò non, sed perpetuò in intelligentia versari; ac præterea hunc solùm, nempe ex duobus intellectibus, quibus nos præditi sumus, ab omni penitus concretione materiæ, & cor poris vinculis liberum solutum & separatum esse, atq; hunc solum esse immortalem atq; perpetuum. Quibus ita explica tis tandem Philosophus remouet quandam difficultatem, qua ei quis occurrere potuisset. Aliquis enim hac hercule ra tione potuisset Aristotolem redarguere. Tu asseruisti, ò Ari stoteles, intellectum agentem esse animæ nostræ differentiā, & maxime intellectioni conducere, nec non huiusce substan tiam esse ipsiusmet intellectionem, semperq; ac perpetuò in telligere, & esse immortalem prorsus ac sempiternum. Si hæc ita se habeant, atq; hic intellectus in nobis reperiatur, qua ratione fiet, nos vt minime reminiscamur? hoc est, quo modo effugies, vt scire nostrum non sit quoddam reminisci, quemadmodum à Platone decretum est? sanè Aristoteles de nobis sermonem habet, & non de statu animi nostri post mortem, quem planè Philosophus ignorauit, ac se se in Platonem conuertit, quod ea quinetiam verba nobis significant. *Non reminiscamur autem*, quæ de hominibus, nec de anima sermonem fieri ostendunt. Et si in aliquibus libris ita

legitur,

legatur, *Non reminiscimur autem post mortem*, hæc duo postrema verba super addita fuerunt, neq; in contextu Græco leguntur. Hanc ergo dubitationem, quæ Platonis sententiam cõfirmare videbatur, ita tollit Aristoteles. concedit enim Agẽtem quidem intellectum in nobis existere, semperq; intelligere, nec non ab vtraq; parte, scilicet ortus, atq; interitus perpetuum esse & immortalem. Cæterùm ex ijs deinde non sequitur, vt scire nostrum sit reminisci: quoniam hic intellectus Agens, dum intelligit, minime patitur: quippe qui est impatibilis; & iccirco non est ille intellectus, quo propriè intelligimus. Intellectus verò noster, qui patitur intelligendo, cùm recipiendo species intelligat, & ideo passiuus appelletur, corruptibilis est, nimirum extinguitur, & etiam initium habet temporis; ex quo fit, ut sciẽtiæ in nobis sint pariter nouæ, & nouo etiam tempore comparentur. Nam omnia hoc propriè intellectu percipimus, ac sine isto nequicquam intelligere possumus. Talis est igitur sententia Aristotelis in hoc contex. si ea summatim mihi fuerit repetenda. Si occurras, quo pacto nostrum scire non sit reminisci, cum in nobis insit intellectus Agens, cuius natura & substantia est ipsius met intellectio, quiq; semper intelligit, & est immortalis; tibi respondeo, hoc minime euenire, quia hic non est ille intellectus, quo nos præcipuè intelligimus homines, quãuis nostra sine eo fieri nequeat intellectio. Intellectus verò noster potẽtia, qui passiuus appellatur, patiẽdoq; intelligit, & ille est, quo nos propriè intelligimus, oritur, atq; interit, & iccirco nouæ sunt ac recentes, & pariter in nobis oriuntur, intereuntq; scientiæ, nec eas nos reminiscendo consequimur.

VERBA III. CAP. SECVNDI LIBRI *de Generatione Animalium exponuntur.* *cap.* VIII.

SI qua sunt verba Aristotelis, quæ Aduersariorum roborare opinionem videantur, ea præsertim sunt, quæ iam explananda suscepimus. Nunc certè in difficili loco versamur, ad quē cum peruenerunt Doctissimi homines, neq; se omnino explicare, neq; Alexandri partes satis firmè tueri potuerunt. Nam Excellens vir cùm subtilitate, tum copia Simon Potius, qui nouissimus omnium, quos nouerim, hāc disputationem de Mente Humana satis doctè & eleganter egit, cum ea verba, *Restat igitur, ut sola mens extrinsecus accedat*, ad secundum actum intellectus nostri transtulerit, ab intentione Philosophi, mea quidem sententia, longè recessit. Quamobrem hoc in loco Petri Pomponatii Docti hominis, atq; sapientis explicationem (ne suam tàm magno Peripatetico gloriam adimere videar) cæteris omnibus hucusq; præferendam duxi: quippe quæ nullam mihi repugnantiā inducere, at cæteris Aristotelis dictis maximè consonare videatur. Verba igitur, quæ summam parere ambiguitatem solent, ea præsertim sunt. *Restat igitur, ut sola mens extrinsecus accedat, eaq; sola diuina sit: nihil enim cum eius actione communicat actio corporalis.* Ad quæ hæc alia quinetiam, quæ paulò post eodem cap. subsequuntur, addere Aduersarii consueuerūt. *Corpus autem geniture, in quo semen animalis principij contentum una prouenit, partim separabile a corpore, in quibus diuina pars comprehenditur, qualis est, quæ mens appellatur, partim inseparabile; hoc inquam genituræ semen dissoluitur, uersumq; in spiritum euanescit.* Iam verò vt planam & integram eiusmodi verborum sententiam habeamus, & omnem tollamus omnino difficultatem, nobis oriendum est altius, & ea omnia repetenda, quæ ad plenam huius cap. explicationem spectant. Postea ergo quā Aristoteles in primo huius secundi libri cap. nos docens, quid sit primum mouens & procreās in generatione animalium,

lium, dixit, ſemen prius motum ab externo mouente princi pio huius virtute deinceps omnia gignere membra conceptus, ſed nullam eſſe rei genitæ partem; ac præterea, quæ ſit natura eiusdem ſeminis, in ſequenti cap. declarauit; ſtatim dubitans in hoc i i i. quærit, ſi ſemen nulla ſit pars eius, qui in vtero gignitur, fœtus, quando virtute in eo contenta agit, in quam illius corpus naturam aliam conuertatur. Quam porrò dubitationem ante quàm tollit Ariſtoteles, duo alia prius explicanda proponit. Primum eſt, an ſanguis menſtruus aliquid à ſemine maris accipiat: alterum verò eſt, vtrũ in ſemine & conceptu ea inſit anima, ob quam res animal nominatur, ſentiendi nimirum virtus, & vnde hæc proficiſcatur; quam ſanè rem in primo cap. huius ſecundi libri cæperat inueſtigare. Cuius ille quæſtionis rationem affert: quoniam nullus negauerit, conceptum expertem omnino eſſe animę, cum is, & ſemina perinde viuere, & fœcunda eſſe, ut ſtirpes, appareant; & deinceps progrediente tempore ſenſum pariter accipiant, & intellectum. Ad quæ addit Philoſophus, idem eſſe de intellectu quærendum, quo ſcilicet tẽpore, & quo pacto, & vnde eum ſemina, & conceptus accipiant. Hæc me hercule tria ſunt capita principalia, quæ nobis perpendenda attulit Ariſtoteles. Quorum iam nobis videndæ ſunt explicationes. Sed primum Philoſophus ad declarandam quęſtionem tertiam aggreditur, & inquit, ſtatuẽdum eſſe à nobis, in ſeminibus, & conceptibus nondum ſolutis ab vtero altricem Animam non actu, ſed tantùm in eſſe potentia, idemq; de ſenſu, & intellectu cenſendum eſſe. Et quanquam paulò ante dixerat Ariſtoteles, conceptus etiam nondum ſeparatos actu altricem animam habere, cum æque viuant, ac ſtirpes; ne tamen eum ſibi ipſi inconſtantem eſſe ac volubilem teneas. Nam re vera ſemina & conceptus in vtero, cum alantur, & creſcant, actu altrice ſunt anima præditi; attamen cum umbilico, velut pars animata, neq; vt infantes, ore cibum arripiant, nec proprijs organis huius animæ fungantur officijs, iccirco non actu, ſed potentia eam obtinere dicuntur. Quamobrem hìc palam eſt, cum aſſerit

Aristoteles, has tres animas, & virtutes potentia, & non actu, in seminibus, & conceptibus nondum separatis inesse, cũ neq̃uaquam intelligere has inesse potentia, quemadmodũ in viuente adhuc homine dicimus potentia inesse formã cadaueris: sed potius (ne ab ipsius met Philosophi in primo cap. huius libri exemplo recedã) sicut in dormiente Geometra Geometriam affirmamus inesse potentia. Nã de potentia loquitur propinqua Aristoteles, quę est primus actus, & ortus eiusmodi animarũ; quas potentia, & nõ actu, dicit inesse seminibus, & conceptibus nondũ segregatis ab vtero, quoniam vel adhuc nõ habẽt organa propria; vel eis adhuc nequeunt propriis fungi muneribus: Qua hercule de causa nuper etiam dixerat, primùm altricẽ recipi animã à foetu, deinde progrediẽte tempore eũ recipere sensum, & intellectum. Nam, vt secundo libro monstrauimus, vna tantùm actu in nobis est anima, quæ à nobiliori eius parte intellectiua dicitur; quæq; vnã cũ alendi, sentiendi, ac intelligendi virtute statim, ac temporis momento in foetu virtute seminis oritur: attamen primum homo plantarum, deinde animalis, tandem hominis vitam degere putatur: quoniam primùm altricis animæ, deinde sensus, tandem intellectus munera & actiones in nobis apparent. Immo verò, ut ex xxx. sectione Problematum supra notauimus, vera & præcipua mentis munera exequi, nisi in senectute, non possumus. Statuendum est igitur, ut ad rem redeam, non solùm altricem animam in seminibus, & conceptibus nondum segregatis, sed etiam sensum, & intellectum eo modo, quo diximus, inesse potentia, cum in mortalibus eiusmodi animę inter se nequeãt separari, atq; has omnes potentia prius haberi, quàm actu necesse sit.

Hac tertia quæstione Philosophus explicata minime ad alias duas propositas prius reuertitur; atqui sententiæ dudum ab eo determinatæ triplici occurrit ille ratione? Etenim cum decreuerit, altricem animam, sensum, & intellectũ in seminibus & conceptibus nondum separatis inesse potentia, & non actu, potentia, inquam, quæ primum actum, & ortum eiusmodi animarum non excludit, iterum dubitando

do ſubiungit, neceſſe eſſe, vel has omnes innaſci, eo ſcilicet modo, quo iamdudum ſtatuimus, in conceptibus nondum ſeparatis, cum eędem prius numero (nam de ijsdem numero loquitur animis) non fuerint, vel cùm prius fuerint (actu intelligas tu, & vel cum corpore alio, vel ſine corpore) vel aliquas quidē innaſci neceſſe eſt, cū ante non fuerint, aliquas verò innaſci, cum ante fuerint. Et easdē numero ſemper intellige animas, an eæ prius extiterint vel nō extiterint cum alio cōpore, vel ſine corpore, quàm in conceptibus innaſcātur. Aut neceſſe eſt has innaſci in materia nēpe in ſanguine menſtruo, ante quàm ſemen maris aduenıat, vel in ſanguine mēſtruo ex ſemine maris innaſci: aut neceſſe eſt, vel has omnes extrinſecus in femina & conceptus accedere, vel nullam, vel aliquas quidem, aliquas verò non. Hæ tres porrò dubitationes, ~~prima~~ nulla excepta, ſunt de primo actu animarumq; ſubſtantia, de qua prius locutus eſt, eamq; illi conceptibus & animalibus nondum ſolutis ab vtero collocauit. Et in tertio capite quærit philoſophus, an tres, quas modò tractamus, animæ, vel potentię non innaſcantur in ſanguine mēſtruo, ante quàm ſemen maris aduenıat, neq; è ſemine maris oriātur, ſed ab agente externo, à corpore nimirum cœleſti proficiſcantur. Ad primum igitur, & tertium caput ſimul explicandum accedit; nam ſecundum idem cum propè ſit, atq; ſecundum principale, infra diſſoluetur. Probat ergo (ut apertè, ac diſtinctè magis horum capitum videamus explicationem) fieri nequaquam poſſe, ut omnes animæ actu fuerint in alio corpore, vel ſine corpore ante quàm in conceptibus innaſcantur. Haud ſine corpore exiſtere potuerunt, propterea quòd ea principia, quæ actionem habent corpoream, ac inter operandum indigent corpore, vnquam abſq; corpore exiſtere nequeunt. Quare alendi ſaltem, atq; ſentiendi anima ante ſine corpore eſſe non poterunt; quàm ingenerentur conceptibus, cum vtriuſq; ſit actio corporea, neq; ſine corpore obiri poſſit. Sed in alio etiam corpore diuerſum ab eo, quod generatur, actu eſſe non poterunt, quoniā ſic idem numero actus duo perficeret corpora, nēpe con

ceptum

ceptum & animal nondum separatum, & illud corpus, in quo prius existeret. Quòd si dixeris has prius animas in semine existere, hoc falsum erit, siquidem nulla actu anima in semine reperitur, cum istud sit res quędam redundans & superuacua alimenti mutati. Quamobrem eadem alendi, ac sentiendi anima (hæc enim est tertii capitis explicatio) cum minime sint à corpore separabiles extrinsecus etiam, ab agẽte scilicet externo in conceptus & animalia accedere minime poterunt: at in eis gignentur: quoniam, vt in xxvi. secundi de Anima contex. legitur, formæ, actusq; corpora informantes in propria semper fiunt, existuntq; materia. Relinquetur ergo, ut solus intellectus proficiscatur extrinsecus, nẽpe conceptui, & homini diuina virtute corporum cœlestium tribuatur. Porrò intellectus noster vna cum reliquis animę viribus è virtute seminis & potentia materiæ deducitur, vt satis superq; in primo, & secundo libro probauimus: sed cũ hîc Aristoteles comparans cum alendi, sentiendiq; anima, dixit hunc proficisci à calore, ac diuina virtute corporum cœlestium, non, quòd vere absq; primis qualitatibus, & singulari efficiẽte causa à principio omnium vniuersali creetur; verùm quia in intellectus nostri ortu parũ, aut nihil ferè primarum qualitatum, & singularis causæ operatio, & ex altera parte solis virtus, & aliorum siderum maximè appareat, ac ille valde similis diuinis naturis videatur, cum minime sit virtus corporea, sed ab omni corpore, & organo separabilis. Hæc hercule interpretatio magis, quàm altera Simonis Portij hoc in loco ad verba, & cõsilium Aristotelis quadrat: nam præter id, quòd in primo huius ii. libri cap. vsus est eodem genere loquendi, cum proposuit nobis quærendum esse, à quo efficiente principio partes corporis generentur; *aut enim inquit Philosophus, extrinsecus aliquid, aut in genitura, & semine insitum agit*; si de secundo actu & animarum operationibus sermo haberetur, quo pacto effugeret Portius, quin etiam sensus extrinsecus accederet, cum istius actio æque, ac operatio intellectus ab eiusdem proficiscatur obiecto? Quare hic magis est commendandus Auerroes, qui in huius libri

bri Paraphrase hanc etiam partem perfectione, & substantia animarum exposuit, quanquam hîc de intellectu nihil velit determinasse Philosophum, sed dubitanter esse locutũ, & eiusmodi contemplationem ad libros de Anima retulisse. Immo verò idem magnus, ac nobilis Philosophi interpres aliàs in secundo libro de Anima cum LIX. cõtex. interpretatur ex sententia Aristotelis asseuerauit, primam sentiendi animæ perfectionẽ extrinsecus, nimirum ab intelligentia (vt inquit ille) Agente proficisci. Quod ea ratione dictum est verũ: nanq; sentiendi anima licet è potentia materiæ nascatur (ut optimè norat Auerroes) quòd omne cũ materia permixtum à permixto cum materia fiat; neq; sempiternæ formę quicquam in hoc mundo inferiori proximè agant: attamen ea si vitæ stirpium conferatur, magis diuinitatem superiorum corporum participare, diuinisq; formis similior esse uidetur, atq; in huius generatione cœlestium corporum virtus se se magis ostendere, & qualitates primas, ac singulares causas magis instrumentorum subire rationem. Quod si de sentiendi anima affirmare nobis licet, quàm alacriori animo idem de intellectu asseuerare poterimus? Verùm ut magis pateat hanc eandem esse ipsius met Aristotelis, nedum eius interpretis explicationem, illumq; eiusmodi dixisse ratione, intellectum nostrum accedere extrinsecus, huncq; nominasse diuinum, hanc sententiam nostram eis conferemus, quæ ab eodem Philosopho in hoc secundo libro dicuntur. Primum enim in initio huius secundi libri asserit Aristoteles ea, quæ hîc apud nos meliorem & nobiliorem obtinent naturam, & conditionem, suam è cœlo deducere originem: nam cum rerum alię sint diuinæ ac sempiternæ, aliæ verò caducæ atq; mortales, pulchræ semper, atq; diuinæ (addit Philosophus) earum dicuntur causæ, quæ hîc meliores, & nobiliores sunt, atq; gignuntur. Deinde in iii. cap. postquã dixit intellectum solum accedere extrinsecus, atq; diuinum esse, quasi rationẽ huius dicti subiungẽs statim inquit. *Sed .n. omnis animæ siue uirtus, siue potentia corpus aliud participare uidetur, idq; magis diuinum, quàm ea, quæ elementa appellantur: uerùm pro*

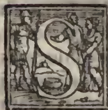
ut

ut nobilitate, ignobilitate ue animæ inter se differunt, ita et natura eius corporis differt. Inest enim in semine omnium, quod facit, ut fœcunda sint semina, uidelicet, quod calor uocatur, idq; non ignis, non talis facultas aliqua est, sed spiritus, qui in semine, spumescq; corpore continetur, & natura, quæ in eo spiritu est, proportione respondens elemento stellarum. Quibus verbis Philosophus satis mihi apertè ostendere videtur, se paulò ante intellectum nostrum cum reliquis potentijs animę comparasse, eumq; propter nobilitatem, qua cæteris animę longè præstat virtutibus, solùm appellasse diuinum; quod quidem sine eiusmodi falsum esset comparatione, cum cęterę potentię animæ, earum quinetiã corpora diuina appellari posſint. Ac illud præterea hinc nobis patere arbitror, Aristotelem eiusdem intellectus nostri ortum efficienti externo ac immortali tribuisse, quòd ille præcipue ab elemento stellarum (quem etiam calorem spiritumq; diuinum vocat, ac aliàs arti, beatæq;, ac sempiternæ menti similem esse dixit) à quo seminis, & humani præsertim, quod est omnium vberrimũ, fœcunditas prouenit, infundi ac largiri videatur. Atq; hæc satis sint pro explicatione priorum verborum, quæ tantam vim contra opinionem nostram habere videbantur. Iam ad alia reuertimur, quæ ad eandem labefactandam adducta sunt. Sed hęc satis à superioribus explicantur, illaq; hæc contra explicant. Nam modò volens Philosophus ad primum dubium respondere, quod in huius cap. initio ab eo fuit propositum, in quam scilicet naturam corpus, materiaq; seminis conuertatur, si nulla id pars conceptus fiat, ante quàm ad huius veniat explicationem, sermonem suum suspendens inquit. *Corpus autem genituræ, in quo semen animalis principij contentum unà prouenit, partim separabile à corpore, in quibus diuina pars comprehenditur, qualis est, quæ mens appellatur; partim inseparabile.* Ex quibus profectò verbis, quanquam intellectum nostrum Philosophus diuinum vocet, ac separabilem, minime possumus argumentari hunc esse mansurum ęuo sempiterno: nam Aristoteles repetens ea, quæ supra decreuerat, nil aliud nobis ijs verbis significat, quàm in semine à patre deciso omnem

animam

animam contineri potentia, vnaq; cum eo proficisci. inquit enim in semine patris semen principij animalis, hoc est initium & causa, qui coelestis est calor, animæ contineri; anima enim principiũ est animalis; & vnà cum eo prouenire: quod deinde principium, quam scilicet animam in duo distribuit genera in separabile, & non separabile à corpore, & separabilem vult esse intellectum nostrum, huncq; rationibus non semel supra adductis diuinum vocat. Quare ex hoc loco manifesto comprehendimus in virtute seminis contineri, & ex eo oriri intellectum nostrum. Quibus ita repetitis quęstionem primam statim explicat Aristoteles, & ait, corpus materiamq; seminis expedita generatione dissolui, versamq; in spiritum euanescere, cum humoris, & aquę naturam habeat; & idcirco minime quærendum esse, an semper foras egrediatur, vel pars rei genitę fiat, cũ perinde se habeat, ac succus, à quo lac cogitur, quod mouet lac quidẽ, & coagmẽtat, neq; vlla ipsius pars euadit. Tandem Philosophus, quod reliquum est pro vniuersa, & integra huius cap. interpretatione, secundum principale explicat dubium, docetq; semen maris, postquam est proiectum in vterum, mouere & componere sanguinem menstruum, huicq; originẽ & principium, quo istud caret, animæ largiri. quo à muliebri sanguine accepto formatur deinde conceptus, atq; perficitur.

LOCVS XII. PRIMAE PHILOSOPHIAE perpenditur. Cap. IX.

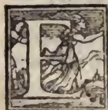

SOLENT præterea Simplicii, Auerroisq; sectatores eis verbis, quę in XII Primæ Philosophiæ XVII. particula scribuntur, nobis occurrere: ait enim ibi Philosophus. *Si uero & posterius quippiam permanet, considerare oportet: in quibusdam enim nihil prohibere uidetur, ueluti si anima tale sit, non omnis, sed mens ipsa. ut enim omnis permaneat anima, fieri fortasse non potest.* Hoc in loco, vt doctè quidẽ ac sapiẽter inquiunt Beatus Thomas, ac Portius, nihil Philosophus de intellectu

nostro determinat, cum eiusmodi quęstio de intellectu, an post mortem remaneat præcipuè ad iii. de Anima librum pertineat. Quamobrem ea verba *nihil prohibet*, *& fortasse* addidit Aristoteles, quæ hanc rem profectò dubiam ambiguamq; reddunt. Quod si istud in hoc libro quinetiam perpendere diligenter volueris, videris sanè, Philosophum in eam penitus iuisse sententiam, quam nos, vt verum decet Peripateticum, acerrimè tuemur. Nam volens hîc Aristoteles idearum Platonis imminuere gloriam, qui eas rerum, quæ hîc oriuntur, atq; intereunt, efficientes simul causas & formas instituebat, efficientia principia distinguit à formis, illaq; res ab eis effectas antecedere tempore, ab eisq; separari affirmat: contra verò formas cum rebus compositis simul oriri, simulq; semper existere. Quamobrem si hîc præcipuè velis loqui Philosophum de intellectu nostro Potētia, huncq; apertè & constanter asserere post mortem esse superstitem, vide obsecro in quem eum errorem deduxeris: propterea quod etiam intellectum nostrum necesse est, in singularium & cōpositarum rerum formarum numero reponas, eumq; cum istis oriri simul affirmes. At qui asseuerare rem aliquam oriri, ac nullò deinde tempore eandem esse defecturam, Aristotelis adeò repugnat initiis, vt vniuersam eius Philosophiam destruere videatur. Cæterum Aristoteles hāc rem apertissimè in xxxix. contex. posterius explicasse videtur, vbi postremam nostram felicitatem cum Dei Opt. Max. beatitudine comparat. Siquidem, ut doctissimè hunc locum interpretans deliciæ nostrę, inquit Alexander, cū intellectus noster, qui omnia est intelligibilia potentia, longo studio, atq; doctrina, ac optima viuendi ratione omnia actu intelligibilia euaserit, hoc est, habitū scientis fuerit consecutus, de quo supra iā satis copiosè locuti sumus, tunc nos optimā, beatissimam, & longè omniū iucundissimā degimus vitam, quæ sanè verbis explicari minimè potest; ab iis tamen cōprehēditur, qui ad tantā perueniunt felicitatem. tunc enim mēs nostra in illud bonum se erigit, quod est omnium rerum, quæ sunt, longe præstantissimum, nempe in Deum Opt.

Max. huncq; contemplando in eius quodam modo naturam conuertitur. Verùm tàm incredibilis humanæ mentis delectatio, tanta felicitas ad breue exiguumq; durat tempus, ait Aristoteles: neq; enim vt summus ille arcens, & omnia continens Deus, minime possumus tám beatam agere vitam æuo sempiterno: quoniam scilicet natura nostra mortalis est atq; caduca. Quòd si credidisset Philosophus, nos aliquando post mortem fore semper tum in maximis, tum in æternis voluptatibus, vt nos Christiani, qui piè sanctèq; à sacris literis mandata nobis exequimur, Dei gratia speramus tandem esse consecuturos, vtiq; non dixisset eam felicitatē, ac summam delectationē, qua Deū Opt. Max. aliquādo fruimur contemplantes, celeriter labi, & ad breue exiguumq; tēpus permanere. Atq; hanc ego arbitror verā esse huius loci explicationē, quicquid de statu præsenti, ac mente soluta è compedibus corporis Latini interpretes comminiscantur.

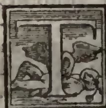
ALIORVM VERBORVM PRIMI *Ethicorum libri uera adducitur explanatio.* *Cap.* X.

EQVIDEM fundamenta, quibus Aduersarii præcipuè nituntur, dum funditus euertēre contendo, nollem redundans quibusdam, superuacuusq; videri, si interdum ea solùm repetā, quæ aliàs à Doctissimis viris dicta sunt in eiusmodi locorum explicationibus. Quærit Aristoteles in x. primi Ethicorum cap. an secundæ res, aduersæq; posterorum aliquid boni vel mali addant, vel detrahant vita defunctis, atq; concludit in cap. xi. aliquid boni, vel mali posterorum, tametsi exile et paruum ad mortuos peruenire. Hinc volunt Aduersarij deducere post mortem superesse animos nostros, neq; animaduertunt nobiliores huius operis interpretes vnà omnes asserere, hoc in loco de ea loqui Philosophum opinione & fama mortuorum, quæ in viuentium memoria relinquitur. Neq; enim poterat affirma-

re Philosophus, post mortem intellectus nostri remanere substantiam, qui paulò ante Solonem reprehenderat, quòd tantùm hominem vellet post interitum appellari felicem; ac postea dixerat in iii. libri cap. vi. mortem maximè omniũ esse terribilem, quòd ea sit extremum vitæ, nihilq; tum inde homini mortuo boni, aut mali relinquatur. Vbi præterea à nobis ea sunt perpendenda, quæ deinceps de viro forti scribuntur: ait enim in cap. ix. Philosophus, virum fortem, ne in turpitudinem labatur, honestatis gratia libenter vulnera perpeti, ac etiam mortem oppetere: cum tamen, quò magis omni virtute pollet, atq; felicior est, eò magis ob mortẽ sanè dolere: quippe qui sciat se maximè dignum esse vita, maximisq; bonis ipsa morte priuari. Ex quibus te illud colligere oportet, si Aristoteles nouisset, animos nostros esse immortales, eum satis imprudenter virum fortem induxisse molestè ferentem mortem, putantemq; se maximis bonis ea spoliari, cum ille ad gustanda maiora bona, & ad vitam beatiorem migrare diceretur. Igitur ex sententia Aristotelis solùm est mortuorum gloria, & fama superstes, quæ secundis rebus, ac posterorum virtutibus augeri interdum, & illustrari; interdum autem eorundem fortunis afflictis, & vitijs imminui, ac obscurari videntur.

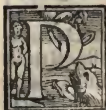
QVAEDAM ALIA IN POLITICORVM *& Oeconomicorum libris declarantur.* *Cap.* XI.

TANDEM verò ex Politicorum & Oeconomicorum libris quædam adducuntur alia, quę fortasse quibusdam satis nos vrgere videbuntur. Nam in Politicis Aristoteles sæpe commendat Heroas, homines nimirum ob res ab eis iustè, temperatè, sapienter gestas ad numerum Deorum adscriptos: deinde in fine Oeconomicorũ vxorem, virumq; animaduertit, qui in domus administratione alteri valde pręstiterit, eum maximum à Diis immortalibus præmium esse consecuturum. Cæterùm illud nos aduertere oportet in

eiusmodi libris Philosophum, in quibus de hominum vita, & moribus agit, sæpe, vt homines deterreret à vitiis, & ad pacem, iustitiamq; colendam, ac ad bene, beateq; viuendum adduceret, Poetarum fabulas, inueteratasq; in vulgarium hominum mentibus opiniones secutum esse, cum eæ proposito sibi fini valde conducerent. Atq; istud ex eo Oeconomicorum dicto præsertim patet: nam hîc manifestè ostendit Philosophus, se ex Pindari sententia loqui, cum istius adducat verba, qui aiebat, hominibus sibi iustè, pieq; actæ ætatis conscijs dulcem quandam spem cor alere consueuisse, nutricemq; esse omnis generis voluptatum. Præterea in eodē paruo, verùm aureolo & ad verbum discendo quidem libello asserit Aristoteles, viri mores pro lege habendos vxori, quam ei religiosè obseruandam imposuerit Deus: ac insuper nos hortatur ad precanda, & supplicanda à Dijs immortalibus bona. Quę sanè omnia, ut & Christiana & sanctissima sunt, ita longè absunt à iudicio & sententia Aristotelis, nec paulum eius repugnant initiis, qui statuit Deum Opt. Max. quadam vniuersali tantùm prouidentia mundū administrare, nec eum ita consulere rebus humanis, ut singula curet, ac tueatur. Atq; Philosophus in L. contex. xii. Pimæ Philosophiæ clarissimè demonstrat, quantam ille in Deorum sermonibus Poetis fidem adhibuerit: nam ex eorum tot dictis illud pro vero tantùm affirmat, Deos nimirum esse, diuinaq; corpora, & formas ac reliqua continere omnia, & moderari: cætera verò cuncta, quæ de Dijs & horum pręcipuè simili humanę figura ab eis dicuntur, putat esse fabulas & figmenta à Poetis excogitata ad persuadendum vulgo optimam videndi rationem, & ad vsum legum, vitæq; humanæ vtilitatem. Atq; hęc satis esse arbitror pro eorum explicatione, quæ in hac sententia de intellectu nostro Potentia difficultatem pręcipue facere videbantur. Si quos alios inueneris locos, qui aduersariorum fauere opinioni dicantur, eos equidem fundamentis à nobis hucusq; iactis à te explicari posse, crediderim. Nunc ad alterum intellectum redeundum est, qui Agens, seu ἐνέργεια nuncupatur.

REMOVENTVR DIFFICVLTATES QVAE *aduersus alteram sententiam de Agentę intellectu prolatam adducuntur.* Cap. XII.

Ostquam à nobis ea explicata sunt loca, quæ intellectus Potentia innuere ęternitatem videbantur, reliquum est, ut rationes eas diluamus, quibus altera sententia reprehendi solet quam sequentes Alexandrum cęteris cunctis de Agente intellectu prętulimus. Primùm igitur ab Alexandro, & à me quæri potest, cur Aristoteles, si Agens intellectus sit Deus Opt. Max. nec animę nostræ pars existat, in initio iii. de Anima commentario non proposuerit, se velle de eo differere, & ea præsertim ratione, quòd hic intellectu Potentia est longè præstantior? Etenim solùm ibi Philosophus de intellectu Poßibili, & huius intelligendi actu se velle agere, pollicetur. Secundo loco quis nobis occurret propter ea, quæ iam supra à nobis adducta sunt ex principio libri de partibus Animalium: quippe Agens intellectus si fuerit Deus, de eoq; in iii. de Anima libro pertractetur, de intellectu separato faciemus differere Naturalem Philosophum; ex quo deinde sequetur, vanam, ac redundantem fore primam Philosophiam. Ad hęc si hic intellectus Agens constituatur Deus, qui sua pręsentia phantasmata illustret, quo modo illud effugerimus, vt in eodem non situs sit loco, quo phantasmata complectuntur, nec locum mutet cum nos è loco ad locum ciemur, vel cum ille in ortu accesserit ad nos, & in interitu à nobis recesserit? Illud quin-etiam à nobis poteris sciscitari, quod Auerroes obiecit Alexandro. Cum nos abstrahendi, & segregandi phantasmata à conditionibus materię plenam habeamus facultatem; idq; semper, cum libet, efficere poßimus, eam vim, qua istud præstamus, necesse est, animę nostræ partem existere. Quoniam omnis nostra actio à propria forma proficiscitur. Sed iterum Ioannes Grammaticus ea ratione voluit Alexandri sententiam refellere, quòd, cum omnium pla-

nè rerum ſit author, & conſeruator Deus, tantùm vero poteſtate intelligibilia, actu intelligibilia reddat Intellectus Agens, hunc Deum Opt. Max. à nobis conſtitui nequaquam poſſe. Quod hac etiam poſtrema, & ſatis efficaci ratione confirmari poteſt. Quî enim fatebimur, Intellectum Agentem eſſe Deum, cum illud tritum, & vuulgatum ſit apud omnes Peripateticos, nihil prorſus ſine motu, & lumine corporum cœleſtium in hoc mundo inferiori atq; caduco agere ſummum Deum, ac cæteras beatas Mentes? Hæc ſunt ea peęcipuè, quæ in Alexandri ſententia difficultatem patere videntur, quæ ni fallor, à nobis facilè remoueri poterunt. Atq;, ut ad id redeam, quod principio quæſitum eſt nobis; nil mirum ſi Ariſtoteles in initio iii. de Anima ſolùm propoſuerit, ſe velle de natura intellectus Potentia, & eiuſdem intelligendi actu differere: ſiquidèm hæc propria illius erat, & principalis intentio: deinde verò ſi de intellectu Agente tractauit, hoc intellectus poſsibilis gratia executus eſt: cum enim intellectus noſter eſſet nuda poteſtas, operę pretium fuit inuenire propriam efficientem cauſam, quæ eum de potentia ad actum deduceret: quanquam enim phantaſma illud eſt, quod proximè mouet intellectũ, in actumq; deducit; nihilominus id maximè intellectui Agẽti acceptum referri debet: nam (quod etiam ſupra notauimus) ſi prius Agens phãtaſma non illuſtraret, nec iſtud actu intelligibile redderet, ſanè phantaſma intellectum deinde mouere non poſſet. Quamobrèm intellectus Agens principalis, & potior cauſa intellectionis, quàm phantaſma conſtituendus eſt. Ne igitur, ut ad rem redàm, accuſes Philoſophum, ſi intellectus Agentis diſputationem in principio non propoſuerit: quoniam de hoc alterius gratia intellectus ei tractandum erat. Immo verò ea pars, in qua de Agente intellectu differit Ariſtoteles, cum tota ad intellectus Potentia tractationem referatur, eiusdem etiam nomi mine inſcribi debet. Et iſtud me hercle, quod magna, & diligenti contemplatione digniſsimum eſt, aliàs in Philoſophi libris obſeruandum eſſe perſpeximus. Nam in commẽ-

tarijs

tariis Physicæ Auscultationis primi quinque libri de principijs naturalium rerum; tres vero vltimi de Motu inscribendi sunt, vt Simplicius, Andronicus, Theophrastus, Damas, & Eudemus eruditi, & grauissimi quidem viri testantur. Sed qua ratione Tertius, ac Quartus, & Quintus Physicorum liber de principiis, Octauus verò de Motu, cum in eo agatur de primo Mouente, inscribi debeat, nos breuiter exponemus; quoniam id Græci interpretes silentio prçteriisse videntur. In iii. igitur Physicorum libro quanquã de Motu differit Aristoteles: attamen quoniam de eo tractat Naturæ beneficio, atq; ut eius, quæ principium est, perfectam habeamus notitiam, cum eius definitio in se motum contineat, idcirco hic inter principiorum libros collocandus est: de proprio enim affectu Naturæ atq; ipsius gratia, & beneficio in illo disceptatur. Quarto similiter eadem debetur inscriptio: quoniam ibi de Loco, Vacuo, & Tempore disputat Aristoteles, cum hæc consequantur motum, & eius proprietates dicantur. Quòd igitur in quarto de accidẽtibus & proprietatibus Motus, qui est effectus Naturæ, differatur, & ita vniuersa hçc disputatio ad eandem spectet, eum pariter librũ de principijs censeo inscribendum esse. Huic Quintus adnectitur, qui in eodẽ etiam numero reponi debet: quippe qui totus pendet ab vniuersali, & cõmuni Motus disputatione, quæ habita fuit in tertio: nam in quinto separat Motum à Mutatione, eumq; in proprias species distribuit, & quædã addit theoremata, quibus reliqua nos docet, quæ communiter res naturales & ea, quæ sunt in loco, & mouentur ad locum, consequuntur. Atq; hucusq; Philosophus, quatenus à Natura oritur, & in naturalibus rebus existit & fluctuat, considerauit Motum. In vi. autem libro incipit eũ secundum se, & veluti rẽ absolutam ac liberam à quocunq; naturali corpore contemplari: quod ea planè nobis ostendunt, quæ hoc in libro Motui secundum se considerato attribuuntur, quæ, ut in materia est, ad eum prorsus nequeunt accomodari. Quamobrem Sextus, Septimus, & Octauus de Motu inscripti sunt: in Octauo .n. licet de primo Mouente,

quod

quod principium est, pertractetur: attamen quoniam ea ratione de eo agitur, qua respicit Motum, qui tribus in ijs libris per se, nec amplius veluti effectus à Natura dependens cõsideratur, ideo de Motu inscribere debemus Octauum librũ. Hanc eandẽ propè sententiam habere possumus in secundo Posteriorũ libro, vbi cęteri Gręci, & Alexander inter se digladiantur. Hic.n. cũ de definitione agat Philosophus demonstrationis gratia, nil mirũ videri debet, si etiã de demõstratione eiusmodi liber inscribatur. Quod mihi si quis institerit, pariter in hoc libro de Definitione per se (ut etiã ipse constãter teneo) ac quatenus ea methodus est, quæ quæstionẽ quid est nobis explicat, ab Aristotele pertractari; huic respõdebo, adhuc eum librũ sub demonstrationis nomine retinẽdum esse, ea nimirum ratione, quòd Aristoteles Definitionis aggrediens disputationẽ, id effecit, quò Demonstrationis doctrinã absolueret: & ita hæc prior de Definitione tractatio tota ad Demonstrationẽ refertur. Si verò deinceps in altera huius libri parte aggressus est Aristoteles ad explicandã nobis verã, & propriam methodum definiendi, id eum fecisse arbitror; quoniam occasionem nactus eam prætermittere noluit, ne aliàs id negocii suscipere coactus esset. Atq; hic aliquando fuit mos Aristotelis, ut de aliqua re alterius gratia, nec principali differens intentione, de eadem deinde per se propriè, & exquisitè tractaret. Quod non modo in II. libro Posteriorum, sed etiam in III. Physicæ Auscultationis commentario exploratè, percepimus. Hic enim Philosophus quanquam, vt dictum est, de Motu agat propter Naturæ notionem; adeò tamen solers, ac diligens fuit in Motus explicatione, vt nihil quidem prætereirit, quod ad eius vim & naturam declarandam spectaret. Quamobrem alijs in locis, cum res postulat, iisdem semper vtitur difinitionibus, quæ Motus traditæ sunt in III. Physicorum. Sed longius fortasse digresѕi sumus quàm par erat. Hæc verò (quamuis casu, & fortuitu dicta sint) tacitus nullo modo potui silentio præterire; quod me aliàs hæc disputante Bononiæ in nobili Velatorum Academia, ea quibusdam doctis, & grauissimis vi-

ris pergrata fuisse perspexerim. Iam verò ad id reuertor, quod nobis secundo loco fuit obiectum. Licet enim Naturalis Philosophus de Deo Opt. Max. in libris de Anima tractet; non ob id tamen superuacanea est Diuina scientia: quippe quòd Deum non ea ratione, qua Deus est, verùm qua Agens, & respicit intellectum Potentia, contemplatur; quemadmodum de eodem similiter sub primi ratione mouẽtis agit in viii. Physicorum Negauit autem Philosophus in primo de partibus Animalium, propriam, & absolutam Diuini intellectus disputationem ad Physicum pertinere. Quòd si adhuc vrgeas, Aristotelem in iii. de Anima propriè ac per se de Intellectu separato agere, cum in xix. xx. q; contex. exactè, & perfectè naturam & substantiam Dei explicare conetur; hunc nodum eadem sanè ratione dissoluo: quòd ea affert Philosophus, quæ Agentis intellectus naturam declarant, ut eum à Potentia intellectu seiungat, cum prius in xix. contex. initio adduxisset ea, quæ erant vtriq; communia: Quamobrem hæc etiam tota explicatio est gratia intellectus Possibilis, ad eumq; refertur. Sed iterum quęras à me, quî istud fieri posit, ut loco adducto Philosophus inter Agentem, & Potentia intellectum discrimen statuet, cum in xii. primę Philosophię xv. contex. fateatur Auerroes, haud munus esse Naturalis Philosophi mortalis, ac sempiternæ formę differentiam ostendere? ac ei pręterea, qui duo inter se diuersa monstrare velit, necesse sit, vtrunq; cognoscat, ut ex eo cap. de communi sensu in ii. libro collegimus? Naturalis igitur nouerit intellectum separatum atq; Diuinum; vel nulla erit ea distinctio, quæ inter hunc, & intellectum nostrum loco adducto statuitur. Porrò ad hæc duo, quæ satis acutè & subtiliter dicuntur, ita respondeo, nempe sententiam Auerrois esse verissimam, cum propriè & absolutè diuinam formam contemplamur: sin autem hęc sub quauis alia ratione, atq; ut rem Naturalem respicit, à nobis consideretur, tunc Physicus potest inter eam, & naturalem formam ponere distinctionem. Et id egit hac de causa Philosophus eo in loco, de quo disserimus: quippe qui

Deum

Deum Opt. Max. non per se, & absolutè, quatenus Deus est, sed ea ratione qua Agens, & ad intellèctum nostrum refertur, considerabat. Quare dicendum est etiam (ut secundum nodum expediamus) Naturalem hîc vtrunq; intellectum perfectè cognoscere, sed Agentem agnoscere sub Agẽtis ratione, ac tanquam eum, qui ad rem naturalem, ad nostrum scilicet intellectum respectum semper habeat. Tertia autem principalis ratio eo diluitur, quòd quanquam intellectus Agens, quem Deum asserimus, in nobis inest, suiq; præsentia phantasmata illuminat; attamen ut phantasmata loco non clauditur, nec locum mutat, cum nos è loco ad locum ciemur; quoniam Deus vbicunq; est, ac, ut Poeta cecinit, Iouis omnia plena. Sanè dominator rerum, & omnia nutu regens Deus, vt res corporeæ, non circumscribitur loco; tametsi altera ratione (ut aiunt Theologi) is locum obtinere putatur, vbi eius actio præcipuè nobis est manifesta. Qu amobrem eadẽ penitus de causa, cum vbicunq; sit Deus & cuiusuis rei operationi semper adsit intersit, nunquam (vt ingeniosè docet Alexander) ad nos accedere, vel à nobis recedere dicetur. Siquidem in prima seminis effusione, cũ per omnia permeet, & vbicunq; adsit intellectus ἐνέργεια, ad nostri ortum asistit, ac menti nostræ intelligentiam deinde præstat, cum hęc ab eo illuminata phantasmata percipere valet; qui tamen phantasmata semper, ac perpetuò illuminat, cum eiusmodi illius sit sempiternum officium: quamuis nunc in me, cras in te, postridie in alio ea (ut familiari vtar verbo latinorum) abstrahere videatur. Ex quo illud intelligis, quod à nonnullis quæsitum est, quemadmodum ab eiusmodi æterno principio nouus proximè nunquam proficiscatur effectus. Idem propterea intellectus Agens, nobis intereuntibus non recedit, sed remanet in corpore mortuo aliud istius opus adiuuans, & apud quancunq; rem & naturam diuinum suum & immortale collocans beneficium. Quartum similiter argumentum Auerrois parum nos offendit: hic enim cum inquit, necesse esse, vt Agentem intellectum partem animæ nostræ constituamus; quoniam in no-

ſtra poteſtate ſitum eſt, cum volumus, phantaſmata abſtrahere, eaq; actu efficere intelligibilia, & omnis noſtra actio à propria forma proficiſcitur; huic reſpondemus, ſatis eſſe, ſi in nobis inſit hæc virtus, qua rem tantam exequimur, & adſit animæ noſtræ: intellectus quippe Agens in nobis eſt, tanquam ſol, quo præſente colores inſpicimus. Ac ſummus, & omnia potens Deus cum omni tempore (ut paulò ante diximus) vbicunq; adſit, variaq; variis rebus munera largiatur, nil mirum, ſi nos cum volumus, illuſtrare phātaſmata, hęcq; actu intelligibilia facere poſsimus: quoniam inter cuncta animalia hoc à Deo præcipuum, & peculiare in nos homines beneficium confertur, quod præclarum quidem munus & præſtantiſsimum ſic nos ab illo accepimus, vt cæteris animantibus omnibus longè præſtamus. Cæterùm hic illud aduertendum eſt, non ideo Agentem intellectum illuſtrare phantaſmata, quòd ea intelligat, & cognoſcat: quanquam hoc eum aliter non poſſe exequi, Simon Portius aſſeuerauit, neq; enim Deus Opt. Max. ad phantaſmatum, & caducarum rerum notionem deſcendit: ſed duo habet munera intellectus Agens; alterum quidem eſt, illuſtrare phantaſmata, & hoc præſtat ſine vlla intelligentia phantaſmatum, perinde ac Sol, qui colores illuminando eos non percipit, ſed ſolùm efficit tales, vt actu à nobis videri poſsint. Alterum verò iſtius officium eſt ſe ipſum tantùm intelligendi: quippe quòd eius intellectio eſt ipſius met actus, atq; ſubſtantia: qui nihilominus ſe ipſum intelligendo omnia pariter alia percipit, & cognoſcit, ſed longè nobiliori, & perfectiori modo, quàm ab alia quauis mente comprehendatur, & à nobis excogitari poſsit. Quamobrem neq; phantaſmata, aut in eis latentes formæ Agentis effugiunt intelligentiam, cum ipſe ſe ipſum tantùm intelligit: ſed nos illud aſſerimus, illuminationem phantaſmatum non eſſe eorum notionem, nec media eius fieri intellectione. Ad id verò, quod Ioannes Grammaticus afferebat, facilè reſponderi poteſt: propterea quòd nō modò cauſa rerum eſt Deus, ſed etiam effectuum, qui ab ipſis met rebus oriuntur: atq;, ut prima cauſa, ad omnium re-

rum

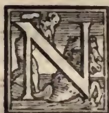
rum ortum concurrit; quatenus verò Agens dicitur intellectus, phantaſmata illuſtrando menti noſtræ præſtat intelligentiam. Sed iam attingo poſtremum caput, quod nos valde vrgere videtur, & fortaſſe acutius inuentum eſt, quàm iſtud Recentiores quidam Philoſophi potuerint explicare. Nunc profectò in difficili loco verſamur: quoniam valde tritum, ac celebratum eſt illud axioma, Deum in terris nihil omnino agere abſq; motu, & lumine corporum ſuperiorum. Simon igitur Portius, quem aliquando parem ſummis Peripateticis iudico, hac in re ueritatẽ olfeciſſe videtur: quippe inquit, adductam paulò ante ſententiam in eis tantùm formis, atq; virtutibus accipiendam eſſe, quæ à naturali materia recipiuntur: eam verò vim, qua phantaſmata actu intelligibilia euadunt, in re materiata veluti in ſubiecto, minime recondi. Nos autem redeuntes ad eam comparationẽ, quæ à lumine deſumpta eſt, atq; totius eſt huiuſce rei fundamentum, apertius hunc locum explanare conabimur. Porrò phantaſma tametſi non eſt naturalis materia; attamen materiale quidam exiſtit. Quare cum ſit ab omni materia ſeparatus Deus, nihil profectò nec materiale, nec immateriale agere in eo poterit, cum materiale, & abſtractum omnino inter ſe agere ac pati nequeant; quoniam communem non habent materiam. Sed enim cum ſupra dixerit Ariſtoteles, intellectum Agentem æquè, ac lumen eſſe ratione phantaſmatum, aſſerendum eſt, nihil noui prorſus ab eo in phantaſmata prouenire; quid enim præſtat lumen? hoc ſcilicet, quòd ſua præſentia colorem ſolùm actu viſibilem reddit; & id ea ratione efficit; quoniam color, cum ex opaco, perſpicuoq; conſtet, hocq; ab altero obſcuretur in tenebris, ut apparere nequeat, deinde lumen accedens ita ſplendore ſuo offundit opacum, ut perſpicua pars fulgeat, ac ſui ſpeciem gignere, & oculum mouere poſsit. Nihil porrò recens, aut materiale, vel immateriale lumen in colore efficit, ſed hoc tantùm ei largitur, ut actu videri queat, cum antea tale poteſtate eſſet. Quare lumen non eſt verum Agens, ſed tantum agendi ratio, cauſa ſcilicet, qua color excitare oculum valeat.

Ita

Ita me hercle intellectus Agens non est verum efficiens, sed causa tantùm, agendiq; ratio ipsi phantasmati: quoniam dũ phantasma actu intelligibile reddit, nil materiale, vel immateriale in eo efficit: at solum materiales omnes conditiones, & appendices, quæ vniuersalem formam in phantasmate existentem obscurant, atq; impediunt, ne intellectum nostrum mouere posit, suo lumine, & præsentia sic offundit, & obruit, vt sola vniuersalis appareat forma, eaq; sui tũc specie intellectum Potentia ad intelligentiam moueat. Agens quippe intellectus est veluti quidam habitus, qui nihil operatur, sed alteri tantùm rei causa est, ratioq; agendi. Iam verò, cum persæpe dixerimus, phantasma ab intellectu Agente collustratum sui specie mouere intellectum Potentia, notandum est, eiusmodi dictum non ea ratione accipiendum esse, quia phantasma intelligibilem formam in intellectum introducat: hic enim communis est loquendi vsus, sed aliter quidẽ se se res habet; quippe phantasma intelligibilem formam non inducit, sed eam sola præsentia, ex intellectu Posibili educit, in qua inerat potentia: quemadmodum.n. naturale Agens in materiã primã verè formam non introducit, sed ex illius potestate hanc dedu cit ad actum, ita propè euenit in intellectu Potentia: quippe qui, vt supra notauimus, omnium materia rerum intelligibilium dicitur, qui eas singulas potestate continet, & non actu, vt censuit Empedocles, qui simile ratione similis actu in anima percipi asseuerabat. Ita verò in nobis propriè gigni intellectionem, sæpe ostendit Aristoteles in iii. de Anima commentario: quippe qui inquit in v. ac xiiii. contex. intellectum nostrum potentiæ solum naturam habere, & eum esse intelligibilia omnia potestate: nihil verò actu existere, antequam intelligat. Deinceps in xviii. ac xxxvi. context. subiungit Philosophus, intellectum nostrum fieri omnia, & res ipsas euadere. Ex quibus quidem locis rerum species, ac formas minime in intellectum nostrum introduci; sed ex eius potestate ad actum deduci, nobis significatur. Cæterùm, cum iam omnia absoluerimus, quę ad vtriusq; intellectus disputationem attinebant,

nebant, reliquum est, ut illud quod vltimo loco polliciti su mus, exequamur: & à Theologis nostris eam sententiam repetamus, quam nos CHRISTO vnico veri DEI filio deuoti, & fideles constanter tenere debemus; ac euertamus omnia fundamenta, quæ contra hanc esse videntur cùm Aristotelis, tùm aliorum veterum non differentium, at deli rantium Philosophorum.

QVAE SIT VERA CHRISTIANO HOMINI DE *Humano Intellectu mordicus affirmanda sententia, & quibus rationibus fundamenta euertantur Philosophorum, qui struxerunt mortalitatem.* CAP. XIII.

OS hucusq; perspeximus, quemadmodum Aristoteles, persistens in Naturæ principiis, eundem finem hominis, atq; rationem cum re liquis animalibus esse censuit: tametsi ita extu lit hominem, ut ancipitem & naturam quandam mediam inter æterna & caduca eum obtinere voluerit: siquidem, cum istius anima è potentia materiæ educatur, ea demq; dum illius destruitur subiectum, intereat, eandem prorsus aliarum caducarum & mortalium rerum sequitur conditionem. Cum verò præter sensum, & altricem animã homo duplici intellectu sit præditus, quorum alter, qui dici tur Agens, ab omni materiæ concretione & potentia segre gatus est, atq; perpetuus, nullius omnino ortus, siue interi tus capax; alter verò, qui Posibilis appellatur, non est item vllius certi corporis actus, & ideo rerum formas absq; mate ria cognoscere valet; immortalibus atq; beatis mentibus val de similis esse videtur: quanquam ab earum deinde multũ recedat nobilitate: quòd hic intellectus Potentia absq; obie cto corporeo, nempe phantasmate percipere ne quicquam potest, semperq; in re singulari formam apprehendit vniuer salem: neq; alterum, quem Agentem vocauimus, veluti pro priã sui partem ac formam vnquam consequitur. Cæterùm

hæc Aristotelis opinio quàm lõge desciscat à veritate ita perspicuum est nobis, qui sacrarum literarum lumine illustrati sumus, ut nihil certius, nihil planè exploratius æternitate animorum nostrorum habeamus. Porrò Deus Opt. Max. postquam virtute seminis constructum est humanum corpus (iam enim de primi parentis nostri corpore sermonem non habeo, quod nulla interueniente creatura proximè à Deo formatum est) nec non exorta est alendi virtus, atq; sentiendi, statim & proximè intellectum nostrum creat ex nihilo pulcherrimam sanè eius imaginem: nos enim mente, & nõ corpore facti sumus ad exẽplar illius, qui omnia genuit, principis Dei, cum in corporibus quædam potius vestigia efficientis Dei, quàm veræ huius imagines, quæ speciei simulachra sunt, conspiciantur. Qui quidem altricis ac sentiendi animæ vires assumens (hę enim subitò ad eius aduentum euanescunt) corpori nostro, tanquam propria ac vera illius forma coniungitur, nec nõ ab infinita bonitate sui ipsius Creatoris Dei illud consequitur, vt nullo deinde tempore interire queat, at mansurus sit æuo sempiterno. Humana enim mẽs, cum sit forma simplex atq; subsistens, nempe (ut aiunt Theologi) per se esse, & operationem habeat, ex vlla vi materiæ, ac seminis proficisci nequit: sed necesse est, eam similiter propriè vereq; fieri à Deo Opt. Max. cuius omnino solius est creare illa, quæ absolutum habent esse. Hic verò ea nos valde non torqueant, quibus adductus ipsemet Aristoteles, ac plerique alii Naturales Philosophi crediderunt, animos nostros esse caducos atq; mortales, nempe quòd quicquid natum sit, etiam intereat, ac fieri non posit, ut forma simplex & immortalis multiplicata secundum numerum in pluribus indiuiduis reperiatur: quemadmodum etiam valde absurdum est, ut corpori caduco & fragili ęterna forma iungatur, & illud informet; ac præterea, cum ex eo excesserit, è loco ad locum feratur, vel iterum rediens (nisi infinitum actu admittere velimus) cum eo societatem coeat. Quibus hæc iterum duo quis addere posset, quæ trita & vulgata sunt in scholis Philosophorum, animos nostros à Deo proximè creari

nequa

nequaquam posse,cùm quia nihil Deus Opt. Max. infra lunam agit absq; motu & lumine cœlestium orbium: cùm verò, quoniam ex nihilo aliquid omnino fieri non potest. Hæc enim omnia ac cætera eiusdem generis, quæ incredibilia Philosophis, & absurdissima visa sunt, quippe qui potestatem Dei, & prouidentiam intuentes vtranq; parum attigerint, ac acie mentis hebescentes veram amiserint diligentiam contemplandi; maximè credibilia atq; rationi consona sunt apud nostros Theologos, itaq; debent esse apud nos omnes,qui in gratia & spiritu, videlicet in nomine Domini Nostri Iesu Christi baptizati sumus. Atq;, ut istud magis appareat, omnisq; tollatur difficultas,& quibusdam labor minuatur Philosophiæ studiosis, firmissimis rationibus paulò ante iacta fundamenta nos euertemus: tametsi vna sanctissimorum Patrum auctoritas frangere debeat omnem insolentiam Philosophorum. Igitur cum velint isti animos nostros, quasi capite damnatos morte mulctare; quòd omne ortum necessariò interire debeat, ignorant penitus duplicem esse rerum ortus,interitusq; rationem. Quædam enim cum per se non existãt, sicut per accidens tantùm fiunt, ita sanè per accidens quoq; delentur, qualia sunt accidentia,& omnes formæ in materiam immersæ, quæ cursu generationis, nempe ratione compositorũ solùm oriuntur,atq; intereunt. Nonnulla verò ex altera parte, quibus datum est,ut per se subsistant, quemadmodum nisi propriè, ac per se fieri nequeunt, simplici vedelicet emanatione (nã vti iam licet sanctissimis verbis Theologorum) ita etiam nullo modo per accidens,suorum nempe subiectorum, interitu deleri possunt: cæterùm, ut per se fiunt, ita etiam hæc per se interire necesse est, si tamen capacia sint vllius interitus. Et huius generis est intellectus noster, quem per se dicimus subsistentem esse substantiam:quoniam liber ac separatus est ab omni materiæ concretione, nec inter operandum vllo indiget corpore; quod præsertim, ostendit, cum solutus est è compedibus corporis. Sed eiusmodi formæ per se subsistentes neq; etiam per se occidere possunt: cum enim istis per se esse con-

ueniat, sanè esse ab eis secerni non potest: etenim si vnquã esse desinerent tales formæ, ipsę à se ipsis disiungerentur, quod omnino fieri nequit: siquidem hic res compositas ea solùm de causa asserimus deleri, quòd in ijs materies à forma disiungitur, cuius causa, nec per se dicebãtur existere; atq; hoc euenit ratione contrarii; quod cum nullum habeat mens nostra, ac cæteri diuini intellectus, sed puræ sint ac simplices formæ, vt dictum est, quæ proprio esse subsistunt, secundum naturam suam remanent immortales. Verùm hic siquis ambigeret, quî fieri pòssit, ut intellectus noster sit eadem numero res cum alendi, atq; sentiẽdi anima, & illæ nihilominus corpore intereũte remaneat; hæ uerò extinguantur; ad hunc respondemus, nos ea ratione vnam tãtùm actu animam, scilicet intellectum, in homine collocare; propterea quod vnius rei vna tantùm est forma, à qua consequitur, vt vna sit & existat; ac ne plura in eo animalia, tanquam plures homines in Troiano Equo, ponamus. Intellectus igitur sentiendi uim et alendi secundum virtutem perinde obtinet, ac triangulus à quadrangulo continetur, & adhuc post mortem superest: quoniam cum secundum se immortalis existat, nec sentiendi nec alendi anima ab illo contentæ hanc auferre ei immortalitatem possunt. quæ quidem ab intellectu seiunctæ in reliquis animalibus mortales sunt penitus atq; caducæ: in intellectu tamen, quòd prius esset fons & origo earum actionum, virtute solùm remanent post interitum hominis; quanquam actu destructæ esse dicuntur, quoniam dissoluta sunt organa, sine quibus operari omnino nequeunt. Et si aliquando in sacris literis legimus, nos in altera vita vehementer lætari, vel dolere tum pœnarum, tum ratione præmiorum; nec non recordari ea, quæ hoc in seculo vidimus; eiusmodi dolores & gaudia in appetitu intellectus nostri, & non sensus, reponere debemus, ut etiã illius est ea benè vel malè actæ vitæ recordatio: non quia post mortem in intellectu præteritarum, ac singularium rerum memoriam remanere fateamur: sed quoniam ille tunc speciebus in eũ infusis à Deo reuerti potest ad notitiam re-

rum præteritarum ; ad quas eiuſmodi ſpecies vel ob antecedentem notionem , vel propter aliquem affectum, vel habitudine naturali , ſeu diuina virtute eum determinant, atq; ad illarum reuocant cognitionem. Sed iam videamus, quēadmodum in reliquis etiam dictis, quæ ſequuntur, valde peccarint antiqui Philoſophi . Negant ſimplicem, & ſeparatam formam ſecundum indiuiduorum numerum augeri poſſe, cum ſemper à materia talis oriatur multitudo . Atqui non vidēt iſti humanam mentem, quanquam eſt omnis omnino materię expers , ex qua fiat, certam nihilominus habere materiam , quam informet . Ex quo neceſſe eſt , ut ſecundum eiuſmodi materiæ diuiſionem eam pariter multiplicatam videamus . Verùm hanc eſſe alicuius materiæ formam, quod tertium erat obiectum , modò probandum eſt : nam multitudo animorum noſtrorum magis hinc etiam cōfirmabitur. Porrò cum videamus , illud apertiſsime conſequi , hominē non vnam & ſimplicem habiturum eſſe naturam, ſi eius forma non fuerit intellectus ; & ex altera conſpiciamus parte, rationale veram eſſe hominis differentiam, qua hic diſtinguitur à cæteris animalibus ; ac præterea intellectum eum eſſe, à quo intelligentia prouenit, quæ eſt propria ac præſtantiſsima hominis actio, & ea ſimiliter, qua vltimum nobis propoſitū finem conſequimur, qui in Dei Opt. Max. contemplatione verſatur ; debemus conſtanter aſſeuerare, ipſum inquam intellectum veluti formam , cum corpore humano copulari : ſi quidem vera differentia ſemper à formà rei deducitur, ut etiam propria rei actio, & proprius finis atq; perfectio ex eadem forma naſcuntur. Atq; intellectus noſter, quanquam eſt forma ſimplex ac per ſe ſubſiſtens , nihilominus cum à præſtantia angelorum paulùm receſſerit , quòd ſuo in ortu plenam à Deo rerum non acceperit cognitionem , ſed eam ſenſus auxilio & phantaſię conſequi debuerit , operæ precium fuit, ut eiusmodi tēperamenti, ac tot variis & pulcherrimis organis expolito corpori iungeretur . ita enim ſanè humana ſpecies perficitur, & mens noſtra paulatim ſupera petens conſtitutum ſibi notionis finem attingit. quæ iccirco vi-

datur inter simplices ac separatas formas infimū gradum obtinuisse, & in confinio positam caducarum rerum & immortalium. Intellectus verò noster, cum cęteris omnibus formis, quę materiam informent, quàm longissimè præstet, quando iungitur corpori (quod nullo penitus medio corporeo, vel incorporeo euenit) non adeò in materiam immergitur, ut totus ab ea complectatur, quemadmodum accidit materiatis formis: sed fit ex natura propria corporis forma, cum illud vniuersum virtute sua regat & administret, eoq; inter operandum sæpe ac sæpius vtatur: qui nihilominus in se purus simplexq; remanet, & solutus ab omni concretione materiæ. quoniam hic illud esse subsistens, quod per se habet, communicat corpori; vnde ex eo & corpore fit vnum simpliciter; nec totius esse compositi ab intellectus esse diuersum est. quare hic deinde corpore destructo adhuc remanet incorruptus & immortalis. Sed quarto loco nobis occurunt Humani sapientes: quippe qui non vident, qua ratione animus noster, cum fuerit secretus à corpore, moueri posit, cum indiuiduus existat & incorporeus. Atq; hic error inde fluxisse videtur, quòd res incorporeas, si mouerētur, æquè ac corpora motas iri existimauerūt Atqui vtrisq; motus è loco ad locum æquiuoca prorsus ratione conuenit. Quippe Angeli (& idem facilius censendum erit de animis nostris, qui minus nobiles sunt & illustres) quo pacto obtinent locum, ita similiter è loco ad locū eos cieri dicimus. Angelos autem in loco esse asseueramus, non quia contineantur loco, eoq; circundentur, ut corpora: sed quoniam virtute sua locum attingunt. Quamobrem ijdem se se è loco ad locum transferre videntur, cum alterum relinquētes locum se se ad alterum virtute propria applicant. Et quoniam Angeli mouentur propria voluntate, ideo aliquando tardior, aliquando velocior est eorū motus, & aliquando continuus, aliquando vero non. Continuum sanè & in cōtinno tempore, dicimus, esse motum Angelorum: quoniam aliquando per successionem quādam, & medium è loco ad locum se se virtute applicare possunt, qui in plures partes diuidui sunt,

atq;

atq; continui, quare hæc oritur continuatio à partibus loci sibi succedentibus, quæ tanguntur à virtute beatæ mentis, & non eo quod diuidua sit eius substantia, & mensuræ loci ac temporis subijciatur. Iam verò cum ostenderimus motionis è loco ad locum expertes non esse animos nostros, videamus quæso, qua iterum ratione cum suis posśint cõsociari corporibus. Pythagoras & Democritus, Empedocles quin etiam & Plato, nõ plebeii quidem, sed maximè illustres Philosophi de hac re, ut cęteri, non visi sunt hæsitasse; qui nihilo minus iacẽtes in tenebris resurrectionem corporum (iam.n. tritum est apud Christianos, & vsu mollitum hoc verbum) apertè non cognouerunt: quippe qui decepti sunt arbitrantes, vel eam ex tardiśsimo octaui orbis circuitu, quem magnum nuncupant annum, vel ex viciśsitudine Litis & Amiciciæ semel atq; iterum proficisci; vel eundem animum non in idem numero corpus, sed tantùm specie, & diuersum aliquando reuerti. Atheniensis verò Athenagoras hanc rem magis piè & religiosè, mea quidem sententia pertractauit. Neq; menti nostræ eam subtilius perspiciendi, quàm fecerint Græci Philosophi, lumen sublatum est. Siquidem aliarum rerum circuitus, quos singulis diebus in hoc mundo cõspicimus, resurrectionẽ nostram imitari, eamq; nobis significare videntur. Lux enim solis, quæ quotidie quasi intereundo oculis nostris subtrahitur, & propè reuiuiscẽs in oriẽte iterum surgit, nec non virgulta & arbores, quæ accedente hyeme amittunt viriditatem, ac verno tempore in vitã quasi reuocatæ iterum virent ac frondescunt; ad hęc semina, quę putrescendo moriuntur, ac pullulando iterum surgunt, quid medius fidius aliud sibi velle videntur, nisi resurrectionem nostram, veluti exemplaria quædam nobis ostendere? Huiuscæ etiam rei ex eo nobis datum est signum, quòd omnes non modò in specie, sed in proprio etiam indiuiduo naturaliter perpetuitatem appetimus, cuius me hercule desiderij compotes nos aliquando factos iri credẽdum est. Sed pręter hæc, cum homo constet ex anima & corpore, & longè antecellat omnibus rebus, quæ infra lunam à Deo creatæ sunt,

necessum

necessum est etiam, ut præclarissimus ei finis fuerit constitutus, quem aliquando consequi debeat: nisi in re tanta velis aliquid frustra egisse, vel decreuisse totius mundi Opificem Deum. Ad hunc verò iam diximus finem procreatum esse hominem, ut aliquando, si rectè prudenterq; vixerit, Deũ Opt. Max. intuendo incredibili & infinita eius bonitate fruatur; vel in perpetuis iaceat angoribus & miseriis, si nefariã impuramq; vitam traduxerit. Qui sanè finis, cum in hac vita haberi non possit, nec solis etiam animis nostris segregatis à corpore debeatur; quoniam homo non est mens sola, vel corpus, sed verè ex vtrisq; constat; atq; vt iis duabus compositus partibus vixit, & operatus est, ijsdem similiter constãs actionum suarum mercedem accipere, vel pœnas luere debet, necessum est, ut animi nostri cum corporibus iterum cõiungantur, quò homo propositum sibi finem adipiscatur. Atq; ijdem numero animi cum iisdem corporibus numero copulari necesse est: quoniam idẽ numero debet homo creationis suæ attingere terminum, cum frustra à Deo effectus non fuerit; ac propterea quòd, nisi eadem resurgerent corpora, nec eosdem numero reciperent animos, hæc potius noua operis effectio esset, quàm resurrectio. Atq; hæc satis mihi videntur ad veterum Philosophorum ostendendam delirationem. Sed eiusmodi licet rationibus contra dicentes Philosophos resurrectionem nostram persuadere valeamus, cum rei sit naturalis, nempe hominis terminus: illud tamen addendum est, hanc à Natura, veluti à principio proficisci nequaquam posse: quippe quod nullum agens, vel patiens naturale principium in materia vita defunctorũ corporum inuenitur, quod posit esse causa eorum resurrectionis. Sed eiusmodi effectus Naturæ vim excedit, & est valde mirabilis, solumq; oritur à diuina omnia potentis Dei virtute, qui quidem factus homo, vt hominis sanguine proprio sordes ablueret, cum post truculentam & acerbissimã eam mortem tertia resurrexerit die, ratam & firmissimam nobis spem attulit nostræ resurrectionis: Christus enim ea ratione, quã Deus est, causa dicitur prima, ac ferè æquiuoca resurgendorum

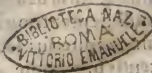
ſurgendorum corporum: verùm deinde quatenus Deus eſt, & homo reſurgens, cauſa eſt proxima & propè vniuoca noſtræ reſurrectionis, cum nos omne cœleſte donum à Patre omnium Deo media Chriſti humanitate capiamus. Quamobrem nulli vera reſurrectione ante Chriſtum reſurrexerũt: ſed eos potius in hanc vitam reuocatos eſſe dixerimus, cum ille (ut inquit Apoſtolus) ſit primitiæ dormientium. Et quã quam Chriſti reſurrectio cauſa eſt efficiens, ut dixi, & exemplar noſtrę reſurrectionis; boni tamen viri, & mali reſurgẽtes multum in ter ſe diſcrepabunt: nam reſurgemus quidem omnes: quòd omnes in naturalem vitam reſtituemur & omnis expertes interitus & diſſolutionis adeò, ut noſtra in poſterum corpora à nulla re vnquam diſſolui potuerint: ſed non omnes immutabimur (ut inquit viua & ſempiterna vox Dei Paulus Apoſtolus) quia caro & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſſunt, neq; corruptio incorruptelam poſsidebit. Quare tantùm boni cœleſti corpore & impatibili reſurgent futuri ſemper tùm in maximis, tum in æternis voluptatibus. Hęc autem noſtra reſurrectio vſq; ad huius mundi finem differetur, quem ipſi Angeli, nedum nos homines, ignoramus; ac ſtultum eſt nimiſq; curioſum eũ velle ſcrutari: quòd noſtrum non ſit noſcere tempora, vel momenta, quę poſuit pater in poteſtate ſua. Tunc enim nouiſsimum hunc diem videbimus, cum numerus filiorum Dei completus fuerit, ut à diuina eius voluntate decretum eſt. Et iccirco ſtatim Angeli à motu cœleſtium orbium deſiſtent, ad quos nunc verſandos pręfecti ſunt propter noſtram in primis vtilitatem, ac deinde propter aliarum rerum, quæ hîc fiunt, ortum & conſeruationem. Et ſi quorundam ſanctorum corporum reſurrectio minime producta eſt vſq; ad huius ſeculi conſumptionem, hoc ea peculiari gratia & priuilegio à Chriſto obtinuiſſe fatendum eſt, ſicut piè credimus Beatæ Virgini, ac Ioanni Euangeliſtæ fuiſſe conceſſum. Iam verò poſtremam illam partem attingo, in qua Philoſophi Deum aliquid proximè agere, & ex nihilo quicquam fieri poſſe negarunt. ij enim dum adhuc infans eſſet Philoſophia, omnia

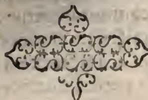
nia, quæ ſunt, concreta, & corporea eſſe arbitrantes, ſingulares tantùm rerum cauſas ſingularium aſsignauerunt: ac eadem deinceps adoleſcente tandem ad primam & vniuerſalem rerum cauſam peruenerunt. ſed in vtraq; harum contemplatione valde peccarunt gloriam & potētiam Dei Opt. Max. ſummopere imminuentes. ſiquidem hic vnus cum ſit ipſum eſſe per ſe ſubſiſtens, quæcunque alia ea tantùm ratione dicuntur exiſtere, propterea quod tale eſſe aliquo modo participiant. Quamobrem, ſi qua ſunt, quæ propriè habeāt eſſe, ac per ſe ſubſiſtant, quales formæ ſunt immortales ac ſeparatę, hæc à Deo proximè fieri neceſſe eſt: ipſum enim eſſe abſolutum, cum ſit effectus omnium maximè vniuerſalis, & à nulla materia dependeat, á cauſa etiam maximè omnium vniuerſali, quæ creat ſine vlla ſubiecta materia, proximè oriri debet. Quamobrem illud axioma, Deum agere in hoc mundo inferiori medio motu & lumine corporum cœleſtium, ſolùm concedi debet in iis, quę propriè non fiunt, ſed formæ ſunt per materiæ commutationem, & è potentia eius eductæ, quæ ſine ea exiſtere nequeunt. Hîc enim Deus in ortu & commutatione rerum, quæ materia & corpore coagmentantur, vtitur eius Angelis miniſteriis, & motu, ac lumine cœleſtium orbium, qui ab eis voluuntur partim tardiſsimè, partim velocius, partim celeritate mirabili. Simili porrò ratione, cum inquiunt, ex nihilo animum noſtrum à Deo creari non poſſe, cum ex nihilo nihil fiat, ſed cuicunq; agenti neceſſe eſſe ſubiectam habere materiæ ex qua illud, quod in potentia eſt, deducat in actum; reſpondemus, hoc verum eſſe in corporeis effectibus, quæ via generationis, & conuerſione materiæ ab efficiente etiam corporeo proficiſcuntur, vel ab eo, qui virtute corporea materiam commutando aliquid fabricatur. Nam præter hæc ea eſt actio, quæ ſine vlla omnino, generatione & mutatione abſoluitur, quæq; veteres latuit Philoſophos: & habemus alteram efficientem cauſam, nimirum Patrem diuūq; hominumq; Deum, cuius actioni nulla vnquam materia ſubijcitur: ſed conſtanter aſſeuerandum eſt, hunc omnia effi-

çere ex nihilo, quę facit. quicunq; enim aliquid facit ex aliquo, illud, ex quo facit ante actioni suæ supponit, nec illud ea efficit actione sicut artifex statuam format ex ligno vel ære, quæ prius à Natura effecta suscipit: & eadem Natura similiter ea, quæ agit, semper agit ex aliqua materia subiecta, cuius nec parens est, neq; procreatrix. Igitur si summus ac omnia arcens & continens Deus non ex nihilo, sed ex aliqua re subiecta semper res ageret, necesse esset aliquando ut illud, quod subiiceretur eius actioni, minime ab eo, sed ab alia causa profectum esset. quòd adeò turpe est dicere, ut nihil quidem turpius dici, vel cogitari posit: omnia enim quę sunt, à Deo veluti à causa omnium rerum vniuersali, supra orta esse probauimus. Quin immo prima materies, quæ cuicunq; Naturę actioni subiicitur, ab ipso Deo in initio mũdi simplici creatione emanauit: quamuis hic eam minime per se stantem, & omni priuatam foma, sed exornatam aliquibus formis, & sub eis latentem creauerit. Neq; verò aliquis hoc opus existimet vllam summo Deo indignitatem afferre: quoniam potius illius gloriam & potentiam mirum in modum extollit: quippe qui cum sit purissimus omnium & simplicissimus actus potuit, ac voluit vsq; ad illius rei creationem descendere, quæ à summa eius nobilitate ac præstãtia quàm longissime distat, nobis ostendens, quemadmodũ ab extremo ad extremum, nempe à perfectissima Angelorum forma vsq; ad materiæ primæ, quæ propè nihil est naturam imperfectissimam cuncta penitus ab eo creata sunt, & ab eodem pendent, ac conseruantur. Eiusmodi sanè ortus est, finisq; futurus animorũ nostrorum, quicquid Hæretici, ac quidã Septentrionales populi, impii quidem atq; scelesti homines, aduersus sanctissima Romanæ Ecclesię decreta tot portentis suis hodie comminiscantur. Quorum equidem nescio, an deplorare miseriam potius & calamitatem, vel tã tam eorum insolentiam ac impietatem execrari debeamus. Nam pręter id, quòd ij perditi homines Romanorum Pontificum authoritatem & laudem immunere audent, quos in terris veros Dei ministros esse certò scimus, & in ijs præcipuè

summam ac sempiternam Christi gloriam splendescere, magisq; indies augeri, conspicimus, iidem omnia diuina iura, & humana peruertentes eam sibi delegerunt liberam viuendi rationem, quam non modò Christianus, qui Christi, & sanctissimorum hominum impressa vestigia atq; Romanæ Ecclesię diuino quidem spiritu administratę mandata optimè nouit, abhorrere, multumq; reprehendere debeat; sed etiam Gentilis inanium deorum cultor maximè vituperet ac detestetur, ut pote quę pecudum & plantarum est propria, nec vllo pacto homini conueniens, qui rationis mentisq; cõpos existat. Verùm hos in hac horribili cęcitate sua relinquentes, si Sacrarum literarum lumen eis tam copiosè porrectum adhuc pertinaces & opiniosi respuerè velint, eisq; dignas tantę perfidię pœnas minitantes, quarũ iam signa in cœlo apertissima viderunt, persequamur nos Sanctę & Augustę Romanę Ecclesię religionem, sacroq; istius imperio & monitis vsq; ad mortem obedientes cunctas animi & corporis vires ad illud intendamus, vt dum priorem hanc degimus vitam, iustę & recte, pieq; viuamus, & operemur; quò in nouissimo die, in vltimo momento, in ictu oculi, in nouissima tuba non obscurissimis & ponderosis corporibus, & igni perpetuo tormentisq; subiectis, verùm in claritate, in in agilitate, in spiritu, & omnino impatibiles virtute & gratia Domini nostri IESV Christi ad sempiternam gloriam & beatitudinem resurgamus.

FINIS.

INDEX RERVM, QVAE IN HOC praecipuè opere notari possunt.

intelle

sius,

compo

N

P

Q

R

Resurre

Ego Frater Vincentius Spargiatus Bononiensis Prædicatorij Ordinis, Vicarius Reuerendi Inquisitoris Bononiensis vidi, & examinaui hunc librum de Humano Intellectu, nihilq; in isto reperiens, quod Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et sacris Canonibus repugnaret ac refragaretur, concessi Catholico Authori huius voluminis facultatem tradendi ipsum Calcographis imprimendum.

ERRORES, QVI INTER EXCVDENdum obrepserunt, sic corrigito.

	pagina.		uersu
à præstantissimi	[illegible]	a	26
ab Aristotelia	5	a	31
omnem	6	a	9
progressæ sunt	6	a	28
in homine	6	a	35
gignatur	7	b	30
Deum Opt. Max.	9	b	5
ὑπόληψις	10	[illegible]	23
ὑπολήψιος	[illegible]	a	29
ullo modo	10	a	31
inueniuntur	11	a	31
progre[illegible]	12	b	1
ull[illegible] modo	12	b	10
[illegible]elligere	12	b	34
iunctam	15	b	30
in homine	18	a	25
habitu	19	a	11
inscripti sunt.	20	b	19
imperfectam	21	a	10
cum ob	22	b	13
ex utraq;	22	b	21
definitio	23	a	19
uniuersales	24	a	17
corpus esse	25	b	28
explicandam. itaq;	26	a	2
separari	26	a	16
ex his	26	b	35
δυνάμει & δυνατός	28	b	11
Aristotelis	33	a	24
in intellectu	43	a	13
quo[illegible] hinc oritur, ut modò	34	a	13
aliter fieri	37	a	16
qua illi	37	b	6
immortales	37	b	27
iam parta	41	a	38
institeris	41	a	30
fluit, neq; generationem	41	a	36
ex ijs caducis	43	a	34
contra	44	b	8
propterea	45	b	28
ἐνεργείᾳ	47	a	30
& politiores	49	a	11
eamq;	49	a	30
tantam	49	b	29
alia uis	50	a	9
sui iuris	50	a	32
se obcæcari	50	a	30
quàm	50	b	35
diuinam	54	a	4
quoniam	54	a	9
enim tardiorem	54	b	11
Philoponus	55	b	34
Grammaticus	56	a	2
separabilis	60	b	2
interit	61	a	27
Portius	61	b	8
præcipuè	68	a	10
parere	68	a	11

